AĞUSTOS 2020 • YIL: 3 • SAYI: 27 • 10 TL

YENİ GELEN.

RED. KURGU. ÜTOPYA

Bir ağaç altında göğü seyrediyorum
İçimde ne ölüm ne yaşam korkusu var
Korku bütün yasak bana yasak bana bitmişlik
Bütün yol kavşaklarında dönemeçlerde
Kendimi bir namlu gibi dosdoğru çiziyorum
Afşar Timuçin

- Afşar Timuçin
  Felsefeyle İnsanı Ve Edebiyatı Buluşturan Bilge
  ÖNER YAĞCI
- Virüsten Kaçılan Günlerde Kitap Okumak
  DR. ULVİ ÖZDEMİR
- Kötü Eğitimin Kötü Sonuçları: Goriot Baba Örneği
  ALİ TİMUÇİN
- Ayasofya'nın Geleceği
  COŞKUN FAİK KAVALA
- Hüküm Gecesi'nde Çözülen İnkılâpçı
  B. SADIK ALBAYRAK
- Sanatçılar Girişimi Bildirisi: TÜRKİYE SAHİPSİZ DEĞİLDİR!
- Felsefe Çok Emek İster
  AFŞAR TİMUÇİN
- Sıradan Okur Ve "Ağır" Kitaplar
  TAYLAN KARA
- Ayasofya, Din Ve Siyaset
  TANER TİMUR
- Veba-2
  YALÇIN KÜÇÜK
- Heide Deyişleri
  HAYRETTİN ÖKÇESİZ
- Korana Günlerinde Toplumsal Destek Ve Dayanışma Zaafiyeti
  UFUK ÖZCAN
- Hamlet: Marksist Bir Yorumlama
  A.A. SMİRNOV
- Çoklu Baro Üzerine Düşünceler
  SAİT ÇAKIR

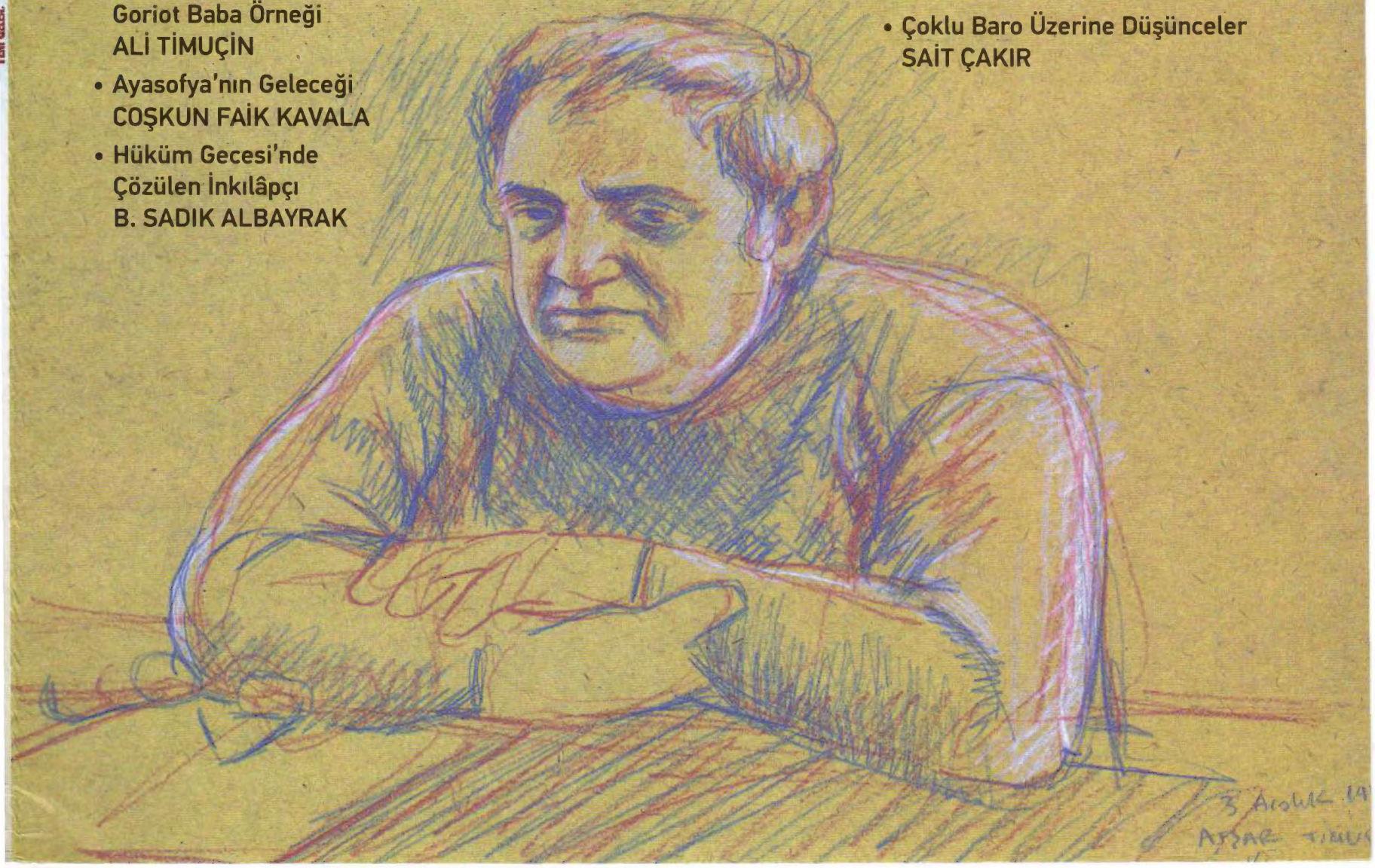

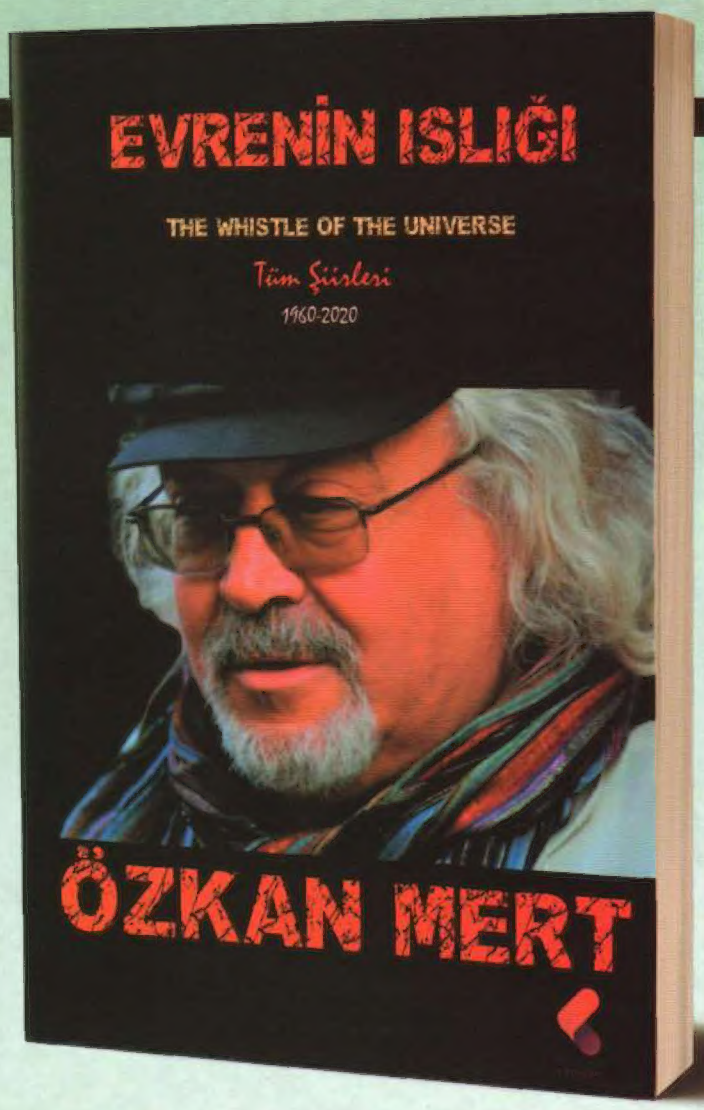

EVRENİN ISLIĞI - Tüm Şiirleri-
Özkan Mert
Klaros Yayınları

68 Kuşağının Şairi Özkan Mert;
"Kuracağız Her Şeyi Yeniden" diyerek başladı,
"Irgatoğlu Atçalı Kel Mehmet"in destanını yazdı,
"Stockholm'de Mavi Saatler" değil, koskoca kırk yıl yaşadı,
Dünyayı gezdi, "Kentlerin Senfonisi"ni ve "Yeryüzü Şarkıları"nı yazdı.
"Evrenin Islığı"na kulak vererek hep tarihin çalkantılı "Nehir"lerinde yol aldı.
Bütün şiirlerini, çeşitli dillerdeki çeviri şiirleriyle birlikte "Evrenin Islığı" adını verdiği tek ciltte bir araya getirdi.
75 yaşında, 60. şiir yılında bir yeryüzü mültecisi ve devrimci, cebinden çıkardığı şiirleri dünyaya dağıtmaya devam ediyor.

KLAROS YAYINLARI

YENİ GELEN.

RED. KURGU. ÜTOPYA

YIL: 3 • SAYI: 27 • AĞUSTOS 2020
AYDA BİR YAYIMLANIR
ISSN 2619-9432

YAYIN SAHİBİ
YURDANUR ALBAYRAK

YAYIN TÜRÜ
YAYGIN SÜRELİ AYLIK GAZETE

GENEL YAYIN YÖNETMENİ VE YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
B. SADIK ALBAYRAK

ÖYKÜ EDİTÖRÜ:
EVİN OKÇUOĞLU

EGE TEMSİLCİSİ:
AHMET KALE
akale5@gmail.com

YENİ GELENLER
ALİ EŞKİ
AYSUN ADALI
B. SADIK ALBAYRAK
ELİF YILMAZ
MAHİR ARDUÇ
UBEYDULLAH GÜNEL
ULVİ ÖZDEMİR

AFŞAR TİMUÇİN ÇİZİMİ
HAYDAR ÖZAY

GRAFİK TASARIM
FATİH MUTLU

YÖNETİM YERİ
TOPÇULAR MAH. OKUR SOK. NO: 5/2,
EYÜP / İSTANBUL
TEL: 0537 240 55 54
WEB: www.yenigelen.com
E POSTA: yenigelendergisi1@gmail.com

BASKI
CEYLAN MATBAA
MALTEPE MAH. DAVUTPAŞA CAD.
GÜVEN SAN. SİT. B BLOK,
ZEYTİNBURNU, İSTANBUL

ABONELİK İÇİN
YURDANUR ALBAYRAK
TEB-TÜRK EKONOMİ BANKASI
TR580003200000000037975929
HESABINA VEYA
YURDANUR ALBAYRAK, 15719029
NO'LU POSTA ÇEKİ HESABINA
150 TL YATIRILDIKTAN SONRA ADRES
BİLGİLERİNİN VE ÖDEME MAKBUZUNUN
KOPYASININ E-POSTA İLE İLETİLMESİ
YETERLİDİR.
YURDIŞI ABONELİK 100 AVRO
KARŞILIĞI TL.DİR

İÇİNDEKİLER

2 • **SATHI MÜDAFAA YOKTUR, HATTI MÜDAFAA VARDIR**
B. SADIK ALBAYRAK

3 • **ÇÖREK**
JENNY ANDERSSON / ÇEVİREN: ÖZKAN MERT

4 • **SANATÇILAR GİRİŞİMİ BİLDİRİSİ: TÜRKİYE SAHİPSİZ DEĞİLDİR!**

5 • **LİBERAL AYN RAND ENSTİTÜSÜ DEVLETE EL AÇTI**
ANIL ABA

6 • **ÇOKLU BARO ÜZERİNE DÜŞÜNCELER**
SAİT ÇAKIR

7 • **KALDIR ELİNİ**
CAFER YILDIRIM

8 • **FELSEFE ÇOK EMEK İSTER**
AFŞAR TİMUÇİN

14 • **SIRADAN OKUR VE "AĞIR" KİTAPLAR**
TAYLAN KARA

20 • **AYASOFYA, DİN VE SİYASET**
TANER TİMUR

22 • **VEBA - 2**
YALÇIN KÜÇÜK

27 • **KORONA GÜNLERİNDE TOPLUMSAL DESTEK VE DAYANIŞMA ZAFİYETİ**
UFUK ÖZCAN

30 • **HAMLET: MARKSİST BİR YORUMLAMA**
A.A SMİRNOV / ÇEVİRENLER: EFE EĞİLMEZ - YAĞIZ BOZAN

34 • **AFŞAR TİMUÇİN FELSEFEYLE İNSANI VE EDEBİYATI BULUŞTURAN BİLGE**
ÖNER YAĞCI

39 • **ŞÜKRAN OTELİ**
ASIM ÖZTÜRK

40 • **RESUL HAMZATOV**
DAVUT KÖKSOY

44 • **VİRÜSTEN KAÇILAN GÜNLERDE KİTAP OKUMAK-2**
DR. ULVİ ÖZDEMİR

48 • **KÖTÜ EĞİTİMİN KÖTÜ SONUÇLARI: *GORİOT BABA* ÖRNEĞİ**
ALİ TİMUÇİN

53 • **GÖÇ ACILAR YUMAĞIDIR**
MUTAHHAR AKSARI

54 • **TOPRAK UYANIRSA**
HALİT SUİÇMEZ

57 • **İYİ KÖTÜ ÇİRKİN / TEMMUZDA**
VASIF TURHAN KAYACIK

58 • **#ERKEKLERYERİNİBİLSİN METAFOR DEĞİLSE NEDİR?**
SİNAN ALBAYRAK

62 • **AYASOFYA'NIN GELECEĞİ**
COŞKUN FAİK KAVALA

66 • **TOPLUM SAĞLIĞI MI? CİLALI SAĞLIK MI?**
ÖZLEM YÜCESAN

71 • **PUSULA / YENİ İNSAN**
MUSTAFA GÖKSOY

72 • **TEFRİKA: PARODİ DENEMESİ YA DA HAT SANATINA ALTERNATİF BİR SON ÖRNEĞİ BENİ ÇÜRÜK ÇUKURLARDA-3**
UBEYDULLAH GÜNEL

74 • **ELDEN ELE OYUNU**
EVİN OKÇUOĞLU

76 • **HÜKÜM GECESİ'NDE ÇÖZÜLEN İNKILÂPÇI**
B. SADIK ALBAYRAK

82 • **HEİDE DEYİŞLERİ**
HAYRETTİN ÖKÇESİZ

Sathı Müdafaa Yoktur, Hattı Müdafaa Vardır

O kadar da saf değiliz. Giderek hiçbir parıltısı kalmayan köşe yazılarında veya oralardan fikir devşiren sosyal medya kanallarında, koranavirüs salgınının bilimin değerini ve önemini ortaya çıkardığını, bundan böyle hurafelere, boşinançlara dayalı çözüm arayışlarının gerileyeceği öne sürülüyor. Bilimin ürünleri yaşamın her alanını kaplarken, boşinançlar toplumsal yaşamdaki etkisini yitirmiş miydi? Cinlerle iletişim halindeki tarikat şeyhi teknolojinin son ürünü lüks cipine binerken önünde iki büklüm secdeye eğilen müritleri bilim ve teknolojinin mucizesi bu arabaya bakarak hurafelerin boşluğunu anlayabildiler mi?

İnsan aklının, bilimin etkin ve belirleyici olduğu bir yaşamın kurulabilmesi için her şeyden önce toplum düzeninin akla ve bilime dayanması gerekir. Koranavirüs salgını en çok dünyadaki egemen toplum düzenlerinin akla ve bilime alabildiğine uzak olduklarını gösterdi. Salgın akıldışı, bilimdışı, ahlakdışı bu toplum düzenlerinin dünyada yaşayan milyarların bilincinde gerçek yüzleriyle görülmesine az da olsa katkıda bulunmuşsa, bunu felaketin doğurduğu bir iyilik olarak görebiliriz.

Bugün akıl ve bilime, bir salgına yol açarak yüzbinlerin ölümüne neden olan Covid-19 virüsüne aşı bulunmasından daha acil ve öncelikli olarak, dünyayı sömürü, açlık, savaş, göç, salgın hastalıklar, küresel ısınma, dincilik, faşizm cehennemine çeviren toplum düzenlerini değiştirmek için ihtiyaç vardır.

***

İnsanın en güzel hali, isyan etmiş halidir; Türkiye'nin en güzel hallerinden biri, 2013 Gezi Direnişi'ndeki günleridir. O günlerde bütün Türkiye'yi ayağa kaldıran kalkışmanın hâlâ "direniş" kavramı çerçevesinde değerlendirilmesine itiraz ettiğimi hatırlıyorum. İsyan, ayaklanma, kalkışma kavramları bana daha doğru geliyordu. Fakat üzerinden geçen yedi yılda yaşadıklarımızdan sonra, eyleme, yapanların koyduğu "direniş" adının daha uygun olduğunu düşünüyorum. Toplum, başına gelecekleri öngörürcesine bütün varını yoğunu ortaya koyarak Gezi Direnişi'yle önlemeye çalışıyordu. Direniş, yurttaşlar için sınırlı da olsa belli hukuksal güvenceler taşıyan Cumhuriyet'in yıkılışını durduramadı. Direniş hattından bunu önlemenin imkânsız olduğunu şimdi daha iyi anlıyoruz.

"Her yer Taksim, her yer direniş" diyorduk; belli bir alanı korumaya çalışıyorduk. Kurtuluş Savaşı'nın önderinin işgal altındaki ülke halkına çağrısındaki gibi, "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır" diyorduk. Bu büyük direnişle Gezi Parkı'nı kurtarabildik mi, sathı müdafaa sonuç verdi mi?

Hattı kaybettiğimiz ise kesindir. AKM göstere göstere yıkılırken meydanın karşı ucunda devasa bir cami adım adım yükseldi. Kültür kazınırken kamusal alanda dinin işgal etmediği köşe bırakılmadı.

Cumhuriyet yıkılırken, laiklik lafta bile kalmadı; hiçbir hukuksal, bilimsel, ahlaki normu kalmayan bir toplum düzenine mahkûm edildik. Kurtuluş Savaşı'ndaki gibi koruyacak en küçük bir alanımız kalmadı ki, sathı müdafaa edelim. O nedenle artık akla ve bilime dayalı yeni bir toplum düzenini hedeflemek, onun hattını kurmak ve güçlendirmek gündemdedir.

***

Akla ve bilime dayalı bir toplum düzenini kuramazsak ne dünyanın en güzel topraklarındaki ülkemizde insanca bir yaşamı sürdürebiliriz ne de koranavirüs salgını benzeri felaketler elinde dünyanın yaşanamaz bir cehenneme çevrilmesini engelleyebiliriz. Bu sayıda "Türkiye sahipsiz değildir" açıklamasına yer verdiğimiz aydınlar, yüz yıl, iki yüz yıl öncesinin Osmanlı düzenine sürüklenmek istenen toplumumuza yeni bir hat çiziyorlar. Çıkarları özgür, aydınlık ve emeğin ekseninde bir ülkeden yana olan bütün toplum kesimlerinin bu hattın çevresinde buluşarak ortak bir mücadeleye girişmesi gerekiyor. Eğer akılcı, belirli, halkın çıkarına ilkelerle yola çıkılır ve kitleler örgütlenebilirse, nesnel olarak yüzyıl önce aşılmış, ilkel ve geri Osmanlı'ya özenen, ülkeyi içinden çıkılmaz sorunlara sürüklemiş bu saray rejimi kısa sürede çökecektir.

***

"Türkiye sahipsiz değildir" diyen aydınlarımız ekleme gereği duyuyor: "Korkmuyoruz!" Afşar Timuçin Hocamız kapakta yer verdiğimiz dizelerinde, "Korku bütün yasak bana yasak bana bitmişlik" diyor. Geleceği kurmak için yola çıkanların çağrısıdır. Arkasında en az iki yüzyıllık birikim olan bir aydınlanma mücadelesinin günümüzdeki yankısıdır.

İnsanlıkdışı bir kültürü külliyen reddederek insani toplumsal kurgular, ütopyalar için mücadele hattındayız.

■ B. SADIK ALBAYRAK

ÇÖREK

■ JENNY ANDERSSON
İsveççe'den çeviren: Özkan Mert

JENNY ANDERSSON

1980 doğumlu. Stockholm'de yaşıyor. Popüler Şiir, Sınıf gibi dergilerle, Çıtır Yağmurlar adlı antolojilerde şiirlerini yayınladı. Stockholm'de kültür etkinliklerinde sahnelerde şiirlerini sunuyor. Modern İsveç Şiirinin genç temsilcilerinden olan Jenny Andersson şiirlerinde toplumsal fenomenleri kendine özgü mizahi bir dil ile aydınlatıyor.

Senin baban dondurma ustası mı?
Yüzümde ses gülleri ve biçilmiş endişe bulutları
Yae, odun kesiciler
Fakat sinema salonunda şeffafım ben, püskürtülmüş gözlü ve cam giysili kadın gibi
O, güneşi öksürdü, Rimbaud ve Södergran'ı
Film mercekten ve gökkuşağının zarlarından sızıyor ve gözkapaklarımın çevresine sarınıyor
Gülüyorsun HTML'ye mavi ve çöreğini yiyorsun
Sen filmdeki şairsin
kitabımın altında patates cipsi, uyuyorum akşamları Foucault ile
Fısıldıyorum 180 dereceyle fakat sen yalnızca dönüyorsun, bir elma ile ilişki içerisindesin tuvalette

Şimdi geçip gidiyorsun kareden, parçalanmış ayaklarla
kaçırıyorum gözlerimle bozuk olanı hayvandan
Gülüyorsun CKYK'e, çırpınıyor alabalıklar, Alp'lerin zirvesine kar yağıyor
Aslında her şey tuhaf ve anlaşılmaz fakat sen diyorsun ki, ben kameranın merceğini
ufalarsam kadife sandalyenin üzerine, bu bir şiirdir.

Altyazılar kayboldu

SANATÇILAR GİRİŞİMİ BİLDİRİSİ
TÜRKİYE SAHİPSİZ DEĞİLDİR!

"Korkmuyoruz, yurttaşlarımızı daha cesur olmaya çağırıyoruz."

Sevgili halkımıza;

Sizlere, emeğini, yeteneğini, halkının ve ülkesinin hizmetine sunmuş sanatçılar olarak sesleniyoruz. Mutluluğunuz bizim mutluluğumuz, mutsuzluğunuz bizim mutsuzluğumuzdur. Mutlu olmadığınızı biliyoruz, görüyoruz, seziyoruz, izliyoruz. Yaşadığımız koşullarda nasıl mutlu olunabilir ki!

Dünyayı sarsan koronavirüs belası ülkemizde de can alıyor. Daha da alacağı anlaşılıyor.

Yeterince ağır bu belayla savaşırken çarşıda, pazarda, günlük yaşamda fiyatlar el yakıyor.

İşçimiz, köylümüz, esnafımız, memurumuz, emekçimiz, çoğu dar gelirli, kimisi büsbütün gelirsiz insanımız, geçim sıkıntısıyla, işsizlikle boğuşuyor. Bugününü kurtarmaya çabalarken yarınlarının ne olacağı bir karabasan gibi, kâbus gibi üzerine çöküyor. Yarın kaygısı, gençlerimizi ümitsizlik içinde kıvrandırıyor.

Deprem kuşağındaki ülkemizde, bir depremin yaraları henüz sarılamadan, yakın gelecektekilerin habercisi öncü sarsıntılar, sanki doğa da bu kötülüklerle yarışıyorcasına, ülkemizin her yerinde birbirini izliyor. İnsan eliyle yapılan doğa katliamları güzelim ülkemizi mahvediyor. Gelmiş geçmiş en büyük deprem felaketinin beklenmekte olduğu İstanbul'umuzun üzerinde kanal İstanbul denilen ölümcül rant kılıcı sallanıyor.

Cumhuriyetimizin değerleri alt üst edilmiş. Monarşi hayranlığı körükleniyor. Osmanlı İmparatorluğunun birkaç yüz yılı kapsayan aydınlanma çabaları göz ardı edilerek en karanlık, en gerici, en baskıcı dönemleri ve kişileri baş tacı ediliyor.

Barolar ayaklar altında. Hukuk güvenirliğini yitirmiş. Büyük Millet Meclisi işlevinden uzaklaştırılarak etkisizleştirilmiş.

Emekçinin kıdem tazminatı yağmalanmakta...

Sıradan ve kimileri cinayet, yaralama gibi yaşama hakkına yönelik cürümlerin sanıkları serbest bırakılırken, düşüncelerinden ötürü yargılanan aydınlar, gazeteciler, siyasetçiler cezaevlerine kapatılmış.

Ölümle, sakatlanmayla sonuçlanan, bu nedenle de daha çok cinayete benzeyen iş kazalarında ve yanı sıra da annemiz, eşimiz, kızımız, kardeşimiz, sevgilimiz, canımız olan kadınlara karşı işlenen alçakça cinayetlerde, bütün dünya ülkeleri arasında korkarız ki en ön sıralardayız.

Bütün bu haksızlıklar karşısında suskun kalamayan; duyarlı insan olma gereğini, sorumluluğunu yerine getiren, her zaman halkının yanında yer almış olan sanatçılar, yazarlar, gösteri ve dinletilerin yasaklanmış olması ve yayın dünyasının geçmekte olduğu dar boğaz nedeniyle, maddi olarak da her zamankinden daha çok sıkıntı içinde kalmış durumdadır.

Özel tiyatrolar perdelerini tamamen kapatma tehdidiyle karşı karşıyadır. Pek çok müzisyen, ressam, heykeltıraş, çağdaş sanatçımız günlük yaşamlarını sürdürme konusunda çözümsüz sorunlar yaşamaktadırlar. Ülkesine sevgiyle, onurla, özveriyle uzun yıllardır hizmet etmiş ve etmekte olan saygın sanatçı dostlarımız, büyük bir saygısızlıkla, değer bilmezlikle, güvenirliği kalmamış yargının önüne yem gibi, kurban gibi atılıyor.

Bir zamanların çağdaş, saygın Türkiye Cumhuriyeti'nin kendisi de, iç politikaya yönelik iktidar söylemleri bu gerçeği ne kadar örtmeye çalışsa da, uygar dünya önünde bütün saygınlığını ve güvenirliğini yitirme tehlikesi altındadır. Paramızın değerinin dünya pazarlarında sıfırlanmış oluşu bütün bu söylediklerimizin bir özeti ve simgesi gibidir...

Orta gelirli, hatta ortanın altında geliri olan herhangi bir Batı ülkesi yurttaşı, sahip olduğu paranın bizim paramızın altı-yedi kat üstünde değeri olmasının güveniyle ülkemize bir sömürgeye gelir gibi seyahat edebilirken, bizim bir orta gelirli insanımızın ve çocuklarının bile ülke dışına seyahati artık hayal bile edilemez.

Bizler, yüreği halkıyla, ülkesiyle çarpan sanatçılar da halkımızla aynı sıkıntıları paylaşmanın hem üzüntüsünü hem onurunu taşıyoruz. En başta söylediğimiz gibi, halkın sanatçısı halk mutluysa mutlu, mutsuzsa o da mutsuzdur. İçimizde biriken bu acı sözleri içtenlikle ve korkusuzca dile getirmemiz, halkımızın, ülkemizin mutluluğu adınadır.

Korkmuyoruz, evet.

Korkusuzluğumuz sıradan ve temelsiz bir cesaret değil, halkımızın ve ülkemizin yüksek değerlerine inancımızın sonucu olan sevgi ve bilinç birikimiyle ilgilidir. Korkmuyoruz. Bütün yurttaşlarımızı daha cesur daha özgüvenli, daha inançlı ve kararlı olmaya çağırıyoruz.

Türkiye büyük bir ülkedir. Dünyanın göz bebeği ülkelerindendir. Aydınlanma değerlerinin beşiği olan Batı ülkeleri de içinde olmak üzere, bütün dünyada aydınlanmanın yeniden doğuşuna öncülük edebilecek potansiyellere sahip bir ülkedir. Seslenişimizde sıraladığımız sıkıntılar aşıldığında, bu gerçek bütün dünyada bir kez daha görülecektir...

Bu nedenlerle ve sonuç olarak, iktidar güçlerini başta düşünceyi açıklama özgürlüğü olmak üzere evrensel insan haklarına, ülkenin insan ve doğa kaynaklarına saygılı

olmaya önemle davet ediyor, muhalefetteki güçleri de daha kararlı, daha cesur ve daha etkin olmaya çağırıyoruz.

Türkiye sahipsiz değildir.

Çünkü bu sevgili ülke, kendisinin yetiştirmiş olduğu ve her biri kendi alanında değerini bütün dünyaya kabul ettirmiş yazarlara, şairlere, müzisyenlere, ressamlara, tiyatro ve sinema sanatçılarına, sanatın her alanından seçkin, bilinçli, bütün varlıklarıyla yurduna ve halkına bağlı sanatçılara sahiptir.

Edip Akbayram – Müzisyen
Sadun Aksüt – Müzisyen
Gülcan Altan – Müzisyen
Müjde Ar – Sinema Sanatçısı
Koray Ariş – Heykeltıraş
Ekrem Ataer – Müzisyen
Engin Ayça – Yönetmen
Orhan Aydın – Tiyatro Sanatçısı
Enver Aysever – Yazar
Rutkay Aziz – Tiyatro Sanatçısı/Yönetmen
Taner Barlas – Tiyatro Sanatçısı
Bedri Baykam – Ressam-Yazar
Nihat Behram – Şair-Yazar
Ataol Behramoğlu – Şair-Yazar
Egemen Berköz – Şair
Gani Cansever – Müzisyen
Metin Coşkun – Tiyatro Sanatçısı
Meltem Cumbul – Tiyatro Sanatçısı
Nevzat Çelik – Şair-Yazar
Haluk Çetin – Müzisyen
Melike Demirağ – Müzisyen-Sinema Sanatçısı
Füsun Demirel – Tiyatro Sanatçısı
Erhan Doğan – Müzisyen-yazar
Utku Erişik – Tiyatro Sanatçısı
Yücel Erten – Yönetmen
Turgay Fişekçi – Şair
Müjdat Gezen – Tiyatro Sanatçısı
Fehim Güler – Ressam
Tarık Günersel – Şair
Sadık Gürbüz – Müzisyen
Emin İgüs – Müzisyen
Gülseli İnal – Şair
Ekrem Kahraman – Ressam
Tuğrul Keskin – Şair
Arif Keskiner – Yazar
Can Kolukısa – Tiyatro Sanatçısı
Macit Koper – Tiyatro Sanatçısı
Zülfü Livaneli – Müzisyen-Yazar
Zeynep Oral – Yazar-Pen Yazarlar Derneği Başkanı
Coşkun Özdemir – Yazar
Denizhan Özer – Sanatçı
Adnan Özyalçıner – Yazar-Türkiye Yazarlar Sendikası Genel Başkanı
Abdullah Nefes – Şair-Yazar
Vedat Sakman – Müzisyen
Adil Salih – Ressam
Ferhan Şensoy – Tiyatro Sanatçısı/Yönetmen
Yusuf Taktak – Ressam
Cihat Tamer – Tiyatro Sanatçısı
Ahmet Telli – Şair
Sali Turan – Ressam
Gülşen Tuncer – Tiyatro Sanatçısı
Dilek Türker – Tiyatro Sanatçısı
Levent Üzümcü – Tiyatro Sanatçısı
Nejat Yavaşoğulları – Müzisyen
Ümit Zileli – Yazar
Ragıp Yavuz-Tiyatro Yönetmeni
Yaşar Gündem-Tiyatro Oyuncusu
Ali Tutal-Oyuncu
Sabri Ejder Öziç-Yapımcı
Necati Zengin-Tiyatro Oyuncusu
Erhan Güleryüz-Müzisyen
Özkan Mert - Şair
Ragıp Ertuğrul-Tiyatro Eleştirmeni
Ender Yiğit-Tiyatro Oyuncusu
Harun Güzeloğlu-Tiyatro Yönetmeni
Cansu Fırıncı-Tiyatro Oyuncusu
Banu Kırbağ-Müzisyen

LİBERAL AYN RAND ENSTİTÜSÜ DEVLETE EL AÇTI

Öyle ya da böyle Ayn Rand Enstitüsü'nün vergi verenlerin parasıyla kurtarılması liberal komiklikler tarihine geçti bile. Darısı Ayn Rand'a olan hayranlıklarını bildiğimiz bizim Atilla Yaylagillerin başına...

Atlas Silkindi, *Hayatın Kaynağı* ve *Kapitalizm: Bilinmeyen İdeal* gibi kitaplarıyla serbest piyasa kapitalizmi propagandası yapan Ayn Rand'ın fikirlerini yaymak amacıyla kurulan **Ayn Rand Ensitüsü**'nün, "maaş koruma programı" kapsamında Amerikan devletinden bir milyon dolar alacağı açıklandı. Kitaplarında devletçiliği ve devlet desteğini "zulüm" olarak gösteren Ayn Rand, bu kararın ardından, herhalde mezarında ters dönmüştür. Gerçi Ayn Rand yaşarken de ters dönmüştü. Zira aynı hanımın, servetin ahlaksız bir yeniden dağılımı olduğunu öne sürdüğü sosyal güvenlik sisteminden maaş aldığı ortaya çıkmış ve yaşadığı evin bizim TOKİ benzeri bir devlet projesiyle inşa edildiği iddia edilmişti.

Benzer eleştiriler sosyalistler için de yapılır. İstiklal'de kızıl dergi satanlara "hesapta komünist ama ayağında Converse var" diyenler çoktur. Fakat o komünistin fazla bir seçeneği yoktur. Hepimiz kapitalist düzenin içine doğuyoruz, hiçbirimize nasıl bir düzende yaşamak istediğimiz sorulmuyor. Artık *Sümerbank* da ayakkabı üretmediğine göre, kıyafetimiz ya bir marka olacak ya da başka bir marka...

Ama *Ayn Rand Enstitüsü* örneğini Converse giyen komünistten farklı kılan önemli bir detay var. Amerika'daki maaş koruma programına her kurum zorunlu olarak alınmıyor. Bu programdan faydalanmak için bizzat "başvuru" yapmanız lazım. Demek bu, müfrit liberal Randistlerin bilinçli bir tercihi. Eğer devlet yardımını zulüm olarak görüyorsanız bu programa başvurmazsınız. Enstitünün bu programa **özellikle** başvurmuş olması durumu daha da vahim kılıyor.

Öyle ya da böyle Ayn Rand Enstitüsü'nün vergi verenlerin parasıyla kurtarılması liberal komiklikler ve ikiyüzlülükler tarihine geçti bile. Darısı Ayn Rand'a olan hayranlıklarını bildiğimiz bizim Atilla Yaylagillerin başına...

■ **ANIL ABA**

ÇOKLU BARO ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Akp'nin despotik yönelimlerine karşı düşük profilli ve zevahiri kurtarmaya yönelik çıkışların dışında baroların temel politikası akp ile yan yana yaşama şeklindedir. Barolar Akp bizzat kendilerine dokununcaya kadar bu politikalarına bağlı kaldılar.

Bir: Baroların mücadeleyi sokağa taşımaları içinde bulundukları onlarca yanlış içerisinde aldıkları tek doğru karardır. Ancak burada da çok geç kaldılar. 2004 yılında ceza mevzuatının değiştirilip özel yetkili savcılıkların soruşturma sürecinde avukatların dosyalara erişimlerini engellemesinden itibaren başlatabiliriz; akp'nin despotik yönelimlerine karşı düşük profilli ve zevahiri kurtarmaya yönelik çıkışların dışında baroların temel politikası akp ile yan yana yaşama şeklindedir. Barolar Akp bizzat kendilerine dokununcaya kadar bu politikalarına bağlı kaldılar.

İki: Ancak barolar ve resmi muhalefet ülkenin yüz yüze oldukları tehlikenin hâlâ ayırdında değildirler. İstanbul Barosu başkanı çıkıp, çoklu baro fetö projesidir, diyor. Ana muhalefet partisi sözcüsü, çoklu baro ile pkk kendi barosunu kurabilecek, diye feveran ediyor. Bu da resmi muhalefetin sınırlarının belirginleşmesi anlamına geliyor: Akp'ye akp olduğu için karşı çıkılamaz.

Çoklu baro, akp'nin mesleklere karşı yürüttüğü yıpratma savaşının bir cephesidir.

Üç: Çoklu baro, avukatlık mesleğinin içinin boşaltılmasıdır. Barolar avukatlık mesleğinin içinin boşaltılmasına sessiz kalarak, hatta bu sürece uyum sağlayarak kendi sonlarını hazırladılar.

a) Büyük erozyon arabuluculuk müessesesinin kabul edilmesiyle yaşandı. İhtilafların çözümünün normatif hukukun dışına çıkartılması, hak arayan kesimlerin vekâletine vurulmuş en büyük darbeydi.

b) Yine İstanbul Barosu başkanı, Orta Çağ'da savaş ilan eden kralların feodal vasallarına yolladıkları fermanları andırır bir üslupla, "yanında bağlı avukat çalıştıran üstatlara" seslenip işçi avukatlara öğle arasında bir saat izin istemiş ve "bağlı avukatları" bu dolayımla eyleme davet edebilmiştir. Avukatlık mesleği, büyük kapitalist hukuk şirketlerinin genç avukatları işçileştirmesiyle büyük darbe almıştı. Barolar büyük kapitalist hukuk şirketlerini savunmak yerine asgari ücrete talim eden genç meslektaşlarının hukukunu savunarak işe başlayacaktı.

c) Barolar YÖK'ün merdiven altı hukuk fakültelerine öğrenci alımı için barajı 190 bine kadar çekmesine karşı sokağa çıkacaktı. Büyük kapitalist hukuk şirketlerine ucuz işçi avukatlar yetiştiren niteliksiz hukuk fakültelerinin kapatılması için mücadele başlatacaklardı.

Dört: Akp, Türkiye kapitalizminin çöküş döneminin iktidarıdır. Çöküş dönemleri mesleklerin ortadan kaldırıldığı dönemlerdir. Bütün meslekler yok olma tehlikesi altındadır. Çoklu baro ile avukatlık mesleğinin tabutuna son çivi çakılacaktır. Bir sonraki adım da muhtemelen Mühendis ve Mimar odalarına yönelik olacaktır.

Esas hedef mesleklerin ortadan kaldırılmasıdır ve avukatlar bu bütünün bir parçasıdır. Ortadan kaldırılan sadece avukatlık değildir. Örnek olsun, yirmi yılda en çok inşaatın büyüdüğü Türkiye'de mimarlık yok edildi. Akp mimarların ruhsat ve yapı kullanma izni belgelerinden imzalarını kaldırarak mimarlık mesleğini hiçe düşürdü. Türedi müteahhitler mimarların bileğini büktü.

Beş: Türkiye ara eleman ülkesidir.

Ülkenin en tepesindeki zat üniversite çağındaki öğrencilere, özel sektörde ara eleman açığı var, geleceğinizi özel sektörde arayın diyerek Antep'teki firmaları işaret etmektedir. Dikkatinizi çekerim; bilim adamı olun, icat yapın demiyor; ara eleman olun diyor.

Bu noktada hükümet ile büyük sermaye arasındaki senkrona dikkat çekmek gerekiyor. TÜSİAD başkanı, tedarik zincirinde Türkiye'nin Avrupa'ya yakın ve güvenilir bir kaynak olduğunu iddia ediyor. Bu apaçık sömürgeci üslubudur; TÜSİAD başkanı Türkiye'ye müstemlekeci gibi bakmaktadır. Sömürgeciler dünyaya hammadde ve ucuz işgücü kaynağı gözüyle bakarlar; tedarik zinciri lafı da bunun süslü bir ifadesidir. Ancak süslü ifadeler kazındığında ortaya çıkan gerçek sabittir: Türkiye bir ara eleman ülkesidir.

Ara eleman ülkesinde mesleklerin varlık gerekçesi yoktur. Avukatların, mimarların, gençlerin kurtuluşu sosyalizmdedir.

■ **SAİT ÇAKIR**

KALDIR ELİNİ

■ CAFER YILDIRIM

Kaldır elini
hatta yumruk bile yapabilirsin
karşı olduğun
bilinsin diye

Kaldır elini
sen her zaman sensin, değil mi
hiç değilse kendin olduğunu göstermek için
kaldır elini

Kaldır elini
Karşıysan eğer
etrafındakiler de derler ki
bak, bu da kaldırıyor elini

Kaldır elini
üstelik herkesin önünde
kaldırırsan elini
senden cesaret devşirir onca kişi

Kimileri kuşkuyla baksın
kim ne istiyorsa öyle düşünsün
kaldır elini, bilinsin
o elin sadece sana ait olduğu

Kaldır elini dalgın bir an'ında
olduğundan daha farklı
kimsenin kuşkusu kalmasın
o elin senin elin olduğundan

Kaldır elini!
Herkes emin olsun
senin sen olduğundan.

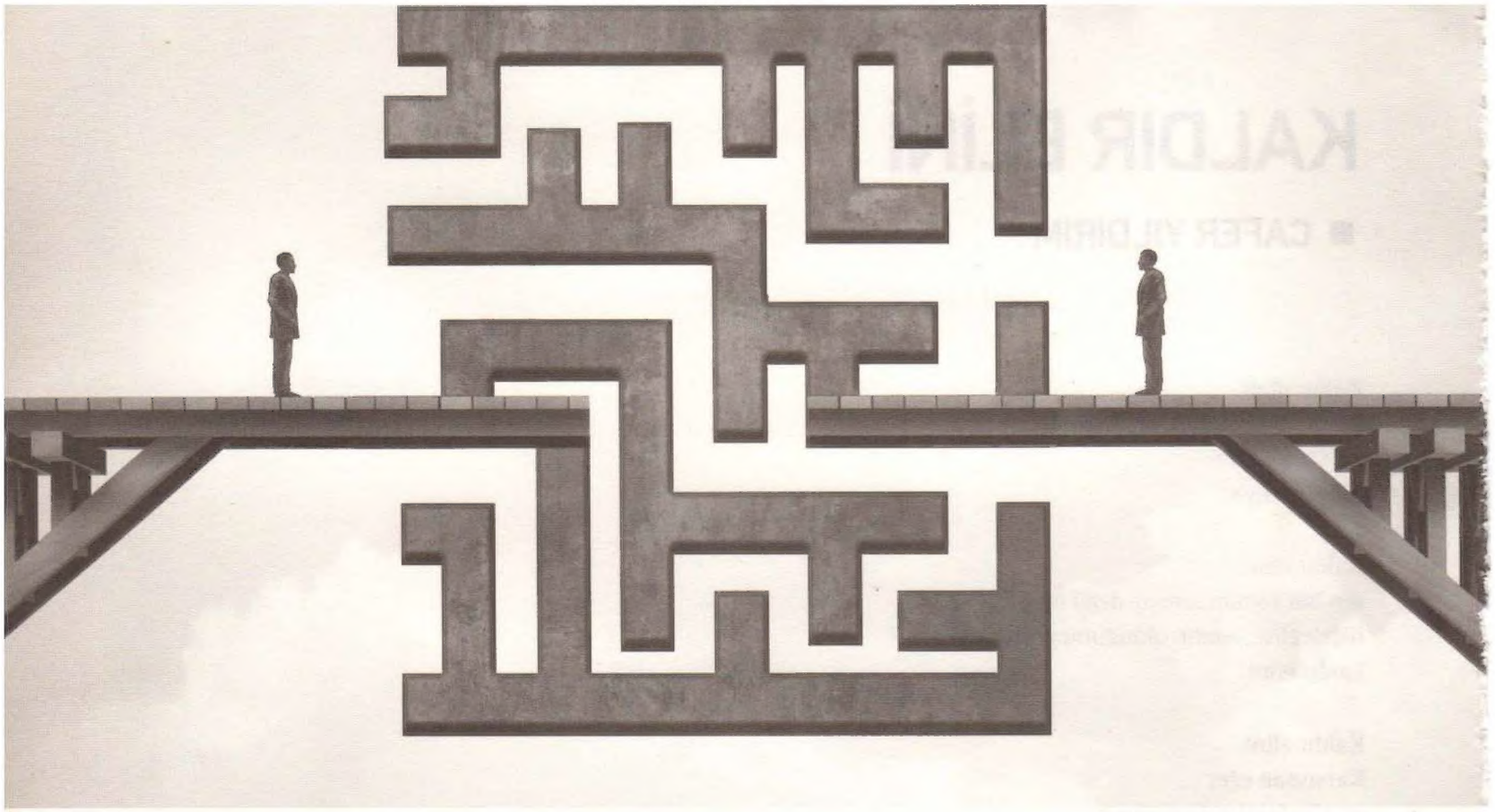

Felsefe Çok Emek İster

■ AFŞAR TİMUÇİN

Dehalar toplumların kutsal değerleridir, onlar bazı zayıf yanlarıyla değil toplumlarına ve insanlığa katkılarıyla anılmak isterler. Bizler de bu değerlere yaraşır olmak isteriz. **Bizim de dehalarımız var: ilk planda Atatürk ve Nazım Hikmet gelir aklımıza. Benim için Karacaoğlan da bir dehadır. Daha başka dehalarımız da var elbet.**

XVIII. yüzyılda Buffon *"Deha sonsuz bir sabırdır"* diyordu. Deha sözü üst düzeyde çalışkan ve bilgili insanı düşündürüyor. Dehalar toplumların kutsal değerleridir, onlar bazı zayıf yanlarıyla değil toplumlarına ve insanlığa katkılarıyla anılmak isterler. Bizler de bu değerlere yaraşır olmak isteriz. Bizim de dehalarımız var: ilk planda Atatürk ve Nazım Hikmet gelir aklımıza. Benim için Karacaoğlan da bir dehadır. Daha başka dehalarımız da var elbet. Değer yaratmakta toplum olarak çok verimli olmadığımızı biliyoruz. Dahilik henüz eleştirme ve eleştirilme ahlakını bile doğru dürüst edinememiş olan ve dünyaya emek açısından değil de küçük çıkarlar açısından bakan aydınları aşıyor. Kısa ve kestirme yolları severiz biz. Bu yollar da çok zaman sevimsiz yollardır. 'Bu kadar kötü eğitilmiş insanların arasından sayısız dehalar çıkması şimdilik pek kolay görünmüyor. Her kişi önce içindeki küçük insanı büyük kılmayı istemelidir.

Biz bu koşullarda daha bir süre ancak bazı sıradan başarıların sözünü edebileceğiz. İsteksiz insanların, eleştiriden öcü görmüş gibi kaçan çalçene insanların dünyasında başarı gün-

delik edintiler düzeyini aşamıyor. Özellikle kültür alanlarında başarı daha zor görünüyor. İnsana hizmet etmek isteyenlerin uzun erimli düşünmesi ve o yönde çabayı göze alması, ayrıca bir yığın bilinç bozucu dış etkenle savaşmaktan yılmayacak kişilikte olması gerekir ki neresinden baksak bu bizim üstümüzden dökülecek bir sorumluluktur. Biz en çok "kalem"e atanıp ömür boyu aylık gelir sahibi olmak, ünler ve unvanlar edinmek, az emekle iyi bir yaşam sürmek gibi mutlulukları amaçlarız. Büyük sorunlarla uğraşmayı başkalarına bırakmışızdır, bir saçak altına girip günümüzü gün etmeye bakarız. Birilerinin kanatları altına sığınmak da diyebiliriz buna. Biz emek istemeyen köksüz sıradan pırıltılı başarılara tutkunuz.

Her gerçek başarının gizi sabrın gürültüsüz patırtısız veriminde yatıyor. Aceleyle telaşla hırsla kıskançlıkla yapılan işten hayır gelmiyor. Savaşta da barışta da, düşüncede de eylemde de, bilimde de felsefede de acele etmemeyi ve kendi yolumuzda giderken başkalarını da dinlemeyi öğrenmeliyiz. Kendini yüce değerlere adamanın birinci koşulu sevinçle çalışmayı ve sabırla beklemeyi bilmektir. Döktükleri alınterinin getirisini düşünmeden yaşamı yeniden yaratmak isteyenlerin kültür dünyasına egemen olduğu toplumlarda gerçek değerlerin güneşler gibi doğduğu, uydurma değerlerinse çok yaşamayıp balon gibi söndüğü görülüyor. Bugün bir iş yapıp ertesi gün onun on kat karşılığını bekleyenler yeteneklerini boşa harcarlar ve gün gelir umut kırıklıkları yaşarlar. Bir günde şair iki günde filozof üç günde siyaset adamı olmaya kalkanlar önünde sonunda düş kırıklıklarına uğrayacaklardır. Eskilerin dediği gibi aheste gitmeyi bilmeyenin ayağına etekleri dolaşır. Ucuz gösterilere kalkmanın, durup durup böbürlenmenin, Paris'in bütün aydınları benim gölgeme selam durur gibilerden kurusıkılar atmanın uzun erimde hiçbir yararı yoktur. Kazanmanın yolu hesap bilmekten geçer. Bazı alanlarda daha çabuk sonuç almak olası da olsa kültür alanında böyle bir kolaylığımız olamaz. Kültür alanında erken gelen sonuçlar ölü doğmuş sonuçlardır.

Gençler yakınırlar: elimizden geleni yapıyoruz ama kimse bizimle ilgilenmiyor, bunca emeğimiz boşa mı gidecek? Daha dur kardeşim, dün bir bugün iki. Sen kendinle ilgilen yeter. Oyalanma çalış. Önüne bak. Kolay ilişkiler kurmak için her gün kırk kapının ipini çeken adamı hangi başarılar bekliyor? Çabayı eksik tutmayalım yeter. Vaktiyle Mecidiyeköy'de adam tuvaleti kapatmış, kapısına da şöyle yazmıştı: *"Tuvalet kapalı durma yürü."* Tuvalet bekçisinin basiretli davranışını övmek gerekir: orada ne yapsam acaba diye bir süre düşünecek olursan altına kaçırırsın. Bir ıslaklık duyduğunda anlarsın hela kapısında boşuna beklemenin ne olduğunu. Muammer Karaca operacıları şöyle eleştirirmiş: *"Biz tiyatrocular havuza düşeni hemen atlar kurtarırız. Siz operacılar kurtaralım kurtaralım kurtaralım derken adam boğulur gider."* İşte oyalanmamak ama sonuç beklerken sabırlı olmak önemlidir.

Sabah tarlaya tohum atan akşam buğday beklemeyecek. Emek boşa gider mi hiç! Gerçekten elinizden geleni yapıyorsanız gerisini düşünmeyin: toprağa düştüğü anda yeşeren tohum gördünüz mü siz? İki dergide üç şiir yayımladınız diye edebiyatın ya da felsefenin Hitler'i Heidegger'i Franco'su Mussolini'si gibi dolaşmaya kalkarsanız gülünç olursunuz. Sizi pohpohlayanlara inanmayın, onların bin türlü hesabı vardır. Dedik ya çalışkanlık ve sabır özellikle kültür alanlarında zorunludur. Tatlıcılık ekmekçilik turşuculuk da sabır ister mi, bilinçli ve yöntemli çabayı gerektirir mi? Bunu ancak ustaları yanıtlayabilir. Ticaret siyaset bekçilik gazetecilik yayımcılık futbolculuk askerlik ve daha birçok alan çabayla sürdürülen derin düşünceyi gerektirmez gibi görünse de bize, her iyi iş emek isteyecektir.

Sabrın karşıtı hırs değil mi? Hırsın olduğu yerde sabır olmaz. Bazı alanlar için hırs özellikle önemlidir. Hırs gerektiren alanla-

Muammer Karaca

Muammer Karaca operacıları şöyle eleştirirmiş: "Biz tiyatrocular havuza düşeni hemen atlar kurtarırız. Siz operacılar kurtaralım kurtaralım kurtaralım derken adam boğulur gider." İşte oyalanmamak ama sonuç beklerken sabırlı olmak önemlidir.

Rembrandt

rın başında siyaset gelir. Hırssız siyasetçi olur mu? Olsa da ona siyasetçi demek ne ölçüde doğrudur? Hırssız siyasetçi balinanın peşine takılan balığa benzer: kalanları toplamaktır onun işi. Bir kere bile bakanlık ya da milletvekilliği düşü görmedin Afşar efendi, sen siyaseti nereden biliyorsun? Böyle derseniz haklısınız. Bir ara şairleri meclise alırlardı. Meclisin şairle ne tür bir aksatası olabilir ki? Adam orada oturur boş boş bekler. Böyle bir siyasetçi en azından bir oy demektir. Tekkeyi bekleyen çorbayı içer derler. O da zaten çorba için orada duruyor. Bir şairimizin bir dönem hiç sesini çıkarmadan mecliste kuzu kuzu oturduğunu biliriz. Yassıada'ya götürülünce bayağı öfkelenmiş ve dokunaklı şiirler yazmıştı. Ucuz atlattığına sevinmeliydi oysa. Öyle kavgalarda yumruk yedim diye yakınmak düşmanı güldürmeye yarar. Bir yerin kırılmadığına şükretmelisin.

Şair örneğinde olduğu gibi bela bazen insanı en güvenli yerde yakalar. Şurada efendi gibi oturuyorduk ne istediler bizden dersiniz. Su içen eşeğe ıslık çalmak kutsal bir görev gibi görünse de faydasızdır ve her zaman iyilik getirmez. Bilirsiniz eşek pınarın başında susuzluktan gebersе su içmez, su içmeye başlamak için ıslık bekler. Islığı duyup su içmeye başladı mı tamamdır, bundan sonra ıslık gerekmez. Islığı sürdürürseniz soluğunuzu boşuna tüketmiş, bu arada iş yapar görünmüş olursunuz. Bir hırslar alanı olan siyasette saklı bir köşe bulup etliye sütlüye karışmadan uyuklamanın bile bir takım tehlikeleri vardır. En iyisi siyasete hiç bulaşmayacaksın. Siyaset kazançlı iştir ama insana gene de paranın ötesinde ve geçici ünlerin ötesinde çok şey getirmez. Bazen boş bir gurur getirir, bazen onu da getirmez. Üç kuruş para için çekilecek şey değildir. Ölüm ilanlarına bakarken bir siyasetçi daha ölmüş dersiniz. Merhumun kim olduğunu dedeniz ya da babanız anımsıyor olabilir, siz çıkaramazsınız. Hey gidi günler hey!

Biz yazıya heveslenip yazarlığa ilk adımları attığımızda ne olduğunu iyi anlayamadığımız bir edebiyat ortamıyla karşılaştık. Bana bazı şeyler biraz tuhaf geldi: kocaman edebiyat adamlarının hiç de o kadar kocaman olmadıkları belliydi. O günlerin koşullarında her şeyi doğru değerlendirememiş olabilirim. Kiminin boynu bükük, kiminin ilişkileri sağlam, kimi alabildiğine çekingen hatta korkak, kimi palavracı kimi dalgacı kimi alıngan kimi alaycı kimi kinci ama belli ki hepsi hırslı... Birbirlerini sever görünseler de tövbe hiç sevmiyorlar. Onları böyle görmekle düş kırıklığına uğradığımı söyleyebilirim. Bir şairin bir şair için aşağılayıcı yazılar yazabildiği bir diyardır burası.

Olumlu ya da olumsuz özellikleri ne olursa olsun bu adı büyük adamlar kültür planında oldukça yetersizdiler. Aralarında dünya toprağına ve kendi toprağına ayağını basabilen çok az kişi vardı. Çoğu kendilerini siyaset ve edebiyat kültürünün beyni gibi görüyorlardı ama yazık ki bazı kalıp bilgilerin ötesine geçemiyorlardı. Ba-

zıları dıştan muhalif içten muvafık gibiydiler. Bazılarında da pek açık görülemeyen bir kurulu düzen korkusu hatta sevgisi vardı. Siyaset ahlakının başkişileriydiler ama eylemleriyle sözleri birbirini tutmuyordu. Beğenin beğenmeyin bizimki anadolu terbiyesidir: gene de onlara saygı gösterdik, iyi de ettik. Onlar da bizi adam yerine koymamak gibi tavırlar almadılar. Ne de olsa edebiyatımızın büyükleriydiler. Ama bazılarının tökezleyelim diye dilekler tuttuğuna kalıbımı basarım. Onlardan biri şöyle ağlıyordu: *"Vallahi Afşar'cığım hadi Afşar'a bir oy ver de bu işi bitirelim dedilerse de vicdanımla hesaplaştım ve sana o bir oyu veremedim ve yazık ki sen bu yüzden* ödülü alamadın." Bu iyileşmez kinci canın sağ olsun ağabey deyip kahkahalarla gülüşüme bir anlam verememişti.

O günkü deneylerimle şunu anlamıştım: kültür alanında ortalamayı tutturmuş olmak pek bir şey getirmiyordu. Bu kişilerin şiirleri öyküleri romanları hiç de kötü değildi ama çok iyi de değildi. Bu alanda o kadar kötü olmamak yeterli miydi? Gene de örnek alabileceğimiz özellikleri vardı onların: olumlu ve olumsuz yanlarından epeyce dersler çıkardığımı biliyorum. Bazılarıyla aramızda zamanla dergicilik çerçevesinde usta çırak ilişkisi oluştu. Çırak olmayı gönülden kabullenmiştik, ben kendi payıma bundan rahatsız değildim. Örneğin Şükran Kurdakul ağabeyimizin benim şiirimin gelişmesinde büyük katkısı oldu. Kişiliğiyle de davranışlarıyla da bana çok uzak olan, bugün durduğu yerde yarın arandığında bulunamayan ağabeyimizin şairliği de beni pek sarmazdı. Ona dergide yayımlasın diye şiir götürdüğümüzde bazen tam anlamında bir eleştirici özeniyle yanlışlarımızı ve yetersizliklerimizi gösterir, bazen de kafası kızdı mı şiirimizi yırtar atardı.

Siz günümüzün genç şairine böyle bir şey yapmaya kalkın da bakın, yaptığınıza yapacağınıza nasıl pişman oluyorsunuz. Belki dayak bile yersiniz. Şairlikte son zamanlarda göz kamaştırıcı bir nicelik artışı oldu. Eline kalemi alan kağıda sarıldı. Kendini şair görüyorsan gerisine aldırma, yazdığın şiir önemli değil sana şair demeleri önemli. Beyimiz kendini kültür adamı olarak benimsetmiş ama elde hiçbir başarı yok. Bence şair kardeşlerimiz yazdıklarını okumak gereği bile duymuyorlar. Ustalarımız bize bu işin emek işi olduğunu öğretmişlerdi. Biz bugün bu yaşımızda bir şiirle bazen yıllarca uğraşırız, öyle ki şiirin ilk biçimiyle son biçimi arasında neredeyse bir benzerlik kalmamıştır. Yırtıp attığımız şiirlerin sayısı koruduğumuz şiirlerin sayısından çoktur. Bugün aynı verimsizliği öyküde ve romanda da gözlemliyoruz. Bunda okur kitlesinin de suçu var: ne versen hayır demiyor. Ağzının tadını bilmeyenlerin ülkesinde aşçı olmak kolaydır. Bu şiirleri bu öyküleri bu romanları okuyucu belki göklere çıkarmıyor ama alaşağı da etmiyor. Bir iki yardakçı tipin dışında ben bu alanda kimsenin kimseyi candan yürekten eleştirdiğini görmedim.

Kötü edebiyatçı kötü okuru oluşturuyor, kötü okur da kötü edebiyatçıyı oluşturuyor: birlikte aşağıya doğru çekiliyorlar. Bu işin bir kültür sorunu olduğu anlaşılamadı. Doğuştan yetenekli olmak gibi bir saçmalığa gerçekten inanılıyor mudur nedir, kimse kimseye bu bolluk nereden diye sormuyor. Geniş beğenili insanların bu koşullarda üstün bir beğeni geliştirmesi beklenmiyor. Biçem diye bir söz ortalarda dolaşıyor ama kimin neyi nasıl biçtiği belli değil. Kalemi eline alan dilci kesiliyor, dilimiz bozuldu diye berbat bir dille yazılar yazarken büyük kültür adamı olduğunu göstermeye çalışıyor. Kardeşim koca bir ulusun dili bozulmaz neden

Şükran Kurdakul ağabeyimizin benim şiirimin gelişmesinde büyük katkısı oldu. Kişiliğiyle de davranışlarıyla da bana çok uzak olan, bugün durduğu yerde yarın arandığında bulunamayan ağabeyimizin şairliği de beni pek sarmazdı. Ona dergide yayımlasın diye şiir götürdüğümüzde bazen tam anlamında bir eleştirici özeniyle yanlışlarımızı ve yetersizliklerimizi gösterir, bazen de kafası kızdı mı şiirimizi yırtar atardı.

Şükran Kurdakul

bozulsun, dili kötü kullananlar olur ona da aldırmayacaksın o da onun sorunu dediğimizde saldırganlaşıyor. Öbür dünyadan deden gelse ve bu dili bozacağım diye inatlaşsa hiçbir şey yapamaz. Aptal mısın milyonların ve yüzyılların yarattığı şey bozulur mu hiç, dili bozmaya kalkan kendini gülünç ettiğiyle kalır.

Sen daha anadilinin inceliklerini öğrenmeden edebiyata sıvanmışsın, yıllardır yerinde sayıyorsun, yazım kılavuzuna bakarak güzel yazı yazabileceğini sanıyorsun. Birleşik sözcüğün mantığından bile haberin yok. Birileri de sorunun işaretlerle ilgili olduğunu sanıp yazıları virgüllerle donatmaya çalışıyor. Aynı durumu felsefe alanında da görüyoruz. Bazıları ben kim felsefe kim demeden ya birilerine felsefe öğretmeye ya da doğrudan filozofluk yapmaya kalkıyor. Üniversitelerinde bile doğru dürüst felsefe üretilemeyen bir ülkede sen felsefeyi filozofluk üretecek kadar kimden öğrendin? Biri çıkıp kafadan atıyor: Hegel yazılarında tez antitez sentez terimlerini hiç kullanmadı. La havle çekiyorsunuz. Öbür yetersiz "felsefeci" hemen konuya atlıyor: efendim felsefe adamlarımız Hegel'in tez antitez sentez terimlerini kullanmadığını bile bilmiyorlar. Hegel'den zaten haberleri yok, onun alman ırkçılığının babası ve dinci bir filozof olduğunu söylediğinizde gözleri faltaşı gibi açılıyor. Beyimiz felsefeyi içinden çıkılmaz bir kargaşaya dönüştürmüş olan Hegel'i Marx'ın öncüsü sanıyor.

Çocuklarınıza felsefe öğretelim diye tutturmadılar mı? Hadi bu konuda kitaplar yazalım, çocuklar felsefe öğrendiklerini sansınlar, onları bu yolda erkenden maymuna döndürelim, beş on kuruş da cebimize girsin. Felsefeyi nereden öğrendin de bir lokmacık yavrulara öğreteceksin? Yalnız çocuklar için değil büyükler için de felsefe kitapları yazalım. Yahu yazıktır acıyın bu topluma. Bu toplum yıllarca hekimlik bilmeyen hekimlerin, hukuk bilmeyen hukukçuların, siyaset bilmeyen siyasetçilerin, otomobil sürmeyi bilmeyen şoförlerin vurgununu yedi. Şimdi sıra felsefeye mi geldi? Bir kere felsefe her akşam yarım şişe rakı içerek ya da sabahtan akşama kırk kapının ipini çekerek yapılabilecek bir iş değil.

Bir ara işçi edebiyatı diye tutturmuşlardı. Ben olmaz öyle şey deyince üstüme saldırmaya kalktılar. Anlatmaya çalıştım ama anlatamadım. Bizim insanımız konuşmayı bilir dinlemeyi bilmez. Kardeşim, adam sabahtan akşama kadar kol gücüyle çalışıyor, harcadığı enerjiyi kazandıklarıyla ya karşılayabiliyor ya karşılayamıyor. Bu adam eve bitkin gidiyor mu? Gidiyor. Çok zaman tazecik karısına arkasını dönüp uyuyor mu? Uyuyor. Pekiyi yaşamla yıkışırken edebiyatı nasıl yapacak? Bunun için kendini nasıl yetiştirecek? Efendim yatmadan önce ya da pazar günleri... Yahu öyle birikimsiz ve iki taşın ara yerinde yapılan şeye edebiyat denebilir mi? Denir efendim neden denmesin, işçi de doğal olarak kendi edebiyatını yapmak zorunda, bunu başkalarından mı beklesin yani? O sıra sağduyulu bir işçi önderi salondaydı, çıkıştı adamlara. Saçmalamayın, dedi, aklınıza ilk geleni doğru sanıyorsunuz ve gülünç oluyorsunuz. İşçi edebiyatı diye tutturdunuz ya biriniz bile işçiye benzemiyorsunuz. Siz hiç ağır işte çalıştınız mı? Siz hiç çimento fabrikasında gece vardiyasında nöbetçi oldunuz mu?

Biri çıkıp kafadan atıyor: Hegel yazılarında tez antitez sentez terimlerini hiç kullanmadı. La havle çekiyorsunuz. Öbür yetersiz "felsefeci" hemen konuya atlıyor: efendim felsefe adamlarımız Hegel'in tez antitez sentez terimlerini kullanmadığını bile bilmiyorlar. Hegel'den zaten haberleri yok, onun alman ırkçılığının babası ve dinci bir filozof olduğunu söylediğinizde gözleri faltaşı gibi açılıyor. Beyimiz felsefeyi içinden çıkılmaz bir kargaşaya dönüştürmüş olan Hegel'i Marx'ın öncüsü sanıyor.

Ben gençliğimde yoksulluk nedeniyle hem okumak hem çalışmak durumunda kaldım. Şiire iyi bir başlangıç yapmıştım. Ama bir ağır işte çalışmam gerekince her şey başladığı yerde biter oldu. Muhasebeci katipliği yaparken işler daha kolaydı. Bir yandan işletme defteri dolduruyor bir yandan da kendimce bir şeyler yazıyordum. Bu bir şeyler daha çok şiirdi. Kapalıçarşı'da terlikçi çıraklığına başlayınca işler değişti. Sabah sekizde dükkanı açıyorum. Akşama kadar dükkanın önünde hem çığırtkanlık yapıyorum hem satış yapıyorum. Oturmaya hakkım yok. Her gün on bir saat, cumartesileri on iki saat çalışıyorum. Benim şiirler prospektüslerdeki açıklamalara benzemeye başladı. Her gün biraz daha yitiriyordum şiiri. Ama ne garip o zaman çok iyi bir tezgahtar olduğumu, ticarette başarılı olabileceğimi anladım ve korktum. Şöyle bir bakıvereyim diye dükkana giren hanım kardeşime üç çift dört çift terlik sardığımı bilirim. Kazanç büyüktü ama ben haftada yalnız altmış lira alıyordum. Bereket üniversiteye başlama vaktim gelmişti. Patron asıl inşaat işleriyle uğraşırdı, üniversiteye gitme yarı yarıya ortak olalım dedi. Olmaz dedim, para kazanmak istemiyorum, ben paradan korkarım. Şiiri ondan sonra zor toparlayabildim.

Her şey insana bir şey katar. Bundan altmış yıl kadar önce Kapalıçarşı'nın kendine özgü bir edebiyatı vardı, edebiyatın en başarılıları da sanırım biz terlikçi çıraklarıydık. Kapalıçarşı edebiyatı yanılmıyorsam Mahmutpaşa edebiyatından daha ağırbaşlıydı. Müşterisi en bol dükkan bizim ufacık dükkanımızdı, günün her saati dolar taşardı. Kocaman dükkanların sahipleri bazen sinek avlarlardı. Ara sıra ne demekse müşterimizi çalıyorsunuz diye bizi tehdide gelirlerdi. Çünkü esnaf bizim kendini edebiyata ya da felsefeye adamış gençlerimiz gibi işlerini severek değil hırsla yapıyordu. O anlayış içinde özensiz çalışırlar, yalnız kazancı düşünürlerdi, müşterinin gönlünü kırdıkları çok olurdu. O sıra bizim içinde zor döndüğümüz maymun gerisi kadar dükkanımız arı gibi işlerdi.

Kapalıçarşı edebiyatı dedim ya, bu biraz da benim abartmamdır. Yağma gitti, ablacığım sen de gel, almasan da bir bak bakalım. Dükkana amaçsız giren hanım kardeşler ya da ablalar olurdu. Biraz soluklanmak için gelmişlerdir, terlik almak gibi bir tasarıları yoktur. Almak zorunda değilsiniz ablacığım, ama şu terliği bir deneyin, size çok yakışacak. Size mavi güllüsünü vereceğim göz renginize uysun diye. Belli ki yorgunsunuz, siz oturun ben giydireyim terliğinizi. Benim ayaklarım sizin ayaklarınız gibi güzel olsaydı yaz kış yalınayak dolaşırdım inanın. Hayır kırk beş vermeyin, kırk verin yeter, isterseniz hiç vermeyin, bu dükkan sizin. Bir çayımızı içmeden mi gideceksiniz? O zaman o hanımefendi, kardeşim olsun, üç çift sardırır götürürdü. Diyeceğim yorulmadan terlemeden canından vermeden hiçbir şey elde edemez insan.

Edebiyat da felsefe de gözbağcılık kaldırmaz. Ne Flaubert otura otura romancı oldu ne Descartes otura otura filozof oldu. O alanlardaki temel bilgiyi almadan hiçbir şey yapamazsınız. Birilerini kandırır birilerini inandırırsınız, uzun sürmez balonunuz püf diye söner. Sizi destekçileriniz de kurtaramaz.

Edebiyat da felsefe de gözbağcılık kaldırmaz. Ne Flaubert otura otura romancı oldu ne Descartes otura otura filozof oldu. O alanlardaki temel bilgiyi almadan hiçbir şey yapamazsınız. Birilerini kandırır birilerini inandırırsınız, uzun sürmez balonunuz püf diye söner. Sizi destekçileriniz de kurtaramaz. Felsefe yapıyoruz edebiyat yapıyoruz diye insanlara kıymayın, zaten çeşitli nedenlerle çorbaya dönmüş olan kafaları daha da perişan etmeyin, insanları hırslarınıza kurban etmeyin ne olur. Ya da oturun, bu işi daha önce yapmış olan birileri gibi yapın, üniversite bilgiçliğini falan elinizin tersiyle itip dizinizi kırıp gece gündüz felsefe çalışın. Önce insanı bir güzel öğrenin. İnsanı tanımadan nasıl felsefe yapacaksınız nasıl edebiyat yapacaksınız? Bu donanımınızla ancak köşe yazarı ya da arzuhalci olabilirsiniz.

Bu ülkede felsefe uzmanı geçinen insanlar bile çok zaman felsefeye ilgisizdir. Bu ülkenin edebiyatçıları alaylı kimselerdir, çoğu uğraştığı türün gelmişini geçmişini bile bilmez. Siz siz olun insanlara da kendinize de kıymayın. Hırsla değil sevgiyle yönelin bilime sanata felsefeye. O zaman içinizin pırıl pırıl aydınlandığını duyacaksınız.

Tarih bütün kolaycıları günü gelince çöp sepetine atıyor. Tarih yüce değerlerin peşinde koşar görünüp en bayağı ilişkilere girenlere iyi gözle bakmayacak.

SIRADAN OKUR VE "Ağır" Kitaplar

■ TAYLAN KARA

Şu klişeleşmiş ifadeyle söylersek okur bir kurgudur. Okurun tercihi ya da iradesi çok sınırlıdır. Okur çoğu kez bir imalattır; çoğu okur sadece şekillenir. Okur üretimi, piyasa edebiyatı için en kolay iştir. **Sosyal bilimlerin bugünkü gelişme düzeyiyle her türlü okur kolaylıkla imal edilebilir. Çoğu okur, etrafındaki ortama hâkim olan bilgi ve anlayışa boyun eğer.**

Yuvarlanan bir taş düşünebilseydi özgür olduğunu ve kendi isteğiyle yuvarlandığını zannederdi.
B. Spinoza[1]

Spinoza'nın bu cümlesinin en çok yakıştığı insan profili sıradan okur kitlesidir. Birileri sıradan okur yerine düşünür; eleştirel akılla düşünmeyen okur, otoritelerin ağzında çiğneyip öğüttüğü yargıları geviş getirir. Sıradan okur düşünülmüşü düşünür ya da çoğu kez ezberler.

***

Daha önceki sayılarda Prof. Dr. Yıldız Ecevit'in "Türk Romanında Postmodernist Açılımlar"[2] adlı kitabında geçen "H. A. Toptaş Türk Edebiyatında bir Kafka'dır" cümlesi incelenmişti.

Prof. Dr. Y. Ecevit bu kitabı yazdıktan sonra yüzlerce kişi bu ifadeyi tekrarlamış, bu önermeyi sanki kendileri bulmuş gibi paylaşmıştır.

Yanda, çeşitli sosyal medya hesaplarından bazı alıntılar verilmiştir.

Bu yargıların hemen hemen hiçbirinde Y. Ecevit'in kitabına atıf yoktur. Bu okurların büyük bir kısmı, bu düşünceyi kendilerinin bulduğunu sanmaktadır. Y. Ecevit'in bu fikri toplumda yayılmıştır. Bu ifade "wikipedia"ya bile girmiştir.[3]

***

Y. Ecevit bu cümleyi yazmıştır ve olduğu gibi topluma yayılmıştır.

Spinoza'nın cümlesini tekrar anımsatmak gerekirse:

"Yuvarlanan bir taş düşünebilseydi özgür olduğunu ve kendi isteğiyle yuvarlandığını zannederdi."

Yukarıdaki fotoğraflarda "yuvarlanan taşlar"ın bazı örnekleri görülmektedir.

***

AĞIR KİTAPLAR

Yoğun içerikli ya da anlaması zor kitaplar için "ağır kitap" diye bir deyim kullanılır. Aslında bunlara EZİCİ kitap demek daha doğru olur.

Sıradan bir okur, bu kitaplarla aynı düzlemde değildir. Sıradan okur, bu kitapları "okumaz", **deyim yerindeyse BU KİTAPLARA MARUZ KALIR.** Çoğu insan bilgiye karşı edilgendir.

***

Eğer gidilmiş yolların dışına çıkacak kadar düşünsel malzeme ve işleme yetisi yoksa söylenecek her şey daha önce söylenmiş düşüncelerden ibaret olacaktır.

Sıradan bir okurun bu tür kitapları okuduğunda çekimine girmemesine, daha doğrusu ona karşı argüman geliştirmesine olanak yoktur.

Bunun iki nedeni vardır:

Birinci neden yazılı ve basılı kitapların bir "aura"sının olmasıdır; deyim yerindeyse "otoritelerin onayı"ndan geçmiştir. Basılmış ve raflara dizilmiş kitaptaki bir fikirle rekabet edecek olan karşıt bir fikir, kitaptaki fikir

Hasan Ali Toptaş

From Wikipedia, the free encyclopedia

This biography of a living person **does not include any references or sources.** Please help by adding reliable sources. Contentious material about living people that is unsourced or poorly sourced **must be removed immediately.**

Find sources: "Hasan Ali Toptaş" – news · newspapers · books · scholar · JSTOR *(May 2020) (Learn how and when to remove this template message)*

Hasan Ali Toptaş (born 15 October 1958) is a prominent Turkish novelist and short story writer. His first short story book *Bir Gülüşün Kimliği* (The Identity of A Laugh) was published in 1987. An important Turkish scholar, Yıldız Ecevit nicknames him "a postmodern modernist" and calls him "a Kafka in Turkish literature", in her work *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar* (The Postmodernist Expansion in Turkish Literature). In fact, Hasan Ali Toptaş's 1999 Cevdet Kudret Literature Award winner *Bin Hüzünlü Haz* is, on the one hand, a postmodern novella in terms of pluralism, metafiction and intertextuality. On the other hand, it contains a lot of kafkaesque elements in terms of depicting an absurd, surreal and paradoxically mundane reality.

Hasan Ali Toptaş	
Born	15 October 1958 (age 61) Çal, Turkey
Occupation	Novelist, short story writer
Period	1987–present
Genre	Modernism, Post-Modernism
Website	hasanalitoptas.net

Wikipedia'da Hasan Ali Toptaş başlığı.

Sıradan bir okur hangi ağır kitabı okursa onun altında ezilir ve ondan etkilenir. Okur bir filozofu okur; gayet haklı bulur. Sonra onun olumsuz eleştirisini okur; onu da haklı bulur. Okuduğu her filozofun düşüncesi kişiye çarpıcı gelir. Herkes haklıdır! Önce Karl Marx okursa Karl Marx'tan, Önce Karl Popper okursa Karl Popper'dan etkilenir. Oysa bu düşünürlerin ideolojileri birbirine tamamen zıttır.

karşısında 3-0 geriden başlar. "Ağır kitap" okuyan okur, bir şey anlamamışsa sorunu genellikle kendi yetersizliğine bağlar.

İkinci neden sıradan bir okurun donanımının "ağır kitap" karşısında yetersiz oluşudur. Örneğin Yuval Noah Harari'nin Sapiens kitabı karşısında çoğu okur bir şey söyleyemez, itiraz edemez çünkü bilgi bakımından ortada büyük bir asimetri vardır.

Bu nedenle Sapiens kitabını okuyan hemen hemen her okur, Sapiens'i beğenir çünkü Sapiens kitabının ağırlığı karşısında ağırlık koyamaz; kitaba teslim olur.

Heidegger, Nietzsche, Foucault, Schopenhauer, Derrida, Baudrillard, Russell ya da Marx okuyanlar da bu kitaplardan etkilenir.

Sıradan bir okurun yaşadığı şey maruziyettir. Bu bir şiddettir ve bu şiddet karşısında sıradan okur edilgendir.

Sıradan bir okur hangi filozofu okursa okusun etkilenir. Bu filozoflar zeki insanlardır ve en aykırısının bile söylediği sözlerin bazıları okurları etkiler. Çünkü ortada asimetrik bir durum vardır; tutarlı bir düşünce karşısında o düşünceye direnecek donanıma çoğu insan sahip değildir. Her filozofun söylediği parlak sözler vardır.

Aşağıda Martin Heidegger'e ait iki cümle verilmiştir:

"Düşünme, varlığın özü üzerine, kökünde heyecansal olan ona katılma kararlılığıdır."

"Düşünme ancak, yüzyıllardan beri yüceltilmiş olan aklın, aslında düşünmenin en inatçı hasmı olduğunu deneyimlemiş olmamızdan sonra başlar."

***

Bu sözlerin gerçek anlamını kavrayabilmek ya da bu felsefelerin pratikte neye karşılık geldiğini ve neye neden olduğunu anlamak için bu cümlelerin parlaklığını göz ardı etmek, paranteze almak gerekir. Çünkü kamaşmış bir göz göremez.

***

Sıradan ya da yöntemli bakmayan okurun bu yazarlar karşısında tutunma şansı yoktur. Bu tür kitaplar okurlarını şekillendirir. **Bu nedenle sıradan bir okurun neyi düşüneceği, hemen hemen daima hangi kitabı önce okuduğuna, hangisini okumadığına bağlıdır.**

Sıradan bir okur hangi ağır kitabı okursa onun altında ezilir ve ondan etkilenir.

Okur bir filozofu okur; gayet haklı bulur. Sonra onun olumsuz eleştirisini okur; onu da haklı bulur. Okuduğu her filozofun düşüncesi kişiye çarpıcı gelir. Herkes haklıdır!

Önce Karl Marx okursa Karl Marx'tan,

Önce Karl Popper okursa Karl Popper'dan etkilenir.

Oysa bu düşünürlerin ideolojileri birbirine tamamen zıttır.

Sıradan okur, önce Hegel okursa Hegel'den etkilenir ve tarihselci olur.

Önce Nietzsche okursa Nietzsche'den etkilenerek tarihselcilik karşıtı olur. İşin kötüsü önce Hegel okuyup tarihselci olduğunda tarihselci olduğunu bilmez; önce Nietzsche okuyup antitarihselci olduğunda da tarihselcilik karşıtı olduğunu bilmez.

Yöntemli bakmayan bir okurun bilinci, sadece hangi kitabı önce okuduğuna göre şekillenir. Evde Foucault vardır onu okumuştur, üniversitede hocası Nietzsche'nin kitabını ödev vermiştir, o da onu okumuştur. Engels'in "fethedilen fethedeni fetheder" cümlesine benzetilecek olursa yöntemli bakmayan okur için slogan şudur:

Okunan, okuyanı fetheder.

***

Hans Christian Andersen'in "Kral çıplak" adlı meşhur bir masalı vardır. Bir dolandırıcı ülkenin kralına eşsiz bir giysi diktiğini ancak diktiği elbiseyi sadece akıllı insanların görebileceğini söyler. Kral ve kralın çevresindekiler, aptal görünmemek için elbiseyi görüyormuş gibi davranırlar. Sonra halkın içine çıktığında sadece bir çocuk parmağıyla kralı işaret edip kralın çıplak olduğunu söyler.

Bu masalda öne çıkarılan şey hep "kral çıplak" diyen çocuk olmuştur. Esasen bu masalda **elbiseyi görmediği halde görüyormuş gibi davranan insanların tutumu** çok daha önemlidir.

Bu insanlarla o çocuk arasındaki fark akıl değildir; bu insanlar muhtemelen çocuktan daha akıllıdır. Kral dâhil herkes orada bir giysi olmadığını bilmekte ama sadece çocuk bildiğini söylemektedir. Peki bu birbirine zıt iki davranışı ortaya çıkaran şey nedir?

Yanıt korkudur.

Buradaki korku iki türlüdür: Biri dışsal, diğeri ise içsel korku...

Dışsal korku, kralın gazabıdır. İçsel korku ise aptal gibi görünmektir.

Bu kişiler elbiseyi görmedikleri halde aptal gibi görünmekten korkuyor, çocuğun ise böyle bir korkusu yok.

Sözü edilen içsel korku, aptal gibi görünme korkusu, edebiyat alanında oldukça işlevselidir.

Ortalama okur, bu insanlara benzer; aptal gibi görünmemek için görmediğini görüyormuş gibi yapar. Okur, çok övülen, çok satan bir kitabı okur; bir şey anlamaz.

***

Sıradan bir okur, genellikle "güzel kitap" okumaz; "okuduğu kitabı güzel" bulur. Sıradan bir okur, ne kadar somut kanıtlar gösterirseniz gösterin günlerce okuduğu bir yazarın kötü bir yazar, okumak için saatlerce zaman harcadığı bir kitabın kötü bir kitap olduğunu kabul edemez.

Günlerce okunan bir kitabın değersiz olması, harcanan zamanın boşa harcandığı anlamına gelir. İnsan "boşa harcanan zaman", "boşa harcanan emek" duygusuna kolay kolay katlanamaz.

Eğer bu kadar zaman harcamışsa onda güzel bir şeyler mutlaka bulmalıdır ve bulur. Harcanan emek/zaman, bu tip okuru, okuduğu kitapları iyi bulmaya zorlamaktadır.

Bu nedenle sıradan bir okur emek harcayıp zaman ayırdığı bir kitap için "bu kitap iyi midir kötü müdür?" diye sormaz. Sıradan okurun sorduğu soru "bu kitapta hangi iyi şeyler var?" sorusudur.

***

Sıradan okur kendine güvensizdir ve bu nedenle bir başka onay makamı tarafından onaylanmak ister. Sıradan

Kitap ekleri ve gazetelerin kültür sanat sayfalarında önerilen kitaplar neredeyse birbirinin aynıdır. Deney yapmak amacıyla bunlar, kapaklarını değiştirerek piyasaya çıkarılsa çoğu okur bunu fark etmez. A kitap eki diye B kitap eki verilse bu durum fark edilmeyecektir. Çünkü içerik çoğu kez birbirinden farklı değildir.

bir okurun net bir estetik görüşü yoktur; yürürlükte olan kültür ikliminin ona sunduğu estetik anlayış tarafından şekillenmiştir.

Bir kitap tanınmış bir yayınevinden çıkmışsa sıradan okur için kötü değildir; "bir bildikleri vardır herhalde" diye düşünür.

Bazen de tersinden yorum yapar: "Kitap iyi gibi ama gerçekten iyi olsa büyük bir yayınevinden çıkardı."

Sıradan okur, kafasında edebiyat kartellerinin sunaklarındaki berbat kitapları taşıyıp bu sunağın putlarına tapar.

***

Peki okur ne işe yarar?

Şu klişeleşmiş ifadeyle söylersek **okur bir kurgu**dur.

Okurun tercihi ya da iradesi çok sınırlıdır. Okur çoğu kez bir imalattır; çoğu okur sadece şekillenir. Okur üretimi, piyasa edebiyatı için en kolay iştir. Sosyal bilimlerin bugünkü gelişme düzeyiyle her türlü okur kolaylıkla imal edilebilir. Çoğu okur, etrafındaki ortama hâkim olan bilgi ve anlayışa boyun eğer.

Okur çoğunlukla üretmez ama başka yerlerde üretilenleri bilincinde taşır. Bu bir "fikir yaratma" değil "fikir taşıma", "fikir işleme" değil "fikir iletme" eylemidir.

***

İnsanın zamanı ve kapasitesi oldukça kısıtlıdır. Memeli ve sıcakkanlı bir canlı olması nedeniyle insan yaşamının yaklaşık 1/3'ü uykuyla geçer. İktisadi bir varlık olması nedeniyle yaşamının 1/2'si ile 1/3'ü çalışarak geçer.

Haftada iki kitap okuyan biri, hayatı boyunca en fazla 5-10 bin arasında kitap okumuş olacaktır. Milyonlarca kitabı okumadan, okumak bir yana adını bile duymadan ölecektir.

Her gün çıkan yüzlerce kitap, önerilen onlarca kitap, zaten yazılmış olan on binlerce, milyonlarca kitap karşısında okur, bireysel olarak hiçbir şey yapamaz. Bir insanın sadece son bir ayda çıkan kitapları bile okuyup değerlendirmesi mümkün değildir. Önüne yığılan bilgi dağı karşısında bireysel olarak bir okurun kıpırdaması imkânsızdır.

Bilgi hacmi, artık tek tek bireylerin baş edebileceği bir hacmin çok ötesindedir. 2020'de tüm insanlığın ürettiği verinin 44 trilyon GB (44 zettabyte) olacağı öngörülmektedir.

Aşağıdaki listede edebiyat- felsefe alanında üniversitelerde yapılmış bazı tez isimleri verilmektedir:

1. Edmund Husserl'in kartezyen meditasyonlar isimli eserinde başka ben'in tesis edilmesi
2. Etkileşim sorunu ve kartezyen paradigma zemininde töz düalizminin bir eleştirisi
3. Mctaggart'ın zamanın gerçekdışılığı argümanının zaman felsefesi bağlamında değerlendirilmesi
4. Heidegger'de fark kavramından hareketle onto-teo-loji eleştirisi
5. Hermann Von Steinmayer felsefesinde özdeş ikilemlik sorununa Descartesçi bir bakış
6. Orhan Pamuk'un Cevdet Bey ve Oğulları, Sessiz Ev ve Yeni Hayat adlı romanlarında demiryolu/tren imgesi

Bu tez başlıklarına bakıldığında kapsamının oldukça ayrıntılı olduğu anlaşılacaktır.

5 numaralı başlıkta geçen Hermann Von Steinmayer... Böyle bir filozof yoktur, uydurulmuştur. Ancak bu konuya hâkim olmayan okurlar fark etmeden diğer başlıkların arasında rahatlıkla yerini alabilir.

***

Bu veri hacmi ve ayrıntı karşısında insan ne yapar?

Bireysel akıl, bu bilgi hacmi karşısında kurumlara teslim olur. Birey, sadece güvendiği kurumları seçer; kurumlar bilgiyi işleyip öğütüp bireye sunar. Oysa kurumlar kolayca yönlendirilebilir, **işgal edilebilir, edilmektedir, edilmiştir.**

***

21. yüzyılda insanı felç etmenin yolu önüne literatür yığmaktır. Gerçekten de en özgül bir konuda dahi bir seviyeye ulaşmak ya da uzmanlaşmak için on binlerce sayfa kitap ya da makale okumak gerekir.

Bunu da ancak bu işle profesyonel olarak uğraşanlar yapabilir.

Bunun anlamı şudur: Her konuda yetki uzmanlara/kurumlara verilmiştir.

Ayrıntılar, bütünü anlamayı sağlıyorsa değerlidir; ayrıntılar bütünü görmeyi engelliyorsa bunlarla haşır neşir olmanın yararı yoktur.

***

Bir okur, okuyacağı kitapları nasıl seçer? Çoğu okur, kitap seçimi yaparken araya güvendiği aracı kurumları sokar.

Sıradan bir okur, okuyacağı kitapları seçerken kitap eklerine, gazetelerin kültür sanat sayfalarına, edebiyat dergilerine, eleştirmenlerin önerilerine, ödül alan kitaplara, kitapçıda vitrine konan kitaplara bakar. Genellikle süreç şöyle işler: Bir otorite bir şey söyler, okur da bunu onaylar, tekrar eder ve taşır.

Bu otorite, bir eleştirmendir, bir köşe yazarıdır, bir televizyon programcısıdır, bir ödül jürisinin onayıdır, bir kitap ekinde çıkmış yazıdır, gazetelerin kültür sanat sayfalarıdır, panolardaki reklamdır ya da kitapçıya girdiğinizde gözünüze sokulan kitap yığınlarıdır.

Ve bunların çok büyük bir çoğunluğu aynı şeyleri söyler. Adlarının birbirinden farklı olması sizleri yanıltmasın.

***

Hiçbir zaman okurun gözü önüne, çıkmış bütün kitaplar serilmez; sıradan okur da çıkmış kitapların arasından inceleyerek tercihler yapmaz.

Okur bazı kitapları hiçbir zaman görmez, bazı kitapları ise 50 kez görür. Bazı kitaplar yok sayılır; bazıları ise panolarda, kitap eklerinde, televizyonlarda, kitapçılarda ve hatta bankamatiklerde okurun gözüne sokulur.

Umberto Eco'nun şu cümlesini hiç unutmamak gerekir:

"Kültür ve sanatta bize "en iyi" diye sunulanlar esasında sadece menüdeki tercihlerle sınırlıdır."

KENDİ AKLINI OLUŞTURMAK

19. yüzyılda aydınlanmanın sloganı Kant'ın "kendi aklını kullanma cesareti göster" idi.

Bugün bu öneri, sıradan okur nezdinde gerçekleştirilebilir bir öneri değildir.

Çünkü **"kendi aklını kullanma cesareti göstermesi" için önce "kendi aklını" oluşturması gerekir. Bu veri hacmi karşısında bu mümkün değildir.**

Kişi, yöntemli bakmadığı sürece bu devasa bilgi yığını karşısında direnecek donanımı ve beceriyi edinemez.

***

Kitap ekleri ve gazetelerin kültür sanat sayfalarında önerilen kitaplar neredeyse birbirinin aynıdır. Deney yapmak amacıyla bunlar, kapaklarını değiştirerek piyasaya çıkarılsa çoğu okur bunu fark etmez.

A kitap eki diye B kitap eki verilse bu durum fark edilmeyecektir. Çünkü içerik çoğu kez birbirinden farklı değildir.

***

Okur anlamasa bile keramet bulur. Bir yazarı, bir edebiyat profesörü veya bütün kitap ekleri övüyorsa, kitapçıya gittiğinde kitapları başköşede duruyorsa, yazarın önünde 50 metre imza kuyruğu varsa sıradan bir okur tabii ki şöyle düşünür:

"Her halde iyi yazıyor ki böyle".

"Bu kadar kişi bir şey söylüyorsa bir keramet vardır".

Okur, bu yazarın kitabını okuyup anlamazsa bunu kendi aptallığına ya da edebiyat bilmezliğine bağlayacaktır.

***

Okunanlar karşısında edilgen kalmamak ve okunanlar tarafından fethedilmemek için çok basit ve pratik dört öneri uygulanmalıdır:

1-Kitap hipnozundan, kitabın kitap olmasından dolayı edindiği o auradan kurtulmak.

2-"Bu felsefenin ya da metnin önerisi ve mantıksal sonuçları nedir?" sorusunu sormak.

3-İkinci el araba alırken gösterilen şüpheciliği, beyninize bir kitabı ya da düşünceyi alırken de göstermek.

4- Aptal gibi görünmekten çekinmeden "bunun anlamı nedir?" ya da "bu metin ne diyor?" sorusunu her metin, her düşünce için sormak.

(Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme 2. Cilt, Taylan Kara)

---

[1] Gilles Deleuze, Spinoza Üzerine On Bir Ders, Öteki Yayınevi, 2000, s.134.

[2] Yıldız Ecevit, Türk Romanında Postmodernist Açılımlar, İletişim Yayınevi, s.169.

[3] https://en.wikipedia.org/wiki/Hasan_Ali_Topta%C5%9F (Erişim tarihi: 22.12.2019)

AYASOFYA, DİN VE SİYASET

■ TANER TİMUR

Köklü demokratik gelenekten yoksun ülkelerde, iktidar partileri her zaman iktidarlarını uzatmak, ya da tabanlarını perçinlemek için erken seçime gitmiyorlar! **Bazen de iktidardan kaçmak, kendi yarattıkları enkazın altında kalmamak için seçime gidiyorlar.**

Ayasofya'yı camiye çeviren karar, aslında daha çok siyasi bir karara benziyor, pek de bire bir dinle ilişkiliymiş gibi görünmüyor. Eğer öyle olsaydı, kuşku yok ki AKP iktidarı bu kararı çok daha önce ve çok daha güçlü olduğu bir dönemde alırdı. Oysa daha geçen yıl, Tayyip Bey, bir mitingde "Ayasofya!" diye bağıranlara, "Yan tarafta Sultan Ahmet'i doldurmayacaksın, Ayasofya'yı dolduralım diyeceksin. Bu oyunlara gelmeyelim; bu bir tezgâh!" diyordu.

Peki, bu bir yıl içinde neler değişti? Ne oldu da " tezgâh", "tezgâh" olmaktan çıktı?

***

Aslında değişen şu: Kriz, savaş, Korona... derken zaten çıkmazda olan iktidar politikası büsbütün iflasın eşiğine geldi. Varılan noktada da işsizlik artışı artık gizlenemiyor; fiyatlar artmaya devam ediyor; döviz girdileri durdu ve ekonomi de giderek borcun borçla kapatılamayacağı noktalara sürükleniyor...

Ya dış politika?

Dış politikadaki gelişmeler de hiç parlak değil. Ortadoğu'da, Afrika'da, Avrupa'da Türkiye karşıtı cepheler oluşuyor; Rusya ile ipler kopmak üzere, artık kimse S-400'lerden bahsetmiyor, Libya'da Vatiyye üssü bombalandı; Suriye'de de gerginlik artıyor. AB ise artık "Türkiye sorunu"nu tartışmak için özel toplantılar düzenlemeye başladı. Kısaca ülkenin yalnızlığı artıyor ve Beştepe'nin gözleri de, çaresizlik içinde, giderek daha çok Beyaz Saray'a doğru çevriliyor. Galiba en acıklısı da bu! Çünkü Beyaz Saray'da oturan kişinin, faşist fikirleri dışında, ne kadar güvenilmez ve yalancı biri olduğu, bizzat kendi ülkesinin basınında, sayılarla kanıtlandı. Üstelik bütün seçim anketleri de, açık ara, kendisinin yakında iktidardan kovulacağı yönünde işaretler veriyor.

***

Hani sık sık "büyük resim" deniyor ya, işte bugünlerde karşımıza çıkan "büyük resim" de bu! Buna karşılık AKP iktidarı bu uygunsuz resmi değiştirmeye çalışacağına halkı coşturmaya, İslamcılığı aşan, herkesi birleştiren milli bir coşku yaratmaya çalışıyor! Anlaşılan Ayasofya'ya el koyma ve oradaki ikonaları koyu ışıklar altında gizleme fikri de bu bağ-

lamda akla geldi.

Peki, bu karar beklenen coşkuyu yaratabildi mi?

Bugün yandaş medya ortamında yaptığım gezintiden anladığıma göre yaratamadı. Abdülhamit İslamcılığının harekete geçiremediği ruhları, İttihatçı milliyetçilik de coşturamadı. Buna karşılık, olay, yurt dışında büyük yankılar ve büyük kaygılar uyandırmayı başardı.

***

Aslında gördüğüm kadarıyla Batı'daki kaygılar, dini nedenlerden çok, müttefik ve Ortadoğu'da ağırlığı olan bir ülkenin giderek daha da keyfi ve istikrarsız bir rejime doğru sürüklenmesinden doğuyor. Batı optiğinde, Türkiye, giderek ittifak bağlarına aldırış etmeyen; ortak değerleri, ortak duyarlılıkları hiçe sayan; hep "milli çıkarlar"ı öne sürüp, bunları da çok dar bir grup içinde, seçim hesaplarıyla belirleyen bir ülke haline geldi. Nitekim bu son karar da adeta "dünyaya meydan okuma" havasında ilan edildi. Bu durumda, karar açıklanır açıklanmaz da Batılı devlet adamları ve kamuoyunu oluşturan en etkili organlar, olayı derhal kınadılar ve bu kararın aslında gerçekleri gizleme psikolojisi içinde alındığını ileri sürdüler. Alman gazetesi Süddeutsche Zeitung , olayı, "Erdoğan, dünya çapındaki kaygılara sırt çevirdi" diye verirken belli ki genel bir tepkiyi yansıtıyordu. İngiltere'de ise, The Economist dergisi, olay hakkında, "bu günlerde yabancı güçlerle kapışmak Türkiye'de iyi sonuçlar veriyor" yorumunu yapıyor, fakat şunu da ekliyordu: "oysa bu değişiklik ülke itibarına onarılmaz bir darbe teşkil edebilir".

***

Aslında, Erdoğan'ın mutlak otoritesini kuramamış olduğu ilk yıllar hariç, AKP iktidarı, dış dünyadaki kaygılara hiçbir zaman fazla önem vermedi. Tayyip Bey yabancı dil bilmiyor; üstelik uyguladığı politika hakkında dış basında yazılanlar da herhalde doğru dürüst kendisine aktarılmıyor. Bu durumda imaj politikası ve "dış itibar" konularında özel bir duyarlılığa ihtiyaç duyulmuyor ve iç politika hesaplarıyla müttefik ülkelere en ağır hakaretlerde bulunmada hiç sakınca görülmüyor. Aynı şekilde, Başkan Erdoğan, Türkiye kamuoyunu da ancak "seçim anketleri" çerçevesinde izliyor ve bu da partisini sadece belli zümre çıkarlarını gözeten bir seçim makinesi haline getiriyor. Nitekim bu anketler alarm işaretleri göstermeye başlayınca, AKP çevrelerinde telaş da arttı ve eskiden akla gelmeyen, göze alınamayan kararlar kolayca alınmaya, ülkedeki kutuplaşma da keskinleşmeye başladı.

***

İşte "erken seçim" tartışmaları da bu koşullarda gündeme geldi. Şimdi birileri, "bu ne saçmalık!" diyorlar; "seçime daha üç yıl varken, iktidar partisi neden böyle bir risk alsın ki?"

Aslında yanlış da değil! Ama yine de unutulan bir şey var. Köklü demokratik gelenekten yoksun ülkelerde, iktidar partileri her zaman iktidarlarını uzatmak, ya da tabanlarını perçinlemek için erken seçime gitmiyorlar! Bazen de iktidardan kaçmak, kendi yarattıkları enkazın altında kalmamak için seçime gidiyorlar. Örneğin bizde daha önceki dönemlerde de büyük krizler yaşandı, zaman zaman ülke yönetilemez hale geldi. Ne var ki böyle durumlarda, egemen sınıflar, "enkazı onarma" görevini TSK'ya veriyor ve o da acımasız onarım işlemlerini bitirdikten sonra da, eski takım, bu arada "ara rejim"de ısınma hareketlerini tamamlamış olarak, tekrar sahaya dönüyordu!

Artık o günler geride kaldı; kral çıplak ve "Cumhur İttifakı" tarihi sorumluluğuyla başbaşa. Yine de çeşitli olasılıklar var! Eğer ülke, önümüzdeki yıllarda, çok farklı nedenlerle de olsa 1978-80 yıllarında olduğu gibi yönetilemez hale gelirse, iktidar bloğu ya enkazın altında kalmaktan korkarak kaçmaya çalışır ve bu durumda Devlet Bey de erken seçimler için pekâlâ kılavuzluk yapabilir; ya da Beştepe, şimdiye kadar uyguladığı sınıf politikasını daha da radikalleştirerek "ara rejim" uygulamalarını tek başına üstlenmeye çalışır ve çok geçmeden de bunun hesabını vermek zorunda kalır.

Aslında bu ülke şimdiye kadar hiçbir zaman gerçekten halkçı bir rejim altında yaşamadı; ama yine de unutmayalım ki halkı ezenler de sonunda, şu veya bu şekilde, mutlaka bu "yumuşak huylu atın" çiftesini yediler...

Veba - 2

YALÇIN KÜÇÜK

Ne kadar müthiş bir yazım ve ne büyük bir ekonomi-politik; işte bunu, Boccacio'ya borçluyuz ve yazdıkları, Veba'nın cürmünü tamamlamasının çok çok öncesindedir. Demek ki, sanatçı önce görebilendir; Veba ile birlikte yeni insan gelmektedir.

İtalyanca yazmıştı, "Boccacio" çağrılıyordu, Fransızlar "Boccace" diyorlar, bir tüccarın çocuğu idi. Decameron'un yazımına Napoli'de başlamıştı; Napoli mi, Fransız Ansiklopedisi'nin "Boccace" girişinden öğrendiğimize göre, Büyük Veba ile Napoli nüfusunun üçte ikisi kaybolmuştu; şehir, Veba öncesi nüfusunu ancak on dokuzuncu yüzyılda bulabilmişti.[1] Yıkım budur. Veba patladığı zaman Floransa'daydı, yıkımı ve vebayı biliyor; Veba'nın imal ettiği yeni insanı, nerede ise en başında görebiliyor. Müthiş bir görüşü var ve bu nedenle "sanatçı" olabiliyor ve öyle görüyoruz.

Ne kadar müthiş bir yazım ve ne büyük bir ekonomi-politik; işte bunu, Boccacio'ya borçluyuz ve yazdıkları, Veba'nın cürmünü tamamlamasının çok çok öncesindedir. Demek ki, sanatçı önce görebilendir; Veba ile birlikte yeni insan gelmektedir.

Şimdi, bu ara bölümü tamamlarken, çok kısa ve çok sistematik bir özet yapmak istiyorum. Bir; Ziegler'in aktardığına göre, Friedel, "the year of the Black Death", 1348 yılını "modern insanın ana rahmine düştüğü yıl" olarak tarif etmişti. Trevelyan ise, etkileri açısından Sanayi Devrimi'ne benzetiyordu.[2] Yalnız, Veba, beklenmedik bir zamanda ve daha büyük bir tahrip gücüyle geldiği için, Sanayi Devrimi'nden çok daha etkili olmuştu, ekliyor. Ne yazık, Marx'ın tahlilleri de dahil olmak üzere, siyasal iktisatta bu noktanın pek çok ihmal edildiğini not etmiş bulunuyorum.

İki; her sınıftan insan öldü, ancak emekçiler daha kalabalıktılar ve daha çok öldüler. "Eller", ilk siyasal iktisatçılar "hands" yazıyordu, "vücudu ile çalışanlar" anlamındadır, mezar kazıcılar dahi bulunmaz oldu ve serseriler ile haydutlar hem ev hizmetlerine girdiler, hem de mezarcı oldular. Vebaya yakalanmış hanımlar, bu serseri-hizmetçiler önünde örtünmeyi hiç akıl etmediler ve haydut-hizmetçiler, hasta kadını bırakıp ırza geçmedikleri hallerde; soyguna başladılar.

EMEKÇİLERİN ALTIN DEVRİ

Veba, Avrupa'da, emekçilerin altın devrini başlattı,[3] çünkü pek kıt oldular ve ücretler görülmemiş ölçüde arttı. Tabii, mülkiyet düzeninde de değişiklikler olmuştu; büyük toprak sahipleri arasında, Veba'dan kurtulmak için kaçanlar ve kaçarken, arkada, topraklarını bırakanlar çoktular. Yalnız, Veba'nın aralıklı olarak tekrarlandığını not etmiştim. Büyük toprak sahipleri, Veba'nın bir daha gelmeyeceğini düşündükleri zamanlarda, kaybettikleri feodal haklarını geri alabilmek için baskıya ve zor kullanmaya başladılar. Bu ise, çok büyük düzensizliklere ve köylü isyanlarına yol açtı. On dördüncü yüzyılın sonuna doğru Osmanlı kuvvetleri Balkanlar'a yerleşirken, Avrupa köylü ayaklanmaları ile yanıyordu. Bunlara, Fransa'da "jacquerie" deniyordu, Jacques'dan geliyor,[4] saf ve tabii "bön" Fransız köylüsünü anlatmaktadır.

Üç; "macabre" sözcüğünün, İbrani'de mezar kazıcı anlamı var ve gerçekten de Batı Avrupa'da Yahudiler mezar kazıcılığı işlerini de yüklenmişti. Bu "Kara Ölüm" ise, Avrupa'da "Danse Macabre" da denilen bir salgına yol açtı; yığınlar sokaklarda yürüyor, şarkılar söylüyor ve ölülerle dans ediyorlardı. Bunu, herhalde, ölüm öylesine yaygın oldu ki, insanlar hem ölüme teslim oldular, hem de ölümü sevdiler, şeklinde anlamak durumundayız. Sevgilerini, kütlesel düzeyde, ölülerle dans ederek gösterdiler.

Burada durmuyor, ölülerle cinsel ilişkiye girdiler ve bu ilişkilerde sınıf farkı aramadılar; çok güzel, ölülerde sınıf farkı yoktur. Bu nedenle olabilir, Veba'nın hem ölümün zaferini sağladığını, hem de ölümü demokratize ettiğini söyleyebiliyoruz. Nerede "halklaşma" varsa, demokratizasyon var demektir ve sınıf farkları kalkıyorsa, demokrasiye giriyoruz, anlamındadır.

O halde ve gerçekten, 1348 sonrasında Avrupa'da yeni bir çağa ve yeni "insan" ilişkilerine kapı açılıyordu. Osmanlı Kuvvetleri işte bu durumda, Avrupalılar ölüler ile sevişmek-

"Kara Ölüm", Avrupa'da "Danse Macabre" da denilen bir salgına yol açtı; yığınlar sokaklarda yürüyor, şarkılar söylüyor ve ölülerle dans ediyorlardı. Bunu, herhalde, ölüm öylesine yaygın oldu ki, insanlar hem ölüme teslim oldular, hem de ölümü sevdiler, şeklinde anlamak durumundayız. Sevgilerini, kütlesel düzeyde, ölülerle dans ederek gösterdiler.

le meşgul iken, Doğu'dan Avrupa'ya giriyordu; önümüzde bu tablo var.

Dört; herhalde "flagellant" sözcüğü ile başlayabiliriz.[3] Avrupa'da ilk önce 1348 tarihinde çıktı, insanlar ve "yığınlar" demek daha doğrudur, sokaklarda hem ilahiler söylüyorlar, hem de kendi kendilerini dövüyorlardı; bu işe "flagelation" diyorlar. Her taraflarından kanlar fışkırıyordu; hem günahları için Tanrı'ya yalvarıyorlar, hem de günahlarının kefaretini ödediklerini düşünüyorlardı. Flagellant'lara göre, Veba, günahları için Tanrı'nın cezasıdır ve bunlar, ki sayıları çok fazla idi, kendi cezalarını kendileri keserek Tanrı'ya yardımcı oluyorlardı. Belki de Tanrıları'na "müşrik" derecesine yükseldiler ve demek ki, Akıncılarımız pek çok sayıda frenk, eskiden Avrupalı'ya "frenk" diyorduk, kendi kendini parçalarken, bu parçalama işine ortak oldular. Bu tabloyu da görmek durumundayız.

YÜZYIL SAVAŞLARI VE JEANNE D'ARC

Şimdi soru şudur; Ortaçağ'ın sonunu Veba mı, yoksa "Yüzyıl Savaşları" mı getirdi, nerede ise aynı dönemin "gelişmeleri" oldular ve ikisi de, en azından, bir yüzyıldan uzun sürdüler. İkisi de aralıklarla patladı, yıktı ve yaktı; söndü ve tekrar patladı. On dördüncü yüzyılın ilk yarısında başladılar ve on beşinci yüzyılın ortasında bittiler. Bu dönem Osmanlı'nın yükselişine tanıklık etmişti; demek ki, Veba ile ölen ve savaşlar ile yıkılan bir Avrupa var.

Şöyle de sorabiliriz; Veba mı, yüzyıl süren savaşlar mı Osmanlı'nın ilerlemesini daha çok kolaylaştırdı; tabii eğer kolaylaştırdıklarını kabul ediyorsak, hangisi, cevap vermek zordur. Daha önce bu üçlü, Veba ve Savaşlar ve Osmanlı'nın yayılması hiç yan yana getirilmemişti; ayrıca, Veba

DECAMERON'DA BÜYÜK VEBA:1348

Boccace

On était déja parvenu en l'année 1348 de la féconde incarnation du fils de Dieu, quand la cité Florence, noble entre les fameuse de l'Italie, fut en proie a l'épidemie mortelle. Que la peste fut l'oeuvre de influences astrales ou le résultat de nos iniquites, et que Dieu, dans sa juste colere,l'eut précipitée sur les hommes en punition des nos crimes, toujours est-il qu'elle s'était déclarée, quelques années avant, dans les pays d'orient, ou elle avait entrainée la perte d'une quantité innombrable de vies humaines.Puis, sans arret, gagnant de proche en proche, elle s'était pour nos malheurs propagée vers l'Occident.

***

Tam Tanrı'nın Oğlu'nun enkarnasyonu itibariyle, 1348 yılına geldi, yetişti ve işte o zaman, bu korkunç salgın, İtalya'nın ünlü şehirlerinin en asili olan Floransa'yı kurban aldı, kırıp geçirdi. Peki, yetişti de, Veba, göksel yıldızların marifeti mi, yoksa günahlarımızın sonucu mu, hangisi ve günahlarımız ise, Tanrı'nın kızgınlığı yerindedir ve Veba, Allah'ın, biz insanlara uygun bulduğu cezadır. Önce, Şark'ta patlamıştı, orada yüksek miktarda, sayısız insanın canını aldı ve yavaş yavaş, ama durmaksızın, hep çoğalarak, bahtımızı karartmak üzere Garb'a geldi.

***

On eut beau recourir, et mille fois plutot qu'une, aux suppliques et prieres qui sont d'usage dans les processions, et a celles d'un autre genre, dont les dévots s'acquittent envers Dieu. Des les jours printaniers de l'annéo que j'ai dite, l'horrible fléau commença, de façon surprenante, a manifaster ses ravages douloureux.

***

Bir kez değil, bin defa, boşuna, Tanrı'ya yalvardılar, dua ettiler, ayinlerde yaptıkları hep bu oldu. Daha dindarlar, sofular, kendi usulleriyle, Tanrı önünde kefaretlerini ödemeye kalktılar, hiçbirisi sonuç vermedi, işe yaramadı. Ve dediğim yılın baharında korkunç felaket, şaşırtıcı bir şekilde başladı, yürekleri dağlayan yıkım ortaya çıktı.

***

Commes les voisins, parents et amis abandonnaient les malades, comme les domestiques se faisaient rares, une pratiques s'établit, inconnue jusqu'alors. Quelle que fut son élégance, sa beauté et son rang, une dame était-elle atteinte, peu importait la sorte d'homme qu'elle avait son service, et qu'il fut vieux ou jeune. Pour peu que les exigences de la maladie se fissent sentir, elle lui dévoilait n'import quelle partie de son corps, comme si une femme se fut trouvée devant elle.

***

Komşular, ana babaları, dostları hastaları terk ettiler, ölümler başlamıştı ve hızla artıyordu, hizmetçi kıtlığı başlamıştı ve bu nedenle o zamana kadar hiç bilinmeyen bir usul ortaya çıktı. Hangi tabakadan gelirse gelsin, ne kadar güzel ve zarif olursa olsun, eğer bir hanım hastalığa yakalanmışsa, hizmetine bakan adamın türü hiç önemli değildi, genç ya da yaşlı, fark etmiyordu. Diğer yandan hastalık ne gerektiriyor, bu daha bilinmeden, hasta hanım, bu adamın önünde vücudunun herhangi bir tarafını açmakta hiç bir beis görmüyordu ve sanki hizmetçi bir kadındı.

***

Il se peut qu'un tel laisser-aller fut ensuite, chez celles qui guérirent, l'origine de moeurs plus dissolues.

ile Savaşlar'ı birbirinden pek ayıramıyorduk; pek bildiğimizi de söyleyemiyoruz. Hep iç içe oldular, cevabı kolay görünmüyor.

Bütün mesele, Fransa Kralı Onuncu Lui'nin bir erkek varis bırakamadan, 1316 yılında dünyadan ayrılmasından kaynaklanmış görünüyor. Sorun şuradan çıkıyordu, Fransa ve İngiltere kral aileleri akraba idiler ve anlaşamadılar; anlaşmazlık, 1337 yılında kızıştı ve 1338 yılında ilk savaş başlamış oldu. İngiltere, ekonomik açıdan Fransa'dan geri idi; ancak iç düzeni sağlamdı ve kuvvetli bir orduya sahipti. Savaşın çok zaman Fransa topraklarında devam ettiğini söyleyebiliyoruz.

İngiltere'de, eninde-sonunda, Fransa ile savaşacakları yolunda bir inanç olduğu mutlaktır. Bu ayrı, ama aslında yüzyıllık bir dinasti savaşı mı, ilk bakışta öyledir; yalnız, her zaman ilk bakışa itibar etmemek durumundayız. Çünkü Manş'ın her iki tarafında da feodalite çöküyor ve kapitalizm gelişiyordu; savaş gücüne sahip olan feodaller, kaybettiklerini savaştan kazanmayı umuyorlardı, savaşı körüklediler.[6] Savaş'ın yüzyıldan daha uzun sürmesini buna bağlayabiliyoruz. "Yüzyıl" denmesine karşın, 117 yıl sürdüğünü biliyoruz.

Bu kadar değil, Universalis'ten şu aktarma yerindedir: "Ce climat de calamités, de lutte sociales, de nationalisme montant a conféré a la guerre de Cent Ans un caractrere acharné et une dimension jusqu'alors inconnue a l'interior de la chrétienté".[7] Sadece salgın ve savaş değil, aynı dönemde sınıf savaşları ve yükselen bir milliyetçilik de vardı; bunların da eklenmesiyle, savaş çok daha azgın ve kızgın geçti; şimdiye kadar Hıristiyanlık'ta benzeri görülmemişti, özetlemiş oluyorum. Demek, Osmanoğulları genişlerken her açıdan felaketlerle dolu,

***

Bir de şu görülebiliyor, iyileşenlerde bu kendini-koyuverme devam ediyor, ahlakın kökünden bozuluşu ile karşılaşıyoruz.

***

Quant aux abandons, ils entrainerent la mort de beaucoup de gens qu'une main secourable eut tires d'affaire. Faute, pour les malades, de recevoir les soins appropriés, et l'épidemie ne cessant de croitre, le nombre de citadins qui mouraient nuit et jour était si élevé qu'on restait stupide a l'entendre dire et, a plus forte raison, a en être temoin. Enfin, sous l'effet de la necessité, de coutumes contraires a celles qui avaient d'abord cours dans la ville s'etablirent chez ceux qui demeuraient vivants.

***

Yüzüstü terk edilenlere gelince, bunlar, hayırsever bir elin bu beladan çekip çıkarabileceğinden çok daha fazla insanı alıp ölüme götürüyordu. O halde, hastalar için, uygun tedavi imkânı olmayınca ve salgının kükremesini durdurmak imkânsız olduğundan, zarureten, gece gündüz demeden ölen yurttaşların sayısı öyle artıyordu ki, halkın konuştuklarını dinleyenlerin ve tabiatıyla, bu sahnelere şahit olanların akıllarını yitirmelerine şaşamıyoruz. Nihayet, olayların zorlamasıyla, geriye kalan insanlarda, yaşamayı sürdürebilenlerde, daha önce tedavülde olan adetlere tümden zıt yeni adetler çıkıyordu. Yerleşiyorlar.

***

Avec la foule des cadacres donc j'ai parlé et dont les transports, chaque jour et presque a chaque heure, convergaient dans toute les églises, les cimetieres devenaient insuffisants pour toutes les sépultures, surtout si, d'apres l'ancien usage, on eut voulu concéder a chacun une place qui lui fut propre. Comme toute les tombs étaient pleines, on creusait donc, dans les cimetieres attenant aux églises, des fosses très profondes ou par centaines se cassaient les nouveaux arrivés. De même que dans les flancs d'un navire on tasse par couches les marchandises, on recouvrait ces cadavres d'une pelletée de terre, tant qu'on parvenait en haut de la fosse.

***

Ceset yığınlarından söz etmiştim, bir yerde toplanıyorlardı, her gün ve hemen hemen her saat, cesetler nerede ise bütün kiliseleri doldurdular, kiliselere bitişik mezarlıklarda artık mezar ve mezar yeri bulunamıyordu. Tabii eski usule göre herkes, kendine uygun, ayrı mezar peşindeydi; sağ kalanlar ölüleri için mezar istiyordu. Bütün mezarlar dolmuştu, bu nedenle, kiliselere bitişik mezarlıklarda büyük ve derin çukurlar kazdılar ve buraya, yeni gelen cesetlerin yüzlercesini birden bu çukurlara atıyorlardı. Tıpkı yük gemilerinin iki böğrüne yatak yatak malları yığdıkları gibi ve çukurlar cesetlerle dolunca, üzerine de kürek kürek toprak atıyorlardı; bu da ihtiyacın zorladığı yeni usullerden birisidir.

Jean Boccace, Le Décaméron, Paris, 1952, pp. 7-14.

Décaméron'un Türkçe çevirisinde bu paragraflar atlanmış durumdadır; hâlbuki romanın hemen başında yer alıyorlar. Bunlar olmadan romanı kavramak mümkün değil, ben burada özetini veriyorum. Kısa ve serbest çeviri diyebiliriz.

de calamitées, bir yüzyıl ve bir Avrupa'nın karşısındaydık.

Güzel, burada bitirebiliriz, yalnız bir de Jan Dark var, bir köylü kızı, paysanne qui ne sait ni lire ni ecrire, okuma yazması yok ve yakılmadan önce yargılandığı Engizisyon'da, Tanrı'dan doğrudan emir aldığını söylemek ve inanmakla suçlanmıştı. Doğrusu on üç yaşından beri gaipten sesler geldiğine inanıyordu; sesleri doğru saydığı ve bunlara göre hareket etmeye önem verdiği kesindir.

Veba'dan sonra Avrupa'da mistisizm pek yaygındı, rüya tabirlerine ve falcılara rağbet fazlaydı. Her sınıftan insanlar çok daha dindardılar; yalnız, rahip sınıfı da yok olduğu için, okuma-yazma öğretenler çok azalmıştı; yeni rahipler pek cahildiler ve halk ise kara cahil olmuştu. Her açıdan ve sözcüğün en geniş anlamında bir "cahiliye" dönemindedirler.

Dekameron için George Vasilievich Malakov'un illüstrasyonu

Jeanne, okuma-yazma öğrenemedi, 1412 yılında doğmuştu ve Yüzyıl Savaşları ise 1338 yılında başlamıştı; Fransa, İngilizler'in elinde ve işgali altında perişandı, işte tam bu sırada gaipten bir ses, bir köyde çobanlık yapan Joan of Arc'a Fransa'yı kurtarabileceğini söyledi. Gaip ses bunu başkalarına da söylemiştir, ama Joan çok ciddi idi. Mutlaka Kralı bulmak gerektiğini düşündü; düşünmekten de öte, bu, onda bir hırs olmuştu. Aracılar koydu ve pek de zor olmadı; çünkü Jeanne d'Arc, en kibar sözcükle, bir mistik idi ve Kral Charles da falcılara giden ve inanan birisiydi, birbirini buldular. Hurafelere meraklı Charles, bu çoban kızı büyük orduların başına getirmede hiç tereddüt etmedi; Orléans, İngilizler'in kuşatması altındaydı ve Jeanne, Orléans'ı kurtaracaktı, tarihin heyecanlı yanı işte burasıdır.

Ve kurtardı, böylece adına, "Orlean Bakiresi" ve kısaca "The Pucelle" eklendi;[8] üstelik yüzyıllar sonra, Encyclopeadia Britannica, "her relief of Orléan undoubtedly proved a turning point in the Hundred Years' War" şeklinde yazmaktan geri kalmadı. Gerçekten Joan of Arc, yüzyıllık savaşın yönünü değiştirdi; Fransızlar'ın milli duygularını şahlandırdı ve Fransız halkına çok yüksek bir moral verdi. Ancak çok kısa bir zaman sonra yakalandı, 1431 tarihinde yargılandığını biliyoruz.

Büyük yıkım, "Veba" demek istiyorum, üniversiteleri hurafe düşkünü tarikatlara çevirmişti. Paris Üniversitesi, Sorbonne da diyoruz, Jeanne'nın kendisi tarafından yargılanmasını talep etti ve kabul ettirdi. Bir Engizisyon Mahkemesi kuruldu, din ve ahlak gerekçeleri ile sorgulandı ve hüküm aldı. Tanrı ile konuşmasını büyük cürüm saydılar; doğrusu, yargılanma sırasında hep, "Je m'attends a Notre Seigneur" diyordu, "Efendimizi bekliyorum" ve bunu tekrarlıyordu. Ceza, müebbet hapis oldu. Ancak Engizisyon Hâkimleri, son bir defa daha hücresine gittiklerinde, hâlâ giysilerini değiştirmediğini gördüler, Joan liked gay clothes, hep erkek giysileri giyiyordu ve bunu ahlaksızlık kabul ettiler. Cezasını yakılarak ölüme çevirdiler.

Fransız tarihçiler Jeanne'ın ne olduğuna pek karar vermeseler de, değerlendirmelerini, zaman içinde, hep İngiltere ile ilişkilere göre, bazen "sapkın", bazen de "kahraman" olarak değiştirdilerse de, Jan d'Ark'ın bir peygamber misli davrandığında bir ittifak var. Yanarken titremediği kesindir; ayakta yandığı biliniyor.

---

[1] Encyclopedia Universalis, Vol. 3, p. 376.

[2] Philip Ziegler, The Black Death., op.cit. pp 240-241.

[3] The fifteen century has been seen as the golden age of the labourer; serfdom was becoming an irrelevance and opportunities in manufacturing and what would now be called service industries widened.
R.Horrox, ed., The Black Death, Manchester University Press, 1994, p. 243.

[4] Ce prénom, jaques, a servi au Moyen Age a designer d'une part les paysans (en particulier, sous la forme Jacques Bonhomme XIVe s., les paysans révoltés pendant la guerre de cent Ans) et d'autre part le geai et la pie.
Jacquerie, soulèvement de paysans.

[5] Jacqueline Picoche, Dictionnaire Etymologieque du Français, 1997, Paris.

[6] Anne Curry, "bir düke iki kral" diyor, some nobles held of both kings and could exploit the conflict to their own ends, feodallerin her birisi sanki her iki krala da bağlıydılar, devamlı taraf değiştirdiler.

[7] Encyclopaedie Universalis, Vol. 8, p. 105.

[8] "B narode ee stali nazıvat Orleanskoy devoy" Bolşaya Sovyetskaya Entsiklopediya, T. 9, Moskva, 1972, str. 121.
Bolşaya Enrtsiklopadiya, bu kısa maddesinde Jan D'Ark'ı bir milli kahraman olarak tanıtıyor.

KORONA GÜNLERİNDE TOPLUMSAL DESTEK VE DAYANIŞMA ZAFİYETİ

■ UFUK ÖZCAN

Alışıldık yaşam tarzlarının aksaması "yeni normal" kavramıyla ifade edilen toplumsal değişimi beraberinde getirdi: Fiziksel ve sosyal temastan kaçınmak, kamusal ortamdan uzak durmak, ekonomik beklentileri kısıtlamak, tüketimi en aza indirerek minimalist yaşama rıza göstermek ve gündelik mesaiyi ev içine hapsetmek "yeni normal"in başlıca standartları haline geldi. **Kısa bir süre öncesine kadar herkesçe "anomali" sayılan bir yaşam tarzı bir anda "normal"leşti.**

Çin'de başlayıp kısa sürede bütün dünyayı etkileyen küresel salgın toplumsal yaşamın bir anda kesintiye uğramasına, alışıldık yaşam tarzlarının sınırlanmasına veya aksamasına yol açtı. Krizin yansımaları en başta üretim ve çalışma yaşamı olmak üzere, eğitim, beslenme, tüketim, spor, eğlence, serbest zaman gibi alanlarda görüldü. Yakın geleceğe dair belirsizliklerin artmasına bağlı olarak bireysel korunma, tecrit ve hücreleşme "normalleşti". Kovid-19'un toplumsal yaşam üzerindeki riskleri bireylerin geleceğe ilişkin beklentilerinin sınırlanmasını, içe kapanmayı, yalnızlaşmayı, dışlama pratiklerini, korku, kaygı ve stres bozukluğu gibi rahatsızlıkları daha da kışkırttı. Alışıldık yaşam tarzlarının aksaması "yeni normal" kavramıyla ifade edilen toplumsal değişimi beraberinde getirdi: Fiziksel ve sosyal temastan kaçınmak, kamusal ortamdan uzak durmak, ekonomik beklentileri kısıtlamak, tüketimi en aza indirerek minimalist yaşama rıza göstermek ve gündelik mesaiyi ev içine hapsetmek "yeni normal"in başlıca standartları haline geldi. Kısa bir süre öncesine kadar herkesçe "anomali" sayılan bir yaşam tarzı bir anda "normal"leşti. Kısacası insanlık neoliberal kapitalist küreselleşmenin sunduğu fırsatların tam tersine çevrildiği, daraltılmış bir dünyaya uyum sağlamak zorunda kaldı. Neoliberal kapitalist sisteme göbeğinden bağımlı siyasal rejimler ise son 150 yılın en ciddi krizi içinde debeleniyorlar ve özel girişimler karşısında iflas eden kamusal politikaların yeniden geliştirilmesi için gerekli reflekslerden yoksunlar.

BİREYSEL-MİNÖR-TEKİL

Bütün bu gelişmelere rağmen, bireysel, mahalli ve marjinal düzeyde bile olsa, zor durumda olan kişilere herhangi bir karşılık beklemeksizin iyilikte bulunmak, gönüllü dayanışma, sivil nitelikte destek kampanyaları, yalnız ve yaşlı kişilere ulaşıp yardım etmek gibi olumlu toplumsal davranış örneklerini gözlemlemek de mümkün. Ancak bu dayanışma örneklerinin küresel, ulusal, bölgesel düzlemde, geniş çaplı ve kolektif örgütlenmeye bağlı olmaktan ziyade bireysel/tekil/minör bir düzlemde gerçekleştiğine dikkat çekmek gerekiyor. Küresel çapta yaşanan ve en geniş toplum kesitlerini ilgilendiren yakıcı bir soruna aynı çapta müşterek ve sivil bir çözüm üretmek öyle kolay gözükmüyor. İçinde yaşadığımız dünya koşullarında yerel komünitelerin aidiyet ve dayanışmasından, meslek, sınıf, cins veya yurttaşlığa dayalı kolektif bilince dayalı eyleminden bahsetmek oldukça güç. En azından toplum katında uzun vadede kalıcı, sürdürülebilir ve etkili dayanışma örneklerinin sergilenemediği açık bir şekilde görülebiliyor. Bu durumun başlıca sebebini "bireysel/minör/tekil strateji" çerçevesinde aramak doğru olacaktır. Günümüzde toplumsal hareketlerin eylem stratejisi bütün meta anlatıların, merkezi düşünce sistemlerinin, büyük stratejilerin, majör düşünme biçimlerinin reddine yönelik olarak işliyor. Başka bir deyişle mevcut kapitalist sistemin kıyısında gelişen toplumsal dayanışma örnekleri bütüncü, hiyerarşik, simetrik, programatik, planlamacı, örgütsel (partili-sendikalı vb.) ve disipliner değil; "kitle örgütlenmesine ve disiplini"ne dayanmıyor; siyasal bütünlük ve saflık iddiasından uzak görünüyor.

Daha çok gündelik yaşam alanında, ayrışmış, bölünmüş bir tarzda, bireysel, yerel ve sınırlı bir ölçekte kuruyor kendisini. Elbette bu stratejik yönelim sadece majör siyasetin değil, majör dilin (yukarıdan aşağıya tek yönlü çözümün) reddiyle de bağlantılı. Bireylerin resmi makamlara, hükümetlere ve kurumlara güvensizliği onları bireysel, yerel, kısmi arayış ve çözümlere yöneltiyor. Ancak bu yolla toplumsal muhalefetin herhangi bir kalıcı kazanım elde edemediği de bir gerçek.

Türkiye'de salgın sırasında sergilenen "toplumsal dayanışma" örneklerini de bu geniş çerçeve içinde analiz etmek gerekiyor. Salgın krizi sırasında yoksulların, çaresizlerin, işsizlerin, güvencesizlerin, dışlanmış göçmenlerin, yaşlıların, kadınların, çocukların vb. maruz kaldıkları olumsuz muameleler sivil toplum güçlerinin veya bireysel girişimlerin çabalarıyla geçiştirilemez gibi gözüküyor. Kovid-19 hepimizin davranışlarını olduğu kadar mentalitesini de her yönüyle; minör düzeyde mikropolitik toplumsal ilişkileri, çıkar ilişkisine dayalı suni birliktelikleri, dostlukları, statüleri, kişisel sabırları, tahammül duygularını da test ediyor.

İçinde yaşadığımız dünya koşullarında yerel komünitelerin aidiyet ve dayanışmasından, meslek, sınıf, cins veya yurttaşlığa dayalı kolektif bilince dayalı eyleminden bahsetmek oldukça güç. En azından toplum katında uzun vadede kalıcı, sürdürülebilir ve etkili dayanışma örneklerinin sergilenemediği açık bir şekilde görülebiliyor. Bu durumun başlıca sebebini "bireysel/minör/tekil strateji" çerçevesinde aramak doğru olacaktır.

ŞİRKETLEŞMİŞ BÜROKRASİ

Küresel salgına karşı sınırlı toplumsal dayanışma örnekleri kendiliğindenci bir tarzda ortaya çıkarken, devletlerin aldıkları önlemlerin yetersizliği de aşikâr bir biçimde görülüyor. Batılı devletler kendileri için gerekli olan tıbbi ekipmana korsanlık yoluyla el koyma yoluna gitmekten bile çekinmediler. Türkiye'de ise Saray yönetimi Korona krizini aşmak için devlet olanaklarıyla çözüm bulmak yerine yurttaşlarına el avuç açma yoluna gitti. "Milli Dayanışma Kampanyası" gerçekte bir kampanya değil, kumpanya özelliğini göstermektedir ve devletin artık kamusal çözüm üretemediğinin açık bir göstergesidir. Bu kampanya bir tür kumpas kumpanyası, yurttaşlardan sözümona kendileri için sadaka toplama kumpanyasıdır. Asıl amacı da, kamu denetimini bypass yoluyla, şirketleşmiş Saray bürokrasisinin çıkarlarını muhafaza etmek ve büyük istismarı aklamaktır.

Bu şartlarda içinde bulunduğumuz çağa minör alan savunması pratikleri ve minörlüğe övgü söylemleri damgasını vurmaktadır. Başka deyişle kendi gemisini yürüten kaptandır, her koyun kendi bacağından asılır hikâyesi küreselleşmiştir. Fakat bu Ortaçağa özgü hikâyenin traji-komik olan yanı, bu gerçekle 7.7 milyar insanın yüzleşecek olmasıdır. Kapitalist küreselleşme ve postmodernleşme süreçleri kamusal hakları ve kolektivist/bütüncül çözümleri geçersiz kılarken, yeryüzünde aşırı-bireyselleşmenin, egoizmin, yerelliklerin ve alt kültür adacıklarının yol açtığı genelleşmiş bir istikrarsız ortamı yaratmıştır. Bu koşullar altında toplumları bir arada tutan müşterek bağların gevşediği, hak taleplerinin yalıtıldığı, yeni-kabileleşme adı verilen sürecin acı yansımaları tüm dünyada görülecektir. Kamu çıkarını gözeten politikalar yerine özel çıkarın, zümre siyasetinin, nepotizmin, "işbilirliğin", köşe dönücülüğün, yolsuzluğun, otoriterliğin yükselmesi kurulu sisteme ve onun bütün kurumlarına güvensizliği, ortak değerlerin yitirilişini ve çözümsüzlüğü beraberinde getirmiştir.

Salgın döneminde dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yeterince kamusal destek sağlanamamış, iş yaşamında ve hane ortamında gerilimler artmış; aile içi ve diğer şiddet türlerine maruz kalma riskleri yükselmiştir. Böyle bir durumda bireysel veya yerel düzlemde yaşlıların, yoksulların, çaresizlerin gıda, temizlik, ilaç vb. ihtiyaçlarının karşılanması, onlara psikolojik destek verilmesi vb. bakımından olumlu toplumsal dayanışma örnekleri görülse bile, bunların uzun vadede gerçek anlamda bir kamusal çözüm sağlayamayacağı aşikârdır. Halihazırda küresel salgının yol açtığı sorunlara karşı toplumsal dayanışma örnekleri olarak gösterilen mevcut sınırlı ve gönüllü girişimler gerçek bir kolektif/kamusal bir çözümü temsil etmemektedir. Küresel ölçekte yaşanan herhangi bir sorunun bireysel, zümrevi, etnik, mezhepsel veya ulusal düzeyde çözülmesi mümkün değildir. Küresel sorunun çözümü, özgürlükçü ve eşitlikçi perspektife dayalı enter-sosyalist ve komünist idealin yeniden canlandırılmasıyla mümkündür.

Hamlet:
MARKSİST BİR YORUMLAMA

■ A.A SMİRNOV
ÇEVİRENLER: EFE EĞİLMEZ - YAĞIZ BOZAN

Toplumda sosyal sınıflardan önce var olan ve sonraları feodal dünya görüşünün asli unsurlarından biri olan geleneksel kan davası düşüncesinin tragedyada kapsamı daraltılmış ve neredeyse tümüyle ıskartaya çıkartılmıştır. **Hamlet intikam düşüncesinden tamamıyla uzak değildir ama intikam dürtüsünün ivediliğini yitirmiştir. O özünde yeni çağın insanı, bir hümanisttir.**

A.A SMİRNOV'UN SHAKESPEARE: MARKSİST BİR YORUMLAMA KİTABININ "İKİNCİ DÖNEM" Bölümünden Hamlet ile ilgili parçanın çevirisini sunuyoruz.

Shakespere'in tragedya dizisinin ilki olan Hamlet çözümlemesi en zor olanıdır. Goethe'den etkilenen on dokuzuncu yüzyılın idealist eleştirisi tragedyadaki asal fikrin, niyeti üzerinde fazlaca düşünüp taşınmasının kurbanı olan, gerçekçi bir aksiyondan aciz gibi gözüken Hamlet'in düşünce ve iradesi arasındaki çatışma olduğunu iddia etti. Her durumda tümüyle yanlış olan bu düşünce on dokuzuncu yüzyılın kendi politik ve ruhsal güçsüzlüğünü haklı göstermeye çabalayan Alman küçük burjuva düşüncesinden fışkırdı. Aslına bakılırsa Hamlet deniz seyahati bölümünün ve saraydaki cüretkâr numaralarının da ispatladığı gibi eylemeye, hatta en kahramanca eylemi bile gerçekleştirmeye muktedirdir. Düşünce ve eylem arasındaki çatışma Rönesans sanatçılarına, özellikle de düşünceyi eylemden ayrı görmeyen Shakespeare'e yabancıydı. Öyleyse Hamlet'i babasının öcünü almaktan alıkoyan nedir? Bazı eleştirmenler Hamlet'in gaspçı Claudius'u öldürmesini erteleyişinin mantıklı bir şekilde nedenselleştirildiğini -sözgelimi ruhu cennete gitmesin diye dua ederken öldürmekteki gönülsüzlüğünü- ve böylesi bir erteleme olmaksızın beş hareketli yapının mümkün olamayacağını iddia ettiler. Ama Hamlet'in intikamından bahsederkenki tonunda öyle çok tereddüt yoktur, bu onun irade gücünden yoksun olduğunu kanıtlıyor. Yine de düşünce ve iradesi arasında bir çatışma yoktur. O suç karşısında, annesinin "daha dün giydiği pabuçlar eskimemişken" gaspçıyla evlenmesi ve sarayın tamamında, hatta sevgili Ophelia'sında bile alıp başını yürümüş olan iki yüzlülük ve sefahat karşısında dehşete kapılır, öyle bir iki yüzlülüktür ki Hamlet bunu bütün dünyaya atfeder. Bu onda hiçbir zaman kişisel bir adaletin intikamı olarak ortaya çıkmaz. İlkin babasının ama yalnızca babası olarak değil, güzel kişiliğin imgesi olarak, bilhassa değersiz ve sapkın Clauidus'a nazaran büyük bir hükümdar olması nedeniyle onun için kıymetli oluşundan dolayı ortaya çıkar. İkincil olarak ise Hamlet'in bu kişisel suça çağının genel yozluğunun evrensel ve onulmaz kötülüğünün bir belirtisi gözüyle bakması nedeniyle. Bu durum ışığında kişisel intikam beyhudedir.

ÇAĞININ YARGICI

Bu nedenle dar görüşlü, öznel eğilimini çağının amansız yargıcı haline gelerek aşar. Ophelia'yla ayrılmak Hamlet'e şüphesiz acı verir ama o yas tutmaz ve görünüşte bu acıyı bütün insanlık için duyduğu çok daha büyük bir acıda boğduğundan etkilenmemiş gibi görünür. Böylesi bir düşünce ne türden bir eylem üretebilirdi ve üretmeliydi? Yalnızca tek bir düşünce: bu dünyadan feragat ve terk ediş. Tahtın varisi, yaşamın keyfini ve güzelliğini doğuştan takdir etme kapasitesi olan tutkulu ve zinde tabiatlı Hamlet için bu mahşeri kuvvette bir eylem olurdu. Toplumda sosyal sınıflardan önce var olan ve sonraları feodal dünya görüşünün asli unsurlarından biri olan geleneksel kan davası düşüncesinin tragedyada kapsamı daraltılmış ve neredeyse tümüyle ıskartaya çıkar-

Eugene Delacroix'in Hamlet gravürleri

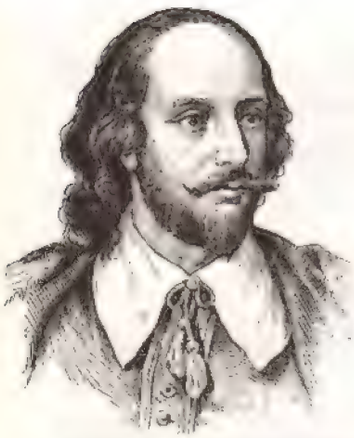

Shakespeare'in yaşadığı çağ, insanı 'doğal efendilerine' bağlayan karmaşık feodal bağları acımasızca paramparça eden ve insanla insan arasında çıplak kişisel çıkar ve duygusuz "nakit ödemeden" başka bir ilişki bırakmayan burjuvazinin yükselişine tanıklık etti. Dinsel tutkunun, şövalyece coşkunluğun, dar kafalı duygululuğun en ilahi esrikliğini bencilce hesabın buzlu sularında boğdu.

tılmıştır. Hamlet intikam düşüncesinden tamamıyla uzak değildir ama intikam dürtüsünün ivediliğini yitirmiştir. O özünde yeni çağın insanı, bir hümanisttir. Bunun kanıtı olarak Shakespeare kan davası temasını iki olay üzerinden ortaya koyar, ilki Leartes'le ve ikincisi Fortinbras'la bağlantılıdır. İki örneğin tepkileri de Hamlet'inkilerden tamamıyla farklıdır. Leartes babasının ölümünü öğrendiğinde feodal bir lord gibi davranır, kraldan bir yanıt almak talebiyle silahlı adamlarıyla birlikte saraya dalar. Fortinbras ise tersine kan davasının hiçbir yararının olduğunu düşünmez. Bunu becerikli bir işadamı ve diplomat gibi yalnızca politik yükselişinin bir aracı olduğu için hoş görür. O ilkel birikimin kusursuz bir temsilcisidir. Hamlet bu iki adamın ortasında durur. Yeni bir insan, bir hümanist olma sürecinde kendisini yalnızca feodal bakış açısından kurtarır. Fortinbras salt yetenekli bir oportünist olarak kalırken o tamamlanmış bir hümanist haline gelir.

Hamlet çağının ötesine geçtiği için acı çeker. Edilgenliği ona işkence eder. Peki Shakespeare'i Hamlet vasıtasıyla büyük bir hayal kırıklığı ve üzüntüyü ifade etmeye iten şey nedir ve bu dönemde ne yaşamıştır? Shakespeare'in bu tutumunu aşağı yukarı 1600'lerde mutlakıyetin çürüyüşüne dayandırarak yorumlamak mümkündür. İngiliz sarayının yozluğu keskin şekilde göze çarpıyordu. Shakespeare bunu olağandışı bir derinlikle tasvir etti, olay yerini Danimarka'ya taşıdı. Adiliği ve bayağılığı çeşitli raddelerde resmetti: kralın yozlaşmış ajanları Rosencrantz ve Guildenstern, kuşbeyinli ve yaltakçı Osric, uyanık fakat ahmak Polonious. Burada Polonious özel bir önem taşır çünkü o Osric gibi salt feodal bir soylu değildir, yeni bir niteliğe sahiptir. Kendisini ilkel birikime adapte eden ve kısmen burjuva anlayışlı hale gelmeye ve ailesi için kaygı duymaya başlayan bu aristokratta çokça yeni özellik ortaya çıkar. Oğlu ve kızı eşit derecede kılgın ve hesapçı olmalarına rağmen aynı zamanda oldukça doğal olarak feodal niteliktedirler. Ophelia'nın babasına kör itaati, Leartes'in Polonious'un öcünü alırkenki şiddetli hiddeti bunun tipik örneğidir. Polonious'un ailesini tasvir ederken Shakespeare, feodal doğasını değiştirmeksizin ilkel birikim çağının en kötü adetlerini edinen seçkinleri ağır bir biçimde eleştirir.

HAMLET'İN AÇMAZI

Öyleyse Hamlet neye tutunmalı? Burjuvazinin kılgısal dar kafalılığı onu tiksindiriyor. Geniş halk kitlelerine hiçbir inancı yok, onların yalnızca değişkenliklerini ve politik toyluklarını görüyor; trajik bir boşluk tarafından kuşatılmış durumda. Eğer benmerkezci biri olsaydı, tacı ele geçirir, münzevi bir hayat yaşar ve arkadaş topluluğu içinde Epikürcü bir teselli bulurdu. Hümanist Hamlet yalnızca dünyayı kavrayarak ve kabul ederek var olabilir, durumunun ümitsizliğinin nedeni budur. Ama bu psikolojik güdülenmelerin tümü sosyo-tarihsel koşullara somut bireysel tepkilerdir. Sarayın sefahati ve mutlakıyetçiliğin çözülüşü Hamlet'in derinden kökleşmiş umutsuzluğunun yalnızca doğrudan nedenleridir. Shakespeare'in yaşadığı çağ, insanı 'doğal efendilerine' bağlayan karmaşık feodal bağları acımasızca paramparça eden ve insanla insan arasında çıplak kişisel çıkar ve duygusuz "nakit ödemeden" başka bir ilişki bırakmayan burjuvazinin yükselişine tanıklık etti. Dinsel tutkunun, şövalyece coşkunluğun, dar kafalı duygululuğun en ilahi esrikliğini bencilce hesabın buzlu sularında boğdu. Burjuvazi, şimdiye kadar onurlu ve saygılı bir huşu içinde bakılan her mesleğin halesini söküp attı. Ailenin duygusal peçesini yırtıp attı ve aile ilişkisini salt para ilişkisine indirgedi[1]

Tüm bunlar sonradan yaşandı ama bu devasa ahlaki tufanın başlangıcı Shakespeare'in zamanında yaşandı ve Shakespeare bunu olağanüstü bir berraklık ve derinlikle yansıttı (Falstaff, Kral Lear'ın Edmund'u, Timon). Eski ahlak çözülüyordu ve Shakspe-

H. C. Selous'un Hamlet ilüstrasyonu

are bu eski ahlakın temellerini ilk sarsanlardandı. Hiçbir yeni ahlak onun yerini alacak denli gözde değildi ve Shakespeare'in sınıfı tarafından formüle edilen püriten ahlakçılıksa, sınıfsal kısıtlarıyla onu tiksindiriyordu. Bu nedenle yönetici feodal sınıf dışındaki tüm sınıfların ürünü olan Rönesans burjuva hümanizminin gelişkin fikir ve meselelerine dayanan yeni bir ahlak yaratmaya çalıştı. Burjuvazi ne bu dönemde ne de sonrasında vaatlerini yerine getirmedi. İlk zaferinin hemen akabinde sınıfsal kısıtları ve çelişkileri onu değişmeye zorladı; evrensel doğruluğun yerini dar kafalı ikiyüzlülük; evrensel özgürlüğün yerini alt sınıfların köleleştirilmesi aldı.

FEODALİZMİN MATEMSİZ ÇÖKÜŞÜ

Burjuvazi henüz emekleme dönemindeyken bile en yetkin temsilcileri olan Rönesans'ın büyük hümanistleri ihanetin kaçınılmazlığını hissettiler. Ait oldukları sınıfın çözmeye soyundukları meselelerin önemiyle çözümlerini uygulamaya koyma ihtimallerindeki açıyı sezinlemişlerdi. Bu nedenle Michalengelo'nun en büyük yaratımlarına öfkeli bir elem, Leonardo da Vinci'nin tuvallerine üzgün bir gülümseme akseder ve Shakespeare'nin *Hamlet*'i "dünyevi keder"-le doludur. Hamlet, diğer bir deyişle Shakespeare feodal ahlakın eski dünyasında çoktan başlamış olan parçalanmayı gördü; buna hayıflanmadı. Bilakis, tüm çabasını eski dünya görüşünü yok etmeye hasretti. "Olmak ya da olmamak" monoloğunda o zamanın kuşkuculuğunun erişebileceği en yüksek noktaya ulaştı. Marlowe bile kendisinde böylesi bir içtenliğe olanak vermedi. Hamlet'in "Yiyecek

Hamlet, diğer bir deyişle Shakespeare feodal ahlakın eski dünyasında çoktan başlamış olan parçalanmayı gördü; buna hayıflanmadı. Bilakis, tüm çabasını eski dünya görüşünü yok etmeye hasretti. "Olmak ya da olmamak" monoloğunda o zamanın kuşkuculuğunun erişebileceği en yüksek noktaya ulaştı.

işlerinde tek imparatordur kurt" (IV, 3), "Şişman kralla sıska dilenci iki ayrı kap yemektir, o kadar; ikisi de aynı sofraya gider. İşte size son." Ve Makedonyalı İskender'le ilgili, "Yok canım, hiç de olmaz. Zorlamadan akılcı yoldan gidip doğal sonucunu görürüz. Şöyle: İskender öldü, İskender gömüldü, İskender toza dönüştü; toz topraktır; topraktan alçı olur; öyleyse İskender'den yapılan bu alçı bira fıçısının deliğini niye tıkamasın?" akıl yürütmeleri bilhassa feodal monarşinin düşüncesini, genel olarak ise sınıfsal hiyerarşinin tüm feodal dogmalarını yok eder. "Öyleyse en sağlam varlıklar dilencilerimiz; krallar, kahramanlar da dilencilerin gölgeleri" der Hamlet Rosencrantz ile Guildenstern'a (II, 2). Hamlet köylü isyanlarını ima ederek "köylünün ayağı saraylının topuğuna ulaştı, nasırını acıtmaya başladı." der mezarcıya (V, 1)[2]. Bu iğneleyici bir şekilde ama köylülere hasımca bakmadan dile getiriliyor. Hamlet'in kişiliği, davranışları, konuşma şekli, tüm duygusallığına karşın en ufak bir gösteriş işareti taşımaz. O feodalizm karşıtıdır, hümanisttir, demokratiktir. Eski dünya için matem tutmaz. Ama çağının en yetkin zihinleri gibi onu görür görmez ürperir; ürperir çünkü kendisini tatmin edecek bir yeni dünya görmez. Saraydaki çürüme, yükselen burjuvazinin bayağılığı ve hiçbir inanç beslemediği geniş halk kitleleri arasında sıkışmıştır, onun için yalnızca tek bir çıkış yolu vardır; yarı sahte bir delilik ve can vermeden evvel kazara gerçekleştirdiği yararsız intikamından önceki kayıtsızlığı. Hamlet bu nedenle tahtı kendisinden daha sağlıklı ve daha az müşkülpesent olan Fortinbras'a bırakır. Bu hümanizmin krizini yansıtır. Her ne kadar *Hamlet* ciddi anlamda karamsarsa da bu durumun Shakespeare'in dünya görüşüne yansıdığı söylenemez. Diğer oyunlarının karakterleri de aynı ölçüde onun düşüncelerinin temsilcileridirler.

[1] The Communist Manifesto, p. 32, N. Y., 1936. (6th & 7th ed.) (Yazarın dipnotu)

[2] Smirnov burada yanılıyor. Hamlet bu repliği mezarcıyla konuşurken Horatio'ya hitaben söyler (Ç.N).

Fotoğraf: Kadir İncesu

Afşar Timuçin

FELSEFEYLE İNSANI VE EDEBİYATI BULUŞTURAN BİLGE

■ ÖNER YAĞCI

Felsefe, siyaset, kültür ve edebiyat yaşamımıza katkılarıyla insanca bir yaşam kurma özlemimize onlarca yapıt armağan eden Afşar Timuçin, düşünce, felsefe, estetik, edebiyat dünyamızın engin gönüllü, çalışkan, özverili bilgesidir.

"Gerçek insan adanmış insandır, bir başka deyişle özgeci insandır. Gerçek insan mutluluğun ünlerde, unvanlarda, zenginliklerde, gösterişlerde, mal mülk biriktirmelerde, egemen olmalarda değil yalnızca ve yalnızca adanmalarda olduğunu bilir. Kendine egemen olmanın dışında kimseye egemen olmak istememek ve böylece kendini insanlığın yolunda duymak gerçek ahlaklının temel özelliğidir..."
Afşar Timuçin

Afşar Timuçin (d.1939), 1960'ların sonunda başlayan yazarlığını örnek bir çalışkanlıkla, düşünce ve sanat dünyasının çeşitli alan ve biçimlerindeki sayısı 70'i geçen yapıtıyla bugünlere getirdi.

Felsefeden şiire, edebiyat eleştirisinden estetiğe kadar birçok konuda inceleme, araştırma ve denemeleriyle bilgi, düşün ve sanat yaşamımızı zenginleştiren Timuçin, şiir kitaplarına imza attı, öykü kitapları, romanlar yayımladı, felsefe, bilim ve edebiyattan birçok çeviri kazandırdı dilimize.

Afşar Timuçin'i tüm yönleriyle inceleyen ***Bir Portre Afşar Timuçin*** adlı kitabı hazırlayan **Osman Bozkurt**, *"Bir derviş sabrıyla çalışan ve her şeye karşın düşündüğü gibi yaşıyor olmanın engin mutluluğuyla yetinmesini bilen (...), hiçbir zaman ne çok bilinirlik kaygısı ne de sahne hevesi duymaksızın kendi köşesinden düşünce tarihinin derinlikle-*

rine kulaç atıp, yeni bilgilere uzanmanın sevinç ve coşkularını yaşayan biri..." diyor Timuçin için.

Felsefe, siyaset, kültür ve edebiyat yaşamımıza katkılarıyla insanca bir yaşam kurma özlemimize onlarca yapıt armağan eden Timuçin, düşünce, felsefe, estetik, edebiyat dünyamızın engin gönüllü, çalışkan, özverili bilgesidir.

***

İnsanın, insan düşüncesinin felsefi, bilimsel ve sanatsal gelişmesini ve serüvenini Afşar Timuçin'in kaleminden izlemek ve öğrenmek hem insana keyif veren hem de insanı güçlendiren bir eylemdir. "İnsan olabilmek için düşünmeyi bilmek, düşünebilmek gerekir... İnsan denilince düşünce, düşünce denilince insan düşünülür... Düşünce insanın temel özelliği olduğuna göre insanın düşünceden korkması kendinden korkması demektir... Düşünce adına yaraşır düşünce bilimsel düşüncedir, sanatsal düşüncedir ve felsefi düşüncedir..." diyerek felsefeyi sevdiren, düşünceye ve düşünsel birikime saygılı bir edebiyat insanının kuramsal olarak yazdıklarıyla, bunları uyguladığı kendi edebi yapıtlarını okumak ufuk açıcı güzellikler sunuyor.

"Bizden öncekilere insanlığın yüce kalıtını yaratmış olanlara borçlarımız var... Onlardan eğilip bükülmemeyi kendimi gizlememeyi umutsuzluğa düşmemeyi yaşamaktan korkmamayı küçük çıkarların peşinde koşan yırtık insanlara benzememeyi öğrendim" diyerek **Nâzım Hikmet**, **Sabahattin Ali** ve **Sait Faik**'in kendisi için "*bir okul*" olduğunu söylüyor.

EDEBİYATTA DÜŞÜN ÖRGÜSÜ

"Felsefesiz edebiyat da edebiyatsız felsefe de bir sakatlanmışlık belirtisidir," diyen Timuçin, edebiyatın önünde sonunda söze dökülmüş düşünceden başka bir şey olmadığını, edebiyat bilincinin insanla ilgili temel düşünsel etkinliği bir haz deneyi olarak yaşamayı ve yaşatmayı bileceğini, edebiyatta sezgisel düşünce ya da daha doğrusu kavrayıcı düşüncenin öne geçtiğini, evrensel insan düşüncesini dokuyan işleyen edebiyatın da bir çeşit felsefe, insanla ilgili tüm duyarlılıkların insanlık durumlarının felsefesi olduğunu düşünür.

Umutla umutsuzluğun, kavgayla kavgasızlığın, dürüstlükle alçaklığın, inançla inançsızlığın yan yana yaşadığı büyük deneyler büyük aşamalar, büyük dönüşümler, büyük devrimler geçirmiş koskoca bir dünyada ölesiye sevdiği yaşamı yüceltmek, kalabalıkların yazgısını paylaşmak, sömürülen acı çektirilen insanların yanında yer almak, hiçbir katılığa hiçbir bağnazlığa düşmeden öğrenmek, benimsediği ya da daha doğrusu paylaştığı dünya görüşünü daha da aydınlığa kavuşturmak için yaşayan ve yaratan Timuçin'in *"kavgası sanatının, sanatı kavgasının ürünüdür."*

"Düşünme alışkanlığı edinememiş pekçok kimse okuma alışkanlığını sürdürürken edebiyatta içkin olan felsefeyi görmeden ya da göremeden sürdürür. Pekçok kimse roman okumayı olay kovalamak diye algılar. Roman ilginç olaylardan örülmüştür. Pekçok okuyucu bu yüzden romanın dokularına sinmiş olan düşünselliği, bazen bir fırça vuruşuyla ortaya konulan düşünselliği sezmez bile..." Anlatım olanaklarını sonsuza doğru zorlayan gelişmiş bir dilin edebiyatta gerekli olduğunu düşünen Afşar Timuçin, kendi romanlarında ve öykülerinde bunu örneklendirmekte.

Örneğin romanlarına baktığımızda şunları görüyoruz:

"Sevgi" kavramının üzerinde temellendirdiği ilk romanı *Yarına Başlamak*'ta kendi deyişiyle *"herkeste bir toplum herkeste bir dünya bir tarih yaşıyor..."* düşüncesiyle *"dünyadaki yerimiz"*i, başımıza gelen olayların başkalarınınkiyle benzer yanlarının olup olmadığını, toplumun özelliklerinin bize yansıyıp yansımadığını ararken, insana kendi sevgi anlayışını sorgulaması için bir fırsat sunuyor.

Gece Gelen Eski Dost'ta bir kıyı kasabasında yaşayan üç kişilik bir ailenin iç çekişmele-

Kıyılar Durunca'da annesinden sürekli dayak yiyerek büyüyen Fatma'nın öğretmen olduktan sonra kendisiyle hesaplaşarak girdiği özgürleşme arayışını okuyoruz. İnsanın kalabalık kentlerde bile yalnızlığının irdelendiği romanda aslında herkeste bir toplumun bir dünyanın bir tarihin yaşadığı gerçekliğine ulaşıyoruz. Yalnızlıktan kurtulmanın yolu bir araya gelmekten geçiyor. Ama kolay değildir bu, korkular kuşatmıştır dünyayı.

Fotoğraf: Kadir İncesu

Timuçin'in felsefi ve sanatsal damıtmasıyla oluşan Düşünce Tarihi, insanın en eski alışkanlıklarından olan, insanın insan olmaya başlarken başladığı, insan için bir zorunluluk olan, insan ruhsallığının en belirgin, en belirleyici işlevi olan, insanın en önemli organı olan düşüncenin tarihi doğal olarak insanlığın tarihi anlamına gelmektedir.

ri anlatılırken "*insanların geçmişlerinde yaptıkları hataların zamanla büyüyeceği*"nden hareketle çözümün paylaşmakla bulunabileceği vurgulanıyor.

Kıyılar Durunca'da annesinden sürekli dayak yiyerek büyüyen Fatma'nın öğretmen olduktan sonra kendisiyle hesaplaşarak girdiği özgürleşme arayışını okuyoruz. İnsanın kalabalık kentlerde bile yalnızlığının irdelendiği romanda aslında herkeste bir toplumun bir dünyanın bir tarihin yaşadığı gerçekliğine ulaşıyoruz. Yalnızlıktan kurtulmanın yolu bir araya gelmekten geçiyor. Ama kolay değildir bu, korkular kuşatmıştır dünyayı. Biri çözümü önerir: "*Korkmamalısın. Korku sevgiyi zedeler. Asıl bundan korkmalısın. Korkmaktan korkmalısın...*" Romanda, "*Herkes kendi şeytanını öldürmeyi bilmeli... Yenilgiyi benimsemiş insan küçük insandır*" önermeleriyle erdemli insan oluşun özellikleri belirleniyor.

Bizi Biz Yapan Sevda romanında yine ana eksen olarak aşk alınıyor. Sıradan insanları tüm yönleriyle birlikte aktarma çabasının güdüldüğü romanda küçük insanlar güçlü ve zayıf yanlarıyla çaresizlikleri ve umutlarıyla değerleri ve tutkularıyla korkuları ve cesaretleriyle resmigeçitteler sanki. Bir bütün olarak insanların günlük yaşamdaki sıkıntıları ve yaşamlarını yoluna koymak için arayışları girişimleri çırpınışları yer alıyor romanda.

Afşar Timuçin'in tüm romanlarında öne kadınlar çıkıyor. Kadın kahramanlar anlatıcının ya da yazarın değil diyalogların egemen olduğu roman akışı içerisinde toplumun baskılarını gelenekleri yaşamın görev ve sorumluluk diye dayattığı anlayışları sorguluyorlar. Kendi yaşamlarında bunların karşılarına çıkardığı sorunların üstesinden gelmeye çalışıyor, bunlarla savaşıyorlar. Duyarlılıkları düşünceleri ve eylemleriyle bu zorlu mücadelenin birey olarak öncü örnekleri olduklarını kanıtlıyorlar.

İNSANLIĞIN BİLGİ SERÜVENİ

"Başarının tek şartı var: kararlı olmak... Yenilgiyi benimsemiş insan küçük insandır... Söyleyecek sözü olmayan bağırır... Dünya böyledir, kendine iyi tutunamadın mı düşersin... Sevmek kolay beceriliyor da sevmeyi sürdürmek kolay becerilemiyor. Birincisi istek, ikincisi sanat... Her kişi geçmişteki yanlışlarından bugüne yansıyan şeyi göğüsleyebilmelidir... Aşk önce yoktur zaten, birden ilginç bir şaka gibi çıkıverir... İnsan sevdiğine giderken güvenceler istemez, yoksa kendini satmış olur... En kutsal savaş insanın kendiyle savaşıdır... Aşk kadar insanları birbirine yaklaştıran ve birbirinden uzaklaştıran hiçbir şey yoktur..." diyen Afşar Timuçin, ***Gerçekçi Düşüncenin Kaynakları, Gerçekçi Düşüncenin Gelişimi, Gerçekçi Düşüncenin Çağdaş Görünümü*** adlı yapıtlarını dev bir çalışma olarak ***Düşünce Tarihi*** adıyla tek ciltte sundu.

Bir düşünce ve sanat adamının, binlerce insanın bilgi dağarcığına güzellikler katan, çağdaş insan olabilme yolundaki erdemleri öğreten, insanlığın bu yoldaki serüvenini aktararak sunduğu birikimle yaşamı, yaşamın anlamını algılama gücünü derinleştiren *Düşünce Tarihi*'ni okumak, yaşama gerçek bir insan olarak katılmak isteyenlerin özellikle gençliklerinde yapması gereken işlerden biridir.

Timuçin'in felsefi ve sanatsal damıtmasıyla oluşan *Düşünce Tarihi*, insanın en eski alışkanlıklarından olan, insanın insan olmaya başlarken başladığı, insan için bir zorunluluk olan, insan ruhsallığının en belirgin, en belirleyici işlevi olan, insanın en önemli organı olan düşüncenin tarihi doğal olarak insanlığın tarihi anlamına gelmektedir.

Yapıtın girişinde insanın düşünmeden yapabileceği pek çok iş olduğunu ama bu işlerin arasında bilimin, sanatın ve felsefenin olmadığını söylüyor Timuçin. Bu nedenle gerçek

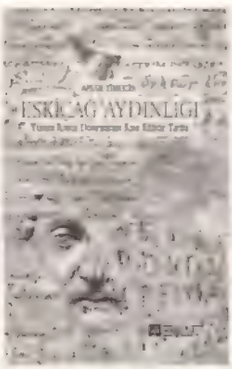

"Aşk önce yoktur zaten, birden ilginç bir şaka gibi çıkıverir... İnsan sevdiğine giderken güvenceler istemez, yoksa kendini satmış olur... En kutsal savaş insanın kendiyle savaşıdır... Aşk kadar insanları birbirine yaklaştıran ve birbirinden uzaklaştıran hiçbir şey yoktur..."

anlamda düşünmeyi beceremeyen toplumların bu üç alanda eksik olduklarını ve yapıtının insanı insan, toplumu toplum kılan düşünce ekseninde geliştiğini ve düşüncenin bilim-sanat-felsefe üçgeni içindeki tarihini aktardığını vurguluyor.

Yaşama uygun olan, düşünce yapısıyla, duygu düzeniyle kendisini var eden koşullarla yaratılan, yaşamın özünde olan gerçekliği bir anlam olarak içinde taşıyan bir birikimi, insan gerçeğini tüm özellikleriyle doğru olarak yansıtan gerçekçi yapıtlarla gelişip büyüyen bir insanlık birikimini başlangıcı ve tarihiyle günümüze taşıyor *Düşünce Tarihi*.

En eski uygarlıklardan en yeni uygarlıklara uzanan bu "insan" tarihinde kazıbilimden ve dünyanın en eski görünümünden başlayarak sanatın gelişimi ve yeni insanın koşullarına, Mezopotamya, Mısır, Hitit, İbrani, Fenike, Girit uygarlıklarındaki insan gerçeğini öğreniyoruz.

Toplumsal ve iktisadi yaşamlarıyla birlikte insanın yarattığı Eski Yunan uygarlığını, mitolojisini, felsefesini, **Platon** ve **Aristo**'nun attığı temelleri öğrendikten sonra Roma uygarlığına ve Orta Çağ'a, Hıristiyan düşüncesinin gelişimine geliyor ve böylelikle gerçekçi düşünceye kaynaklık eden temeller üzerinde gelişen insanı tanımaya başlamış oluyoruz.

Feodalliğin gelişimi ve sonuyla Orta Çağ'dan, Rönesans'tan Yeniçağ'a çıkıyor, edebiyat, siyaset, bilim ve felsefedeki insancı, akılcı ve klasik değerlerin oluşmasının serüvenini izliyor, "*yöntem filozofu*" **Descartes**'a geliyoruz.

Büyük felsefeler yüzyılına, 17. yüzyıla ulaşıyoruz: **Pascal, Malebranche, Locke, Spinoza, Leibniz**. 18. yüzyıldaki "sanayi devrimi"yle insanlığın düşüncesine gelen yeni büyük adımları görüyoruz: **Berkeley, Hume, Adam Smith, Quesnay** ve kökenleriyle birlikte "Aydınlanma" düşüncesi: **Diderot, Voltaire, Rousseau**... Sonra da Fransız Devrimi ve **Kant** felsefesi.

İnsanlığın bu uzun ve düşünsel serüveni, XIX. yüzyıl dünyasıyla daha da genişliyor. 1. Dünya Savaşı, Ekim Devrimi, İspanya İç Savaşı, 2. Dünya Savaşı gibi büyük olayları içeren 20. Yüzyılda, çağdaş Fransız edebiyatında duyguculuk ve gerçekçiliğe yöneliş, "büyük roman geleneği"nin kurulması, şiirdeki yeni atılımlar, gerçeküstücülük, edebiyatın büyük

düşünürleri, yaşamın büyük tutkunları: **Lamartine, Hugo, Balzac, Stendhal, Flaubert, Zola ile Baudelaire, Mallarme, Rimbau, Apollinaire, Eluard, Aragon, Prost, Gide, Valery**. Tarihten **Goethe, Schiller, Heine, Nietzsche, Swift, Fielding, Byron, Shelley, Scott, Austen, Dickens, Thackeray, Shaw,** İbsen, **Kafka, Tolstoy, Dostoyevski, Turgenyev, Gorki** gibi büyük ustalar geçiyor.

Düşünce gelenekçilikten olumculuğa geçiyor ve "evrim" kuramıyla, **Darwin** ve **Spencer**'le buluşuyoruz. Olumcu **Comte**, Yeni Kant'çılar, **Hegel** ve toplumcu düşünceye ulaşıyor insanlık düşüncesi. Bütüncü ve barışçı yönelimiyle **Saint Simon, Hegel** eleştiricisi **Feuerbach**, sefaletin felsefesini yazan **Proudhon** ve "dünyada yeni bir hayalet dolaşıyor" diyen **Marx** çıkıyor insanlığın düşünce dünyasının aynasına. Onun ardılları **Lenin, Luksemburg, Lukacs, Gramsci**'yi tanıyoruz ve sonra da **Freud, Adler, Jung, Bergson, Durkheim, Russell, Emerson, William James** gibi çağdaş düşünürleri. Yapıt, varoluşçuların öncüsü **Kierkegaard**'la, **Heidegger, Sartre, Camus**'yle ve bir eleştiri yöntemi olan yapısalcılarla, **Saussaure** ve **Straus**'la tanıştırarak noktayı koyuyor.

***

Düşünceyi ve sanatı yaşamın vazgeçilmezi kabul eden herkes için bir başvuru kitabı niteliğinde olan ve "Felsefe dendi mi insanlar neredeyse korkuya kapılıyor" cümlesiyle başladığı, "Felsefeye şöyle cümle kapısından bir girin, onun gerçekte bir çilecilikten çok bir sevinç olduğunu göreceksiniz... Bilinçle yapılan felsefe bir sevinçtir, evet bir sevinçtir," diyerek sunduğu ***Felsefe Bir Sevinçtir***'de, tarih bilincini, tarih felsefesinin ne olduğunu, estetiğin tarihin içindeki önemini anlatıyor.

Bunun ardından hemen ***Gençler İçin Felsefe Tarihi*** okunmalı elbette.

Timuçin'in ahlaksızlık, eğitim ve edebiyat estetiği ile ilgili ***Kendimle Konuşmalar*** ve çeşitli konularla ilgili ***Gönül Gözüyle*** üst başlıklı denemeleri hem tadına doyulmazlığı ile hem de felsefeyle kucaklaştıran içtenliği ile büyük adımlar attırıyor.

Sözün kısası, edebiyatla felsefeyi, düşünceyle estetiği, bilimle insanı buluşturan bir bilge Afşar Timuçin.

AFŞAR TİMUÇİN'İN KİTAPLARI

İnceleme-Araştırma-Deneme: *Descartes: Descartes'çı Bilgi Kuramının Temellendirilişi* (dok. tezi), *Aristoteles Felsefesi, Nâzım Hikmet'in Şiiri, Felsefe Sözlüğü, Descartes Felsefesine Giriş* (doç. tezi), *Düşünce Tarihi (1-Gerçekçi Düşüncenin Kaynakları, 2-Gerçekçi Düşüncenin Gelişimi, 3-Gerçekçi Düşüncenin Çağdaş Görünümü),Niçin Yapısalcılık Değil?, Niçin Varoluşçuluk Değil?, Estetik, Sevmek Ne Güzel Şeydir, Gerçekçi Düşünce Gerçekçi Sanat, Felsefe Bir Sevinçtir, Özgür Prometheus, Afşar Timuçin'le Düşünceye Yolculuk, Aşkın Diyalektiği, Yeni Şiirimizin Kısa Romanı, Ölesiye Sevmek, Felsefeye Giriş, Demokrasi Bilinci, Gönül Gözüyle (1-İçimizdeki Deprem, 2-Erken Ölümler, 3-Ölümü Kapıda Bekletmek, 4-Yaşasın Düşlerimiz, 5-Narçiçeği Sabahlar, 6-Çoban Ateşleri, 7-Yağmur Sabahı, 8-Kumdan Kaleler), Estetik Bakış, Kendimle Konuşmalar (1-Ahlaksızlık Üzerine, 2-Eğitim Üzerine, 3-Edebiyat Estetiği), Felsefeden Estetiğe, Sorularla Estetik Elkitabı, 50 Soruda Aydınlanma* (Ali Timuçin'le), *Gençler İçin Felsefe Tarihi, Estetikte Anlam ve Yorum, Öykü ve Romanlarıyla Sabahattin Ali, Felsefenin Önceliği Bilgi Sorunu, Sait Faik'in Dünyası, Eskiçağ Ahlakları, Düşünenler Düşünceler, Aydınlanma Yazıları, Estetik Sözlüğü* (Sabahat Türer'le), *Bilime Felsefeden Bakmak* (Ali Timuçin'le), *Eskiçağ Aydınlığı.*

Şiir: *Çöl, Destanlar, Böyle Söylenmeli Bizim Türkümüz, Savaşçı Türküleri, Boş Beşik, Ey Benim Güzel Sevdalım, Bu Sevda Böyle Gider, Arınmalar, Akşam Türküleri, Bulutlar Deniz Kokar, Bir Yaz Güzellemesi, Düşlerin En Güzeli, Aşk Beni Çağırınca, Aşk Güzeldir, Sonsuzluk Şarkısı.*

Roman: *Yarına Başlamak, Gece Gelen Eski Dost, Kıyılar Durunca, Tepedeki Yalnızlık, Bizi Biz Yapan Sevda.*

Öykü: *Denizli Pencere, Neden Bazı Akşamlar, Aşkolsun Kırlangıçlar, Geç Zaman Tutkuları, Keşke Bu Yaz.*

Çeviri: *Vietnam Şiiri* (A. Kadir'le), *Filistin Şiiri* (A. Kadir'le), *Portekiz Sömürgeleri Şiiri* (A. Kadir'le), *Diyalektik* (P. Foulquié), *Sosyoloji Tarihi* (G. Bouthoul), *Tek Boyutlu İnsan* (H. Marcuse-T. Tunçdoğan'la), *Aşk* (P. Burney), *Acı* (A. de Richaud), *Sisler Rıhtımı* (P. Mac Orlan), *Diyalektik Araştırmalar* (L. Goldmann, M. Sert'le), *İnsan Bilimleri ve Felsefe* (L. Goldmann-F. Aynuksa'yla), *Keşişin Köpeği* (D. Buzzati), *Kant Felsefesine Giriş* (L. Goldmann), *Eskiçağ Maddecileri* (P. Nizan), *Yöntem Üzerine Konuşma* (R. Descartes), *Metafizik Üzerine Konuşma* (Leibniz).

Hakkındaki kitaplar: *Bir Portre Afşar Timuçin* (Haz. Osman Bozkurt), Afşar Timuçin'e Armağan.

ŞÜKRAN OTELİ

■ ASIM ÖZTÜRK

Urla

Koca çınar yapraklanıyor
Kışın kokusunu yıkayarak yağmurlarla,

Daha çok günler görür
Bu avlu, bu taş duvar gidenlerin ardından
Dut yaprakları gölgelerini döker
Avluların öğlen uykularına,

Dantelli perdeler kendiliğinden rüzgârını çağırır
Körfezin üstünde,
Kanatları ak lekeli bulutlar,

İçine çektiğin sessizlik alıp gider kentlerin gürültüsünü
İşten dönüş saatleri
Sağanağın başladığı an
Kepenkler iner,
Çarşıların yüzünde geçmeyen yara izleri,

Sırtındaki eski hırkaydı sürükleyip durduğu
Sökülmüş ilmiği yitirdiğimiz o günlerin
Acılı bir ilik gibi söz, kırılan düğmesini bekler,

Islatılmaktan yorulmuş yeşilliklerde üç beş renk
Dili tutulmuş bir gün daha çarşılarda,
Eski bir otel odasında silinip gitmeye hazır yazı
Kemer altının kıyısında suskun
Anılar albümünü açmış bakıyor Şükran Oteli,
Yangının bir ucu ellerinde
Bir ucu değişime yenik düşmüş zamanla,

Yolun başındaki koca çınar yeniden yapraklanıyor
Kemer altına giren kalabalığa bakarak.

21.3.2016

DAĞISTAN HALKININ OZANI:

Resul Hamzatov

■ DAVUT KÖKSOY

İlk şiirini 11 yaşında yazar. Bu şiirlerinde babasının kullandığı takma adı kullanır. Tsadas'dır kullandığı bu takma ad. **Bir gün bir arkadaşı kendisine, "Baksana Resul, babana bir şeyler mi oldu Allah aşkına? Eskiden yazdığı şiirleri bir okuyuşta ezberlerdim. Şimdiyse okuyorum okuyorum bir şey anlamıyorum" der.**

Resul Hamzatov 8 Eylül 1923 tarihinde Dağıstan'da küçük bir Avar köyü olan Tsada'da dünyaya gelmiştir. Avar dilinin en tanınmış ozanıdır. Tüm şiirlerini Avarca yazmıştır. Babası da kendisi gibi ozan olan Hamzat Tsadasa'dır. Hamzatov "Benim ilk öğretmenim babamdır" der konuşmalarında. Avarca yazdığı şiirler Rusça'ya çevrilmiş ve Hamzatov tüm Rusya'da tanınmış ve ünlü olmuştur.

Avar dilinde yazılan ilk kitabı 1943 yılında yayınlanmıştır. "Ateşli Aşk ve Yakıcı Nefret" adını taşımaktadır bu kitabı. Daha sonra sırasıyla 1950 yılında "Doğduğum Yıl", 1952 yılında "Ağabeyim Üzerine Birkaç Söz", 1955 yılında "Dağıstan'da Bahar", 1958 yılında "Madenci", 1959 yılında "Yüreğim Dağlardadır", 1963 yılında "İki Şal", 1968 yılında "Yılların Tespihi", 1978 yılında "Ocak Başında", 1983 yılında "Kadınlar Adası", 1987 yılında "Yaşam Çarkı" okuyucuyla buluşmuş ve ozanın ününe ün katan kitaplar olmuştur.

İlk şiirini 11 yaşında yazar. Yedinci sınıf öğrencisiyken "Bolşevik Dağlar" gazetesinde ilk şiiri yayımlanır. Bunu kent, bölge ve Dağıstan Cumhuriyeti gazetelerinde yayımlanan öbür şiirleri izler. Bu şiirlerinde babasının kullandığı takma adı kullanır.Tsadas'dır kullandığı bu takma ad. Bir gün bir arkadaşı kendisine, "Baksana Resul, babana bir şeyler mi oldu Allah aşkına? Eskiden yazdığı şiirleri bir okuyuşta ezberlerdim. Şimdiyse okuyorum okuyorum bir şey anlamıyorum" der. O günden sonra şiirlerinde kendi adını kullanmaya karar verir ve şiirlerini Resul Hamzatov olarak imzalar.

Hamzatov, köyünün ortaokulu'nu bitirdikten sonra Buynaks'taki öğretmen okuluna gider. Ortaokul öğretmenliği ve Avar Tiyatrosu'nda oyunculuk yapar. Dağıstan'da yayımlanan çeşitli gazetelerde çalışır. Bu deneyimler şiirinin mayasını oluşturur.

1945 yılında Moskova'daki Gorki Edebiyat Fakültesi'ne girer ve buradan 1950 yılında mezun olur. Moskova'da genç şairleri teşvik eden yazarların gözetiminde Rusça ve dünya edebiyatı üzerine çalışmalar yapar. Hamzatov'un şiirleri Rusça'ya çevrildikten sonra bu şiirler Raymond Paus, Antonovi, Aleksandır Pahmutov gibi ünlü besteciler tarafından bestelenmiştir.

Hamzatov, "Çeşitli ozanlara sırayla gönlüm aktı"der. Bu ozanlar Blok, Mayakovski, Yesenin, Pasternak, Tsvetayeva, Edoard Bagritski, Alman Heine ve Avar şair Mahmud'tur. Bunlara karşı sevgisi zamanla değişmiştir. Ama Puşkin, Lermantov ve Nekrasov'a duyduğu sevgi hiç değişmeden kalmıştır.

Hamzatov'un ülkemizi ziyareti sırasında Cumhuriyet Dergi'de 31 Ekim - 9 Kasım 1986 tarihinde yayınlanan yazıda şiirleri üzerine şöyle yorum yapılır: "Hamzatov'un şiirleri, gerek kendi halkıyla, gerek öteki halklarla çok kolay bir ilişki kurmuş ve çabuk ünlenmiştir. Yepyeni bir sesi vardır bu şiirlerin. Bu yeni sesiyle, dünya görüşlüyle, Avar halkının folklorundan kaynaklanan ve beslenen ezgisiyle dağ pınarlarının berraklığındaki yakınlığıyla, kendine özgü bir şairdir. Bugün yalnız Avar halkının değil bütün dünya halklarının ozanıdır, gözdesidir."

UCUZ OLSUN EKMEK
PAHALI OLSUN İNSAN HAYATI

Hayati Asılyazıcı ise Broy Edebiyat Dergisi'nin Aralık 1986 sayısında, onun şiirini şöyle değerlendirir: "Ne olursa olsun hemen hemen tüm yapıtları Rus ve diğer Cumhuriyetlerin diline çevrilen Hamzatov, şiirin biçim ve tekniğinde yaptığı yeniliği de Avar diline borçludur. Önce anadilinde yapıyor sıçramayı. Ondan sonra Rusça'ya çevriliyor. (...) Avarca sürekli şiir söylüyor konuşurken. (...) Salt lirik değil, mizah gücü yüksek."

"Benim Dağıstanım" kitabı Mazlum Beyhan tarafından Türkçeye çevrildiğinde Oktay Akbal "Evet-Hayır" köşesinde şöyle yazıyor: "Resul Hamzatov'u ilk kez 1968'de Taşkent'te tanıdım. Beş bin kişilik bir sa-

Tanrı dünyaya dilleri dağıtmış. Fransa'ya Fransızca, İtalya'ya İtalyanca vb. Torbasında daha pek çok dil kalmış. Kafkasya'ya geldiğinde bu dil dağıtma işinden usanıp bütün torbayı boşaltıvermiş, bu yüzden Kafkasya'da bu denli çok değişik dil varmış.

Ne deliyim ne körüm
ne sağırım ne sayrı
mutluyum kısacası
ve hiçbir şey istediğim yok
senden felek
ama yine de
ucuz olsun ekmek
ve pahalı olsun insan hayatı

londa dünya şairleri gecesi vardı. Hamzatov da kısacık bir şiir okudu. *'Bu dünyada seni seven yüz kişi varsa, biri benim...'* Hamzatov bu dizeleri gülümseyerek okuyordu, şişman, sevimli bir kişi. İçkili toplantılarda da beraber olduk. Söyleştik. Birkaç yıl sonra Türkiye'ye bir gezi yaptı, bir toplantıda yine karşılaştık. Ülkesi Dağıstan için şu öyküyü anlatmıştı. Bilindiği gibi Kafkasya'da sayısız dil vardır... *'Tanrı dünyaya dilleri dağıtmış. Fransa'ya Fransızca, İtalya'ya İtalyanca vb. Torbasında daha pek çok dil kalmış. Kafkasya'ya geldiğinde bu dil dağıtma işinden usanıp bütün torbayı boşaltıvermiş, bu yüzden Kafkasya'da bu denli çok değişik dil varmış.'"*

"Hamzat oğlu Resul'un kitabında Şamil var, Hacı Murat var, Dağıstan'ın dünü, bugünü var. Bir ülke taşı toprağı insanıyla böyle sevilir; sevilince de işte böyle anlatılır. Bu denli etkileyici, bu denli içten, yürekten..." diye yazısına devam ediyor Akbal.

Düz yazılarından birinde; "Halkımın, benim küçük ülkemin ve benim her kitabımın da iki annesi vardır. Birinci anne Dağıstan'dır. Ben burada doğdum, öz dilimi ilk burada duydum, öğrendim, kanıma karıştı, iliklerime işledi bu dil benim. (...) benim ikinci annem, büyük Rusya'dır. Moskova'dır. Beni eğiten, kanatlandıran, geniş yollara çıkaran, erimsiz çevreleri, tüm dünyayı gösteren annem. Her iki anneme de oğulluk borcum var" der.

İlk şiirini 11 yaşında yazdığını belirtmiştim. Ama bu şiiri Hamzatov değil babası yazdı demişlerdir. Daha sonra ilk şiiri 14 yaşındayken yayımlanır. Böylece hem kendi hem de şiirleri onun yazdığına inanan dostları çok sevinir. Bundan sonra hakkında övgü dolu yazılar yayımlanır. İlk şiirlerinin onun değil babasının olduğunun söylenmesi üzerine dostları onu şu sözlerle avutur: "Bu şiirlerin senin değil babanın kaleminden çıktığını söylemeleri, şiirlerinin güzel olduğunu gösterir, demek ki üzülmen değil, tersine sevinmen gerekir."

Oktay Akbal'ın Taşkent'te dinleyip çok etkilendiği şiiri burada paylaşmak istiyorum. Sevgiyi en güzel anlatan dizeler bunlar diye de düşünüyorum.

Sana âşık bin kişi varsa
Onlardan biri benim
Yüz kişiyse âşıkların
Onlardan biri benim
On kişi âşıksa sana
Biri mutlaka benim
Tek bir âşığın varsa
Unutma, o zaten benim
Sana âşık hiç kimse yoksa
Ey güzel
Git ve dağlarda mezarımı ara.

Ağabeyinin Stalingrad'da şehit düşmesi üzerine aşağıdaki şiiri yazar.

On iki yıl önce ağabeyim
Şehit düştü Stalingrad'da
O gün bu gündür anamın
Ağzını bıçaklar açmaz
Karalar bağlı başında
Bense tarifsiz acısını duyarım
Ağabeyimden yaşlı olmanın.

Yaşamı çok seven, insanların mutlu olmasını ve onların ölmemesini isteyen Hamzatov bir şiirinde şöyle

der. *"Ne deliyim ne körüm/ne sağırım ne sayrı/mutluyum kısacası/ve hiçbir şey istediğim yok/senden felek/ama yine de/ ucuz olsun ekmek/ve pahalı olsun insan hayatı."*

ANADİLİNE SEVDALI ŞAİR

50 yıldan fazla Sovyetler'in en üretken yazarı olan Hamzatov'un, Mazlum Beyhan tarafından Türkçeye çevrilen ve Aziz Nesin'in kurduğu Düşün Yayınları'nca 1984 yılında basılan "Benim Dağıstanım" adlı kitabı, doğduğu toprakları ve oranın insanlarını ve şairlerini betimler.

Anadilinin aşığı olan Hamzatov, babasıyla ilgili bir anısını anlatır. "1939 yılında babam kendisine verilen bir nişanı almak için Moskova'ya gitmiş. O zamanlar için bu büyük bir olaymış. Babam göğsünde nişanıyla dönüp geldiğinde bütün köy halkı, yani cemaat mescitte toplanıp babamdan Moskova'yı, Kremlin'i, kendisini en çok neyin etkilediğini anlatmasını istemişler. Babam herkesin öğrenmek istediği şeyleri bir bir anlattıktan sonra *'en önemlisi'* demiş *'Mihail İvanoviç Kalinin, adımı Rusçada olduğu gibi değil, tam bizim söylediğimiz gibi Avarca söyledi.'* Köyün yaşlıları şaşkınlık dolu bir beğeniyle başlarını sallamışlar. *'Görmüyor musunuz demiş babam. Bunu benden duymak bile sizleri nasıl sevindirdi! Böyle bir şeyi Kremlin'de Kalinin'in kendisinden duymanın insanı nasıl mutlu edeceğini varın siz hesap edin. İçtenlikle söylüyorum; adımın doğru söylenişi beni öyle sevindirdi ki, nişana sevinmeyi unuttum.'"*

"Avarca, özdilim benim. Zenginliğim, kara günler için saklanan varlığımsın benim. Her derdimin dermanısın dilimsin. (...) benim yüreğim şarkı dolu, sesimde var. Bu ses sensin, can Avarcam benim." diye anadiline olan sevgisini dile getirir.

Dili ile ilgili bir şiirinde: "Göğsümde bir kurşun, tam ölüyordum ki/ sesler duydum birden, iki kişiydiler/ benim dilimi konuşan iki insan/geçip gittiler konuşarak yanıbaşımdan. // O gün koyağında Dağıstan'ın/öğle ortası, yalnız, yitik, tam ölüyorken/ konuşuyordu iki adam hasan adlı birinin kurnazlığından/ve ali diye birinin densizliğinden. // Köyümün yamacında, gömüldüğüm şu yerde/ arada bir ansın avarlar beni/ansınlar hemşehrilerini anadilinde/hamza oğlu resul'ü tsada köyünden."

İnsana verdiği değeri de bir şiirinde: "Ne bilge olarak ün saldı/Ne bir kahramandı/Ama eğil önünde/O bir insandı." diye dile getirir.

Kitapları çok seven ve evi bir kütüphane kadar zengin olan Hamzatov, kitap için de bir şiirinde: "Birer penceredir sayfaları/Dünya görünür bilene açmasını." der. Yine Dağıstanlılar için vazgeçilmez olan hançeri de şöyle betimler. "Aptalın elinde, tez canlı/ Bilgenin elinde, ağırkanlı."

Çeşitli ödüller kazanan Hamzatov'un kazandığı ödüller sırasıyla şöyledir: 1952'de Sovyetler Birliği Devlet Ödülünü, 1962'de Lenin Ödülünü aldı. 1959'da 'Dağıstan Halk Şairi', 1974'de 'Toplum İçin Çalışan Kahraman' ünvanları ile onurlandırılmıştır. 2003 yılı Dağıstan'da, şairin 80. yaş günü anısına 'Resul Hamzatov Yılı' olarak ilan edildi.

Dağıstan Yazarlar Birliği başkanlığı da yapan Hamzatov 3 Kasım 2003 yılında Moskova'da aramızdan ayrıldı.

Dağıstan halkının unutulmaz ozanı ve Avar dilinin yılmaz savunucusu Hamzatov'un kitaplarının Türkçede yeniden basılmasını bekliyor, onu sevgi ve saygıyla anıyorum.

'Mihail İvanoviç Kalinin, adımı Rusçada olduğu gibi değil, tam bizim söylediğimiz gibi Avarca söyledi.' Köyün yaşlıları şaşkınlık dolu bir beğeniyle başlarını sallamışlar. 'Görmüyor musunuz demiş babam. Bunu benden duymak bile sizleri nasıl sevindirdi! Böyle bir şeyi Kremlin'de Kalinin'in kendisinden duymanın insanı nasıl mutlu edeceğini varın siz hesap edin. İçtenlikle söylüyorum; adımın doğru söylenişi beni öyle sevindirdi ki, nişana sevinmeyi unuttum.'

BİR KİTAP BAĞIMLISININ NOTLARI-2020/AĞUSTOS

VİRÜSTEN KAÇILAN GÜNLERDE Kitap Okumak-2

■ DR. ULVİ ÖZDEMİR

Bu dönemde Mart ayından beri geçen sürede önemli bir şey daha oldu ve aynı anda okuduğum kitap sayısı zaman zaman 10'u buldu. İnsan on kitabı aynı anda okur mu? Yanlış bulanlar çıkacaktır. Birini bitirip diğerine başlamanın en sağlıklı yol olduğunu söyleyenler çıkacaktır. Ama nasıl sabredeceksiniz? Ben buna değişik okuma kulvarları belirleyerek kendimce bir çözüm buldum ve çok da memnunum.

Küresel salgın sırasında eve hapsolmak beni çok rahatsız etmedi. Kütüphanemle ve kitaplarımla daha çok zaman geçirebildim. Kütüphaneme yeniden âşık oldum. Uzun yıllar içinde bir gün okurum diye bunca güzel kitabı aldığım için kendimi kutladım. Bu dönemde evden çıkamadığımız için internetten daha çok kitap sipariş verebildim. Ve tabii geçmiş yıllara göre daha çok kitap okuyabildim. 2019'da okuduğum kitapların toplam sayfa sayısı 15.000 civarındayken 2020'de 7. ay itibariyle şimdiden 18.000 sayfaya ulaştım. Yıl sonunda 30.000 sayfa okuma hedefini tutturabilecek miyim bakacağız. Elbette daha önce dediğim gibi nicelik değil, nitelik önemli ama o kadar güzel kitaplarım varmış ki insan hepsini bir an önce okumak istiyor.

Bu dönemde Mart ayından beri geçen sürede önemli bir şey daha oldu ve aynı anda okuduğum kitap sayısı zaman zaman 10'u buldu. İnsan on kitabı aynı anda okur mu? Yanlış bulanlar çıkacaktır. Birini bitirip diğerine başlamanın en sağlıklı yol olduğunu söyleyenler çıkacaktır. Ama nasıl sabredeceksiniz? Ben buna değişik okuma kulvarları belirleyerek kendimce bir çözüm buldum ve çok da memnunum. Bir kere bir roman kulvarı her zaman oluyor. Bunu da klasik eserler ve çağdaş yazarlar olmak üzere çoğunlukla iki alt yola ayırıyorum. Bir öykü kulvarı oluyor ayrıca. Bir antoloji ya da bir yazarın öyküleri olabiliyor bu kitaplar. Tarih benim alanım olduğu için Milli Mücadele ve Atatürk dönemi ve yakın dönem cumhuriyet dönemi (1940'tan günümüze kadar olan dönem) olmak üzere iki ana kulvarım var. Burada da klasik, örneğin Sina Akşin gibi, Yalçın Küçük gibi, Şevket Süreyya Aydemir gibi daha önce okuduğum, bence konunun temel kitapları ve yeni yazılmış kitaplar mutlaka elimin altında oluyor. Bazen de her kulvarda döneme tanıklık etmiş önemli bir tarihi kişinin anılarını okuyorum. İlerki yazılarımda söz edeceğim, beni çok mutlu eden kitaplar

okudum bu kulvarların hepsinde. Bir de kuramsal fizik (Carlo Rovelli'nin kitapları burada yer alıyor genelde örneğin) ya da felsefe kitapları ayrı bir okuma yolu oluşturuyor. Bunlara ek olarak zaman zaman bir çizgi roman kanalım da var ve çok güzel eserler hiç elimden düşmedi diyebilirim bu dönemde. Ama bu kadar yoğun okuma için mesleki faaliyetler (uzaktan eğitim gibi) ve aile meşguliyetleri (çocuklara kahvaltı hazırlamak!) dışında kalan zamanları çoğaltmak için televizyonu hayatımdan neredeyse tamamen çıkardım. Bazen sadece güzel bir film izlemek için açıyorum o kadar. Bir de yazmak için de epeyce zaman ayırdım bu dönem. Yarım kalmış makaleleri tamamlamaya çalışmak, kitap düzeltmeleri yapmak, yeni baskılar için önsözler ve arka kapak metinleri hazırlamak, birkaç yıl sonra ancak yayınlanabilecek dosyalarıma eklemeler yapmak gibi yazma faaliyetleri de bu dönem eksik olmadı hayatımda. Bu, yeni bir hayat biçimi oldu artık ve bu çizgiyi korumayı istiyorum. Şimdi gelelim okuduğum kitaplara.

KÜÇÜK BİR HAYAL KIRIKLIĞI: AMELİE NOTHOMB, *ACIYLA ÇARP KALBİM*

Eve hapsolduğumuz günlerde, daha önce keşfettiğim ve yeni çıkan her kitabını merakla bekleyeceğim yazarlardan biri olan Amelia Nothomb'un *Acıyla Çarp Kalbim* romanını da okuyabildim. (Turkuaz Yayıncılık 1. Baskı, Aralık 2019) Hemen söyleyeyim Amelia Nothomb'un okuduğum en zayıf kitabı. Beni biraz hayal kırıklığına uğrattı. Çok sıradan bir kurgu, neredeyse işlenmemiş bir öykü taslağı gibiydi. Çok yavan bir akışla başladı ve bitti. Zaman zaman kitapların arka kapak yazıları beni etkiler. Örneğin bu roman için arka kapakta Washington Post *"İncelikle örülmüş sarsıcı bir hikâye"* demiş. New York Times ise *"Masalsı bir roman"* değerlendirmesi yapmış. Bu tür ifadeler artık neredeyse ayağa düştü. Sarsıcı olmayan bir hikâye, masalsı olmayan bir roman kalmadı neredeyse. Pazarlama sözcüklerimiz de tükendi. Aslında bu konu sevgili dostumuz Taylan Kara'nın alanı. Ama açıp okuduğunuzda Washington Post'un da New York Times'ın da ne kadar ucuz ve sıradan değerlendirmeler yaptıklarını anlıyorsunuz. Sevdiğim bir yazarın kötü bir romanını okumak çok farklı bir acı yaşattı bana kısacası. Paul Auster'le birlikte yeni eserlerinin yayınlanmasını beklediğim ikinci yazardı Amelia Nothomb.

Çoktandır yeni bir yazar keşfetmek beklentisiyle yeni isimlerin peşine düşsem de *Nathaniel P.'nin Aşk Maceraları*'nın yazarı Adelle Waldman'dan sonra çıkan bütün eserlerini alıp okuyacağımı düşündüğüm bir yazar bulamamıştım. Ama henüz ikinci bir romanı yok. Yaptığım küçük bir araştırma, Waldman'ın sadece ilk romanındaki karakterlerden biri olan Aurit'in gözünden romanının kahramanı *Nathaniel P*'yi anlattığı bir uzun öykü daha yazmış olduğu yolunda bir sonuç verdi. Sanırım sadece kitap okuma araçları için (bu kitap okuduğumuz el bilgisayarları için Türkçe ne diyelim bilemedim!) yazılmış bir öykü ama yakında kitap olarak da yayınlanır ve Türkçeye çevrilir diye düşünüyorum.

Nothomb'un *Acıyla Çarp Kalbim* romanı bu sıkıntılı dönemde çok sevinçle başladığım bir romandı ama dediğim gibi beklediğim düzeyin çok altında bir roman çıktı karşıma. Yine de izlemeye devam edeceğim bir romancı olarak kalacak.

CARLOS FUANTES: *AURA*

Daha önce sanırım bir antolojide okuduğum bir öyküydü Aura, bu kez bir sahafta kendi başına küçük boyutlu ve incecik ama sevimli, mor kapaklı bir kitap olarak çıktı karşıma (Can Yayınları, Cep kitapları serisi, 1. Baskı, Mart 2005). Yayınevleri zaman zaman bu tür değişik baskılar, seriler deniyorlar. Bu denemeler sanırım benim gibi başka kitapseverleri de mutlu ediyordur.

Aura çok başarılı bir uzun öykü. Aslında kısa öyküyle uzun öykü arasında bir boyutta diyebiliriz. Ama bu önemli değil. Yeniden

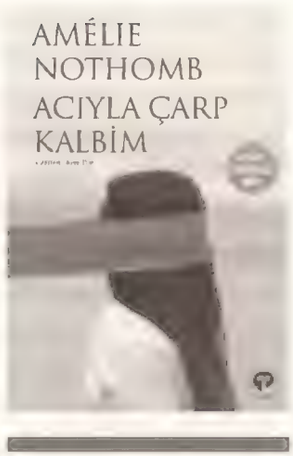

Amelia Nothomb'un *Acıyla Çarp Kalbim* romanını okuyabildim. Hemen söyleyeyim Amelia Nothomb'un okuduğum en zayıf kitabı. Beni biraz hayal kırıklığına uğrattı. Çok sıradan bir kurgu, neredeyse işlenmemiş bir öykü taslağı gibiydi.

okunmayı hak eden çok güzel işlenmiş, çok güzel kurgulanmış, okuyucuyu hemen içine çeken harika bir öykü. Uzun öykü biçimi için bir başyapıt bence. *Aura* "Büyülü Gerçekçilik" akımının en başarılı örneklerinden biri. Benim *Yüzyıllık Yalnızlık*'ta bulamadığım bir bütünlüğü ve doğallığı veriyor okuyucuya. Bu öyküde gerçek olarak çizilmiş unsurlardan fantastik ya da gerçeklik doğasına yabancı öğelerle bezeli ortamlara ve ilişkilere geçiş çok yumuşak dokunuşlarla verilmiş. Neredeyse öykünün her sözcüğü bu geçişe hizmet ediyor durumda. *Aura,* bir edebi akımın en iyi temsilcilerinden biri olarak da okunmalı bence.

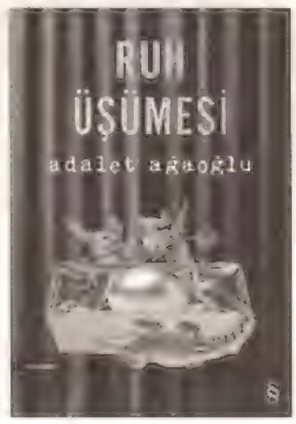

UBEYDULLAH GÜNEL:
KİTABİST MANİFESTO

Ubeydullah'la *Yeni Gelen* sayesinde bir İstanbul Kitap Fuarı sırasında tanıştık. Kitaplar içinde doğmuş, hayatı kitaplar içinde geçen biri imajı vermişti bana ve ilk karşılaşmamızda sanki 30 yıldır birbirini tanıyan iki kişi gibi hemen konuşmaya başlamıştık. Kitaplara karşı biraz fazla ilgisi olan insanlar karşılaştığında böyle oluyor sanırım. Şimdi tam da Ubeydullah'tan, sadece onun gibi kitapsever, kitaplarla iç içe hayatlar yaşayan birinden bekleyebileceğimiz bir kitap karşımızda: *Kitabist Manifesto.* Haberim olur olmaz hemen sipariş verdim ve o anda okumakta olduğum kitaplara ara vererek hemen başlayıp bitirdiğim bir kitap oldu *Kitabist Manifesto.* Tam da beklediğim gibi kitapçılar, yayıncılar, dağıtımcılar ve kitap sevenler arasında geçen kısa öykülerden oluşan bir kitap bu. Böyle bir kitabı ancak Ubeydullah yazabilirdi ve hakkını da vermiş açıkçası. Benim kendimi çok yakın bulduğum kitap okuma tutkunlarından birini anlattığı bir yerde bir bölümün altını çizdim. Ubeydullah okuma "hastalığı"nın bir biçimini şöyle anlatıyor:

"ÇOK GEZEN Mİ BİLİR, çok okuyan mı, bilemem ama ben-yanımdan geçenlerin alaycı gülümsemelerine aldırmadan-yürürken bile okurdum. Gören tanıdıkların sonradan söz arasında ağızlarından kaçırdıklarına bakılırsa okurken çattığım kaşlarımdı insanları gülümseten. Beni ailemden, dostlarımdan ve çevremdeki, ileride dostum, arkadaşım ya da herhangi bir bağım olabilecek potansiyeldeki insanlardan ayıran kitaplarım oldu." (s.119)

Bu aslında bütün kitap(çok)sevenlerin benzer hikâyesi. Kitap okumak bizi birçok insandan ayırıyor ama birçok insanla da yakınlaştırıyor. Kitap okumayan insanlarla uzun süren bir dostluk geliştirebileceğimi düşünemiyorum.

ORHAN KEMAL:
NÂZIM HİKMET'LE 3,5 YIL

Orhan Kemal zaten bana göre Türk Edebiyatı'nın zirvesindeki yazardır. Ne büyük bir insan sevgisi vardır onda. Bu dönemde Orhan Kemal'in *Nâzım Hikmet'le 3,5 Yıl*'ını (Everest Yayınları, 9. Baskı, Haziran 2019) okuma fırsatım oldu. Kendimi bildim bileli anı kitapları okumayı severim. Orhan Kemal'in de hemen hemen bütün eserlerini okumuşumdur. Nedense bu küçük anı kitabına bir türlü sıra gelmemişti. Sanki Orhan Kemal'in *72.Koğuş*'unu tekrar okur gibi oldum. Bir taraftan da bu ülkenin kurulduğundan beri aydınına, ülkesini, halkını seven sanatçısına çektirdiklerinin acı bir örneği olarak okudum bu küçük kitabı. Hele o kırklı, ellili yıllar... Hiç de 1950 seçimleriyle ikiye bölünmeyen, birbirini izleyen boğucu yıllar olarak geçti tarihimize. Bir tarafta Orhan Kemal'in *"941-942 yılları içinde, kasvetli, boğucu günler, bilhassa geceler geçirdik"* diye belirttiği (s.60), zaten hapishanede olmanın acısı, bir tarafta ise dışardan faşizmin tüm dünyayı ateşe attığı olayların haberleriyle yaşamanın getirdiği sıkıntılar, neredeyse bir romanın kahramanlarına dönüştürüyor Orhan Kemal ile Nâzım Hikmet'i bu küçük yapıtta. Ülkemizin yüz akı bu muhteşem adamların dayanıklılığı, dayanışması, direnci, acıların üstesinden gelişleri ve her zaman üretmeyi, yaratmayı bilmeleri, bizim için o yıllardan bu günlere

taşan bir umut aşısı oluyor okudukça. Herkese öneririm. Biz Tevfik Fikret'in, Atatürk'ün, Orhan Kemal'in, Nâzım Hikmet'in Yalçın Küçük'ün ve daha birçok özverili aydınların soyuyuz. Umut ve gurur yükleniyoruz bu geçmişimize ulaştıkça.

ADALET AĞAOĞLU BU DÜNYADAN GÖÇÜNCE AKLIMA GELENLER

Adalet Ağaoğlu Türkiye'nin yaşayan en ünlü kadın yazarlarından biriydi. Önemli eserler vermişti. Ölünün arkasından kötü konuşulmaz, ama benim bir türlü içimin ısınamadığı yazarlardandı. *Ruh Üşümesi* kitaplarla ilgili bir üniversite öğrencisiyken dönemin en önemli politik dergisi olan Toplumsal Kurtuluş'ta yayınlanan ilk yazımın da konusuydu ve bu romanı 12 Eylül'ün teslimiyetçi, küreselleşmeci anlayışına teslim olan bir edebi akımın parçası saymıştım. Şu anda da aynı düşüncedeyim. Yalçın Küçük Hoca ile bu roman hakkında ilk yayınlandığında konuştuğumuzu hatırlıyorum. Bana göre hiçbir eseriyle kalıcı olabilecek bir romancı olamadı ne yazık ki.

YENİ ÇIKAN KİTAPLARIM

Eve kapandığımız bu uzun dönemde okuma uğraşı yanında yazın faaliyetlerine de daha fazla zaman ayırabildim. Temmuz ayında iki kitabım birden çıktı. İkisi de Akıl Fikir Yayınları tarafından basıldı. *Bukowski ve Yalçın Küçük*, bizzat Yalçın Hoca'nın önerdiği bir kitap adı oldu.

Yalçın Hoca'nın söyledikleriyle Bukowski'nin söyledikleri arasındaki paralellikleri temel alan bir çalışma diyebiliriz kısacası. Bu kitabımda Bukowski'yi solculuk kümesine alıyorum. Dolayısıyla bir tartışmaya vesile olabilir bu kitabım. Böyle olursa sadece çok memnun olurum. İkinci kitabım *Küçük Bukowski Sözlüğü* adını taşıyor. Aslında ilk önce *Bukowski ve Yalçın Küçük*'ün bir parçasıydı. Sonra kendi başına bir kitap oldu, bir bakıma özgürlüğüne kavuştu. Böyle daha iyi oldu. Bir bakıma Bukowski'yi hiç tanımayanlar için bir başlangıç kitabı olarak da düşünülebilir. Umarım okunur, tartışılır, eleştirilir ve beğenilirler.

Bu uzun arada okuduğum ve yazdığım, yazmakta olduğum diğer kitaplar hakkında diğer yazılarımda da konuşmaya devam edeceğim.

Hayatımızda okunacak ve tekrar okunacak kitapların hep var olması dileğiyle...

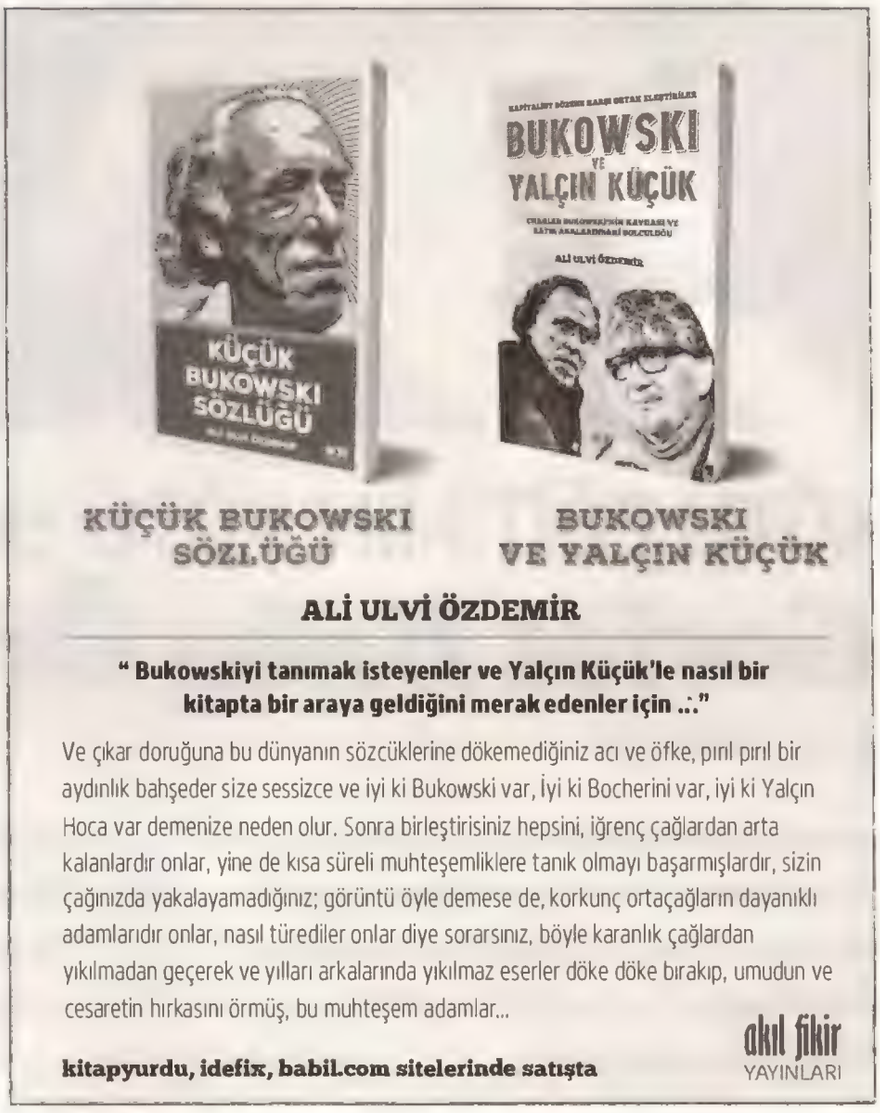

KÖTÜ EĞİTİMİN KÖTÜ SONUÇLARI: *Goriot Baba* Örneği

■ ALİ TİMUÇİN

Çocuk "insan olma" özelliklerini baskı ve şiddet ortamlarında yitirir. Şiddetin bir başka türlüsü çocuğa her şeyin verildiği onun için saçın süpürge yapıldığı ortamlardır. Buradaki şiddet kaba güçten değil çocuğun ruhsal dünyasına verilen dolaylı zarardan gelir.

Eğitim dönemlerinin başında güncel eğitim sorunları konuşulur. Eğitimle ilgili tartışmalarda bazı eğitim uzmanları bireylerin eğilimlerini erkenden saptayacak programların oluşturulmasına dikkat çeker. Böylece çocuklar eğitimin belli aşamalarında ilgi alanlarına göre sınıflanabilecek ve istedikleri alanda heveslerine uygun eğitim alacaklardır. Ateş ölçere benzer bir aletle beynimizi çözümleyen bir alet bulunsa sorun kalmaz: bu çocukta matematik kafası var şu çocukta sanat kafası var der, bu durumda onları uygun ders programıyla matematikçi ve romancı yapabiliriz. Ama düşlediğimiz bu makine Sait Faik gibi bir yazarda işe yaramayacaktır. Sait Faik röportajlarından birinde çocukluğunda da gençliğinin başlarında da bir şey olmayı değil tersine bir şey olmamayı seçtiğini söylemiştir. Aynı röportajında ona ünlü demeleriyle de ilgilenmediğini belirtir. Aslında bir şey olmakla bir şeye sahip olmak arasında da sanıldığı kadar büyük bir ayrım yoktur. İçselleştirdiğimiz her şey bizim parçamızken içselleştiremediğimiz her şey bizim dışımızda kalır. Bu nedenle bir şey olmadan önce insan olmak önemlidir.

Küçük bireylere sorulduğunda onlar birtakım etkilerle şunu ya da bunu olmak istiyorum dese de çoğunlukla ileride kendileriyle ilgili bambaşka seçimler yapabilirler. Çocuğun seçimlerinde aileden ve çevreden alınan etkiler belki okuldan alınan etkilere göre bile belirleyicidir. Çocuğun ilerideki kararlarını etkileyecek olan çocuğun olumsuz bir ortamda yetişmesidir. Çocuk "insan olma" özelliklerini baskı ve şiddet ortamlarında yitirir. Şiddetin bir başka türlüsü çocuğa her şeyin verildiği onun için saçın süpürge yapıldığı ortamlardır. Buradaki şiddet kaba güçten değil çocuğun ruhsal dünyasına verilen dolaylı zarardan gelir. Aşırı sevgi gösterileriyle yüceltilen, ne istediyse verilen aşırı şımartılıp dünyanın merkezine koyulan çocuk ileriki yıllarında başta aile büyükleri olmak üzere çevresi için de güvenilmez bir kişilik durumuna gelebilecektir. Bozuk bir eğitimle bozuk bir ortama bırakılan çocuğun çevresinde hiçbir olumlu kişilik örneği yoksa ve bir de çocuk yapıp ettikleriyle ilgili hiçbir engele uğramadan yetiştirilmişse toplumun bozuk bireylerinden biri olması kaçınılmaz görünmektedir.

Bu tür sorunları çeşitli eğitim kitaplarının irdelediğini görürüz. Sanat yapıtları da insana dokunan sorunları derinlikli ve renkli bir biçimde tartışabilmemizi sağlar. Balzac'ın *Goriot Baba* romanı da bir çocuğu verdiğimiz eğitimle nasıl bozabileceğimizin bir örneğini sunar. *Goriot Baba* XIX. yüzyılın en önemli gerçekçi romanlarından biridir. Balzac'ın bugün için bize fazla tumturaklı gelen üslubuna yani aşırı süslü diline uyarlanabilmek güçtür. Yine de Balzac kendi üslubunu içtenlikle uygulayabildiği için anlatımcıdır. O da yer yer içine girilmesi güç üslubunun farkındadır. Hatta eski bir şehriye, makarna, nişasta imalatçısı olan Goriot Baba'nın kızlarıyla ilişkisini konu aldığı romanın başlarında Balzac okuyucuyu üslubuna takılıp acıklı öyküyü görmezden gelmemeleri konusunda uyarır: *"Beyaz bir elle bu kitabı tutan siz, bir koltuğa çöken siz* şöyle söyleyerek benzer tepkiyi vereceksiniz*: Belki o beni eğlendirecek. Goriot Baba'nın giz dolu yalnızlıklarını okuduktan sonra duyarsızlıklarınızı yazarın hesabına yazarak, yazarın abartılı oluşuna vergiyi keserek, şiirsellikle yazarı suçlayarak* iştahla yemeğinizi yiyeceksiniz. *Ya! şunu bilin: bu dram ne kurgudur ne romandır.* All is true, *herkesin onda kendinden parçalar, belki yüreğinden parçalar bulabileceği kadar gerçektir."* Balzac burada yer veremediğimiz sözlerinin başında anlatılan öyküyü yalnızca dönemin Paris'ini bilenlerin iyi kavrayacağını söyler. Buna karşın *La père Goriot* adlı özgün romanda *All is true* diye yani tümü gerçektir anlamındaki İngilizce bırakılan söz anlatılan olayların yaşam gerçeklerinden kopuk olmadığını söylemek içindir.

Romanı İngilizceye çeviren Olivia McCannon'ın açıklamasına göre "Tümü gerçektir" sözü Shakespeare'in *VIII. Henry*

Louis Boulanger, Balzac

Balzac topluma yardımcı oluyorum diye muhbirlik yapanları romanında sevimli göstermediği gibi Vautrin takma adını kullanan dolandırıcı Collin'in yakalanması için bu işe sokulanların pansiyonda kalanlarca kınanışını da ayrıntılı yansıtır. Bu insanlar romanda toplumsal değerin değil toplumsal bozulmanın bir parçasıdır.

Goriot Baba öleceğini bilir, ama kızlarının en azından sesini duyabilme umudunu yitirmemeye çalışır. Burada Balzac kızların gerektiği gibi davranmamalarında ne medeni hukuku ne göreneği ne de tanrısal adaleti suçlar. Ortada bir suçlu olmaktan çok doğamızın gereklerine göre davranmadığımızda sonuçların bize kötü yansıyacağı bir doğal adalet vardır. Bu daha çok sanki insanın yapısına aykırı davrandığımızda doğanın kendi görünmez yasalarını işletişi gibidir.

oyununun bilinen öbür adıdır. McCannon'ına göre Balzac bu sözü o dönemlerde oynanan bu oyunla ilgili bir makaleden almış olabilir. Ona göre Balzac 1831'de *Revue de Paris*'de kısa öykülerini yayınlamaya başlamadan önce bu sözü görmüş olmalıdır. İlginçtir Shakespeare'in *The Famous History of the Life of King Henry VIII* (Ünlü Kral VIII. Henry'nin yaşam öyküsü) oyununun girişindeki şu açıklamalar Balzac'ın gerçekçi sanat anlayışında değişik biçimde yankısını bulmaktadır: *"Yalnızca neşeli, açık saçık bir oyunu dinlemeye gelenlerin, hedeflerinde şamatayı ya da sarıyla bezenmiş uzun alacalı bir ceket giymiş adamı görmek aldatıcı olacaktır; çünkü incelikli dinleyiciler böyle bir gösteri için seçtiğimiz gerçekliği yerli yerine koymayı bilirler. Bunun ötesinde beyinlerimize ve düşüncemize ceza olan soytarılık ve tantanayı yalnızca şimdi niyet ettiğimiz bu gerçekliği ortaya koymak adına aktarırız. Bu da bize hiçbir zaman için anlayışlı bir dost gibi görünmeyecektir. Bu nedenle tanrı aşkına kentin ilk ve en mutlu dinleyenleri işte sizde yaratacağımız* üzüntü*yle kalın. Düşünün işte soylu öykümüzün kişiliklerini yaşadıkları gibi gördüğünüzü. Düşünün bu kişiliklerin önemini gördüğünüzü. Ve bu büyüklüğün bin dostun genel kalabalığıyla ve teriyle* çıktığını. *O zaman bir anda görün nasıl bu* güçlülük *kısa sürede sefaletle buluşuyor: Bu durumda siz neşelenebilirseniz düğün gününüzde de ağlayabileceğinizi söyleyeceğim"*

PARİS'İN ACIMASIZCA İŞLEYEN DÜZENİ

Goriot Baba'yı "ettiğini buldu" diye kabaca yargılamak da ne şanssız adam doğa ona böyle kızlar verdi diye onu temize çıkarmak da kolaycılık olacaktır. Romanın başında onun Madame Vauquer'nin pansiyonuna çekildiğini görürüz. Orada sonunda tek kalan serveti olan bedenini de tüketecektir. Roman kababiçimci bir anlatımla pansiyondaki kişiliklerin tanıtılmasıyla açılır. Pansiyona Goriot Baba'yı ziyarete gelen kadınları Madame Vauquer onun sevgilileri sanır. Roman bundan sonra ilginçleşmeye başlar. Aslında Goriot Baba'nın baştan beri sevgili peşinde olan gizli kapaklı işler çevirebilecek bir kişiliği yok gibidir. Anlaşılan daha çok işleri düştükçe kızları onu ziyarete gelmektedir.

Belli ki Goriot Baba sevgi göstermek adına çocuklarına küçüklüklerinden beri ne istedilerse vermiştir. Aşırı şımartılan kızlar babalarının onlara olan sevgisini onu sömürmek için kullanmışlardır. Baba servetini ticari kurnazlıklarla geliştirse de kızları kocalarının kurnazlıkları ya da kendi kaprisleriyle babanın kalan servetini de son kuruşuna kadar yiyip bitirecektir. O kızlarına hiç dur dememiş, belli ki sesini bile bin bir güçlükle lütfen yükseltebilmiştir. Kızlarının yerine düşünerek onları istemsiz kılmanın da ötesinde onların yaşamlarını değersiz bir biçimde harcamalarına yol açmıştır. Kızların Paris sosyetesinin yapmacıklı pırıltılı yaşamına kapılmasında Goriot Baba'nın "kızları için neyin iyi olduğunu" görememesi etkilidir. Goriot Baba belli ki kalan ömrünü kızlarıyla huzurlu bir aile ortamında geçireceğini ummuştur. Buna karşın yaptığını düşündüğü "iyiliklerin" karşılığını alamamıştır. Kızları kocalarının yörüngesine girmiştir. O kızlarınca hor görülmüş, bunu onuruna yediremeyip Madame Vauquer'nin pansiyonuna sığınmıştır.

Madame Vauquer olup bitenleri derinlemesine değerlendirebilecek biri olmayıp salt kendi duygularını dikkate alarak insanları yargılayan biridir. Balzac sanki Paris'in pırıltılı yaşamı dışında bu kentin küçük bir havasını pansiyon üzerinden de vermek ister gibidir. Madame Vauquer'nin pansiyonda biraz ilgisini çeken eski bir tüccar olduğunu söyleyen Vautrin'dir. Madame Vauquer'in ona birazcık yakınlığı Vautrin'in yerine göre Vauquer'in ruhunu okşayabilmesinden gelir. O gerçek kimliğini gizleyen sevimli ama aynı zamanda azılı bir dolandırıcıdır. Bununla bir-

likte görmüş geçirmiş "yaşamın içinde eğitilmiş" biridir. Paris'e hukuk eğitimi almak üzere gelen Eugène de Rastignac'la Vautrin'in çekişmeleri de romanın ilginç yanlarından biridir: yaşam acemisi bir gençle feleğin çemberinden geçmiş bir serserinin atışmaları üzerinden Balzac Paris'in acımasızca işleyen düzenini de yansıtır: Eugène'in tiksinen bir havayla sizin Paris'iniz bir bataklıkmış demesi üzerine *"Garip bir bataklık diye yeniden söze başladı Vautrin. Arabayla giderken çamura bulananlar dürüst insanlardır, yaya olarak giderken çamura bulananlar dolandırıcılardır. Ama orada* önemsiz bir *şeyleri aşırırken başınıza bir kaza gelirse ne olursa olsun size bir çeşit garip bir yaratıkmışsınız gibi Adalet Sarayı'nın yerini gösterirler. Bir milyon çalınız size erdemli biriymişsiniz gibi seçkinler topluluğunu gösterirler. Jandarmaya ve adalete buradaki ahlakı koruması için otuz milyon ödüyorsunuz. Ne hoş!"* Vautrin bilinçaltını döker gibidir. Ama Balzac Vautrin'in kişiliğinde toplumsal dizgenin bozukluğunu ortaya döker.

DOĞANIN GÖRÜNMEZ YASALARI

Goriot Baba'ya da çok dürüstçe kazanmadığı serveti iyilik getirmemiştir. Yazar dolaylı olarak paranın değil doğru davranabilmenin insani ilişkileri sağlıklı kılabileceğini izleyiciye duyurur. Goriot Baba yaşamının son anlarına kadar kızlarının gelip onu son bir defa görebileceği umudunu taşır. Ama Vautrin'in sözünü ettiği Paris'in renkli dünyası Goriot Baba'nın kötü eğitimi kadar kızların bozulmasında pay sahibidir. Goriot Baba'nın son anlarında yanında onun kızlarından biriye aşk yaşayan Eugène ve :tıp öğrencisi arkadaşı Bianchon vardır. Goriot Baba son anlarında sayıklar. O gelişigüzel bir şeyler söyler gibidir. Ancak Balzac bize onun içdöküşlerini yansıtmaktadır. O bu sayıklamalarından birinde doğa yasalarına uygun bir biçimde kızlarına davrandığını söyler. Çünkü onlara istediği her şeyi vererek sevgisini göstermiştir. Zaten görenekler de son dakikada babalarını yalnız bırakan kızlarını suçlu bulacaktır. Bu gidip gelmeler içinde Goriot Baba asıl doğa yasasına aykırı işi yapanın kendisi olduğunu onlara yerine göre karşı çıkabilmesi gerektiğini de sezip dile getirir: *"Gökte Tanrı var, bize aldırmadan biz öbür babalara aldırmadan bizden intikamını alır. Ah! Onlar gelecekler! Gelin sevgili kızlarım (...) babanız sizin iyi kızlar olduğunuzu Tanrı'ya söyleyecek, sizi ona karşı savunacak! Sonuçta masumsunuz. Dostum onlar masum. Herkese iyice söyleyin benim yüzümden kızlarımı kaygılandırmasınlar. Hepsi benim hatam, beni ayakları altına almalarına onları alıştıran benim. Bunu seviyordum ben. Bu kimseyi ilgilendirmez ne insani adalet ne tanrısal adalet. Tanrı benden dolayı onları suçlasaydı adaletsiz olacaktı. Onlara davranmayı bilemedim, haklarımdan feragat etmek budalalıktı. Onlar adına alçaldım! Ne bekliyorsunuz! En güzel doğa, ruhların en güzeli babalıktan gelen iyilikseverliğin bozuculuğuna kapılmaktadır. Ben bir sefilim, doğrusu cezalandırılmam.* Çocuklarımın bozulmasının tek nedeni benim, *onları ben şımarttım. Onlar bir zamanlar şekerleme istedikleri gibi bugün haz istiyorlar. Genç kızlık heveslerini doyurmalarına hep izin verdim. On beş yaşında arabaları vardı! Onlar hiçbir dirençle karşılaşmadılar. Yalnız ben suçluyum, ama suçum sevgi yüzündendir. Sesleri yüreğimi açacaktı.*

Pırıltılı ortamlara kapılmaya açık olan Eugène bile arkadaşı Bianchon'la birlikte güç koşullarda elinden geleni yapabilen kişilikli insan örneği çizer. Bianchon hekimlikte deneyimsizdir. Eugène'in iyilikle hastayı tedavi ederim sözüne alınır gibi olsa da soğukkanlı bir biçimde bugün de yalnız hekimlik için değil her meslek için de önemli görülebilecek bir sözü ona söyler: "Uygulamada doktorlar yalnızca hastalığı görürler, ben henüz hastayı da görenlerdenim sevgili dostum"

Charlie Chaplin'in
M. Verdoux filminden

Onları duyuyorum, geliyorlar." Goriot Baba öleceğini bilir, ama kızlarının en azından sesini duyabilme umudunu yitirmemeye çalışır. Burada Balzac kızların gerektiği gibi davranmamalarında ne medeni hukuku ne göreneği ne de tanrısal adaleti suçlar. Ortada bir suçlu olmaktan çok doğamızın gereklerine göre davranmadığımızda sonuçların bize kötü yansıyacağı bir doğal adalet vardır. Bu daha çok sanki insanın yapısına aykırı davrandığımızda doğanın kendi görünmez yasalarını işletişi gibidir. Metafizik bir cezalandırma değil tersine yapıp ettiklerimizin somut karşılığını aldığımız bir türden cezalandırmadır.

Goriot Baba çektiği bedensel acılar dayanılmaz olsa da kızlarına kavuşma umudunu bırakmak istemez: *"Başımı kesin bana yalnızca* yüreğimi bırakın." Romanda şunu görürüz: Goriot Baba'nın bu sözleri söylemeden önce duyduğu duygu kumar masasında sürekli kazanırım umuduyla oynayan ama her şeyini yitirmek üzere olan kumarcının duyduğu duygu gibidir. Oysa insani yönelimler karşılıksız olsa da belli sorumlulukları getirir. Balzac topluma yardımcı oluyorum diye muhbirlik yapanları romanında sevimli göstermediği gibi Vautrin takma adını kullanan dolandırıcı Collin'in yakalanması için bu işe sokulanların pansiyonda kalanlarca kınanışını da ayrıntılı yansıtır. Bu insanlar romanda toplumsal değerin değil toplumsal bozulmanın bir parçasıdır.

Pırıltılı ortamlara kapılmaya açık olan Eugène bile arkadaşı Bianchon'la birlikte güç koşullarda elinden geleni yapabilen kişilikli insan örneği çizer. Bianchon hekimlikte deneyimsizdir. Eugène'in iyilikle hastayı tedavi ederim sözüne alınır gibi olsa da soğukkanlı bir biçimde bugün de yalnız hekimlik için değil her meslek için de önemli görülebilecek bir sözü ona söyler: *"Uygulamada doktorlar yalnızca hastalığı görürler, ben henüz hastayı da* görenlerdenim sevgili dostum" Balzac Paris kentinin seçkin çevrelerini karamsar bir gözle yansıtsa da gelişime açık olan Bianchon gibi bir kişiliğe de yapıtında yer verir. Eugène Paris'in kibar çevreleri içinde bulunmayı bırakmayacak bir kişiliktir. Collin'se Paris'in bayağılıklarla dolu gerçek yüzünü daha etkili bir biçimde romanda göstermek adına çizilmiş bir kişilik gibidir. Collin'in romanda anlatımı güçlendirmek adına önemli bir işlevi de vardır. Bu kişilik katil olmasa da Charles Chaplin'in dul kadınlarla evlendikten sonra onları öldürüp paralarına konan M. Verdoux karakterini anımsatır. Charles Chaplin biraz zorlama gibi görünse de toplumsal yaşamdaki alçaklıkları anlatmak için sevimli ama alçakça cinayetler işleyen birini kullanır. Amaç bayağılıklara arka çıkmak değil dünya düzeninin acımasızlığına dikkat çekmektir.

Collin de toplumun bayağılıklarına bir tür başkaldırmaktadır. Yazar ahlaki kaygılarla yine de onun ortaya koyduğu alçaklığın toplumdan yansıyandan bir parça fazla olduğunu da vermek zorunda kalır. Hiçbir toplumda toplumsal düzene eleştirici tutumuyla yönelen insan bulmak kolay değildir. Romanın sonlarına doğru Eugène'in kapıldığı karamsar havadan bize dolaylı olarak yansıyan bozuk bir toplumsal ortamda köklü insani dönüşümler beklemenin güçlüğüdür. Bu bakış açısına göre Eugène yaşadığı toplum üzerine şöyle bir ayrıştırma yapar: toplumsal ilişkilerde ailelerin dışavurumu başeğme biçimindeyken çevrenin dışavurumu savaşım biçimindedir. Eugène için başeğmek sıkıcıdır, Vautrin'in yaptığı türden bir başkaldırı olanaksızdır, savaşımsa belirsizdir. Belli ki o bu "kibar çevrelerde" aşk oyunlarını sürdürecektir. Balzac doğrudan çizdiği kişilikleri katı bir biçimde yargılamasa da dolaylı olarak ailede kötü eğitilenin bozuk bir toplumsal ortamda daha da bozulacağını duyurur.

GÖÇ ACILAR YUMAĞIDIR

Sofya Kurban, Göç, Öykü, Phoenix Yayınevi, 2012, Ankara.

Yazar; derin gözlem, şaşırtıcı imgeler, çocukluğunun o su kadar saf ve içten sımsıcacık duyguları eşliğinde anlatıyor/aktarıyor... Yok yok yaşatıyor demem gerek! **Gerçeğin o sersemletici yüzüyle buluşturuyor, beynimizde ardı ardına soru çengelleri yaratıyor... Sonrasında elbet yanıtları bulunuyor.**

Sofya Kurban'ın *"Göç"* adlı ikinci öykü kitabını iki kez okudum. İlki, hızlı ve not almadan. İkincisi ise; yavaş, soluklanarak ve notlar tuta tuta... İçim ürpererek eşlik ettim Kurban'ın "Göç" yolculuğuna.

"Çin'in İli bölgesinde, Kültür İhtilali'nin kasıp kavurduğu yıllarda, Sovyet sınırında yer alan Gulca", "Sovyet'ten kaçanların kurduğu, görünürde Çin idaresinde olmasına rağmen, Rus kültürünün egemen olduğu" bir şehirde doğar, Kurban. Çin Kültür İhtilali'nin "sarı ırk"tan olmayanlara uyguladığı ayrımcı, dışlayıcı, yok sayıcı politikasının bir Tatar ailesindeki yankıları/yansımaları/izleri...

Kısacası; acılar yumağıdır başı sonu belli olmayan...

***

Öğrendim ki, her Devrim bir göç dalgası yaratırmış! Ve Devrimler kolayca günahlarından arınırmış!

***

Yazar; derin gözlem, şaşırtıcı imgeler, çocukluğunun o su kadar saf ve içten sımsıcacık duyguları eşliğinde anlatıyor/aktarıyor... Yok yok yaşatıyor demem gerek! Gerçeğin o sersemletici yüzüyle buluşturuyor, beynimizde ardı ardına soru çengelleri yaratıyor... Sonrasında elbet yanıtları bulunuyor.

***

Betimlemeleri çok çarpıcı. Yaşanılanları sarsarak duyumsatıyor. *"Tınılar, sesler, yüzler..."* hiç peşinizi bırakmıyor. Kitabın dert olduğuna tanık olunuyor. İstanbul özlemiyle dolu soğuk mu soğuk kış gecelerinde yaşanan cıvıl cıvıl canlı bir aileye konuk oluyorsunuz. Acı ve yoksulluk en uçlarda yaşanıyor.

Sofya Kurban'ın ajandasındaki notlarından bu öykülerin devamı gelmeli. Türünü bilemem... Ama ilgiyle okuyacağımı biliyorum.

Emeğine saygılarımla...

■ **MUTAHHAR AKSARI**

Neşet Günal

"KALKINMANIN" ROMANI
Toprak Uyanırsa

■ HALİT SUİÇMEZ

Sağlıklı, demokratik, dayanışmacı ve dengeli bir kalkınmayı konu alan romanların başında gelen Toprak Uyanırsa, eğitimden, toplumsal gelişmeye, sosyal devletten, insanın özüne, bürokrasi eleştirilerinden, evrimsel psikolojiye, aydın insandan, üretkenlik konusuna dek çok katmanlı yapısıyla, hep yeniden okunacak ve tartışmaya açılacaktır.

Bu yazı bir kitap eleştirisi değil. Tanıtım ya da inceleme-değerlendirme de değil. O halde ne? Sadece bireysel bir heyecanın, toplumsal düzeyde ekonomi politik ile edebiyat ilişkisini anlama çabasının paylaşımı... Satırlara yansıması... Edebiyat ile iktisat ilişkisini bir arada görebileceğimiz mükemmel eserlerden birinden söz edeceğim.

Hangi edebiyat, hangi iktisat sorularına uzun boylu girmeyeceğiz. Elbette gerçekçi, toplumcu edebiyat ve devrimci ekonomi politik.

Kitabımızın adı: **Toprak Uyanırsa**; Ekmeksizköy Öğretmeninin Hatıraları altbaşlığını taşıyor, yazarı Şevket Süreyya Aydemir, benim okuduğum kopyası Remzi Kitabevi'nin Kasım 1993'te yayınladığı 7. basımı.

Elimizde öğretici ve ütopik yanları ağır basan bir roman var: Köylü motive edildiğinde ve Anadolu'da bir köy toprağı uyandırıldığında, canlandırıldığında, ortaya yeni, hayali bir Türkiye çıkar. "Toprak uyanırsa"

neler olmaz, toprak uyandırılırsa doğayı, insanı, geleceği, özgürlüğü hangi hazineler bekler?..

Yanıtları elbette olağanüstü güzellikteki bir dil ve anlatım ustalığıyla kitapta.

Bir öğretmen, hak edilmiş bir dinlenme-emeklilik yaşamına başlayınca bir boşluk içine düşer, bunalım yaşar, ama yılmaz, insan tükenmez çünkü, hem kendini yeniden yaratır, hem de bitimsiz iç hazinelerini doğanın-toprağın ve insanların emrine sunar, kıraç-verimsizleşmiş bir Anadolu toprağını-köyünü muhteşem üretken bir yapıya, köylülerle-bürokratlarla birlikte dönüştürür.

Sadece öğretmenler değil, sadece mühendisler değil, tüm halkımız için, gençler, aydınlar, her meslekten emekliler, emekliliğe hazırlananlar okumalı bu romanı. Görecekler ki, insan hem doğayla, hem kendisiyle, hem toplumsal geriliklerle mücadele ederse, bunun yol ve yöntemlerini doğru saptayıp uygulayabilirse, asıl özgürlüğe o zaman ulaşacaktır.

KENDİ GERÇEKLERİNE DÖNENLERİN ROMANI

Romanda emekli öğretmen ile mühendis Ayhan arasında geçen konuşmalardan birinde Ayhan anlatıyor:

"(...) biz, kendimizi kaybetmeden onları izlemekle birlikte, asıl kendi gerçeklerimize dönmeliyiz. Bu gerçeklerin en önemlisi de; ülkemizin, az gelişmiş bir ülke olduğu gerçeğidir... Çağımızın kalkınma hızına, hayat seviyesine ulaşmak... Bizim mihver davamız işte budur. Atatürk'ün temel ilkesi de buydu: Yeryüzünde bağımsız, eşit bir millet olarak dünyadaki ileri milletlerin ve medeniyetlerin seviyesine ulaşmak."(Sayfa, 202)

Ayhan'ın düşünce ve davranışları dengeliydi, bu, onun en büyük gücüydü. Devam ediyordu Ayhan anlatmaya:

"(...) size 'imkânların seferber edilişi' dedim. Ama bunun için de ilk önce 'Plan' lazım... Ekmeksizköy'de... Planın üç konusu var: Uyandırılacak toprak, uyandırılacak insan gücü ve harekete getirilecek imkânlar ya da kaynaklar." (s.204-205)

Eserde olay zamanının, Demokrat Parti iktidarının son iki yılı olduğunu anlıyoruz; birkaç kez "Vatan Cephesi" geçmektedir. Mekân ise Ankara'ya yakın "Keltepe" köyü.

Dönemin iktidarının, "gevşek anlamıyla 'kalkınmacı' bir felsefeye bağlılık dışında belli bir iktisat politikası anlayışının olmadığı" ileri sürülmektedir. (Korkut Boratav, Türkiye İktisat Tarihi, 20. Baskı, İmge Kitabevi, 2015, s.111). Boratav Hoca'nın yukarıda alıntılanmış araştırmasında, 1954-61 döneminde, "köylüye dönük popülist politikaların sürüklediği genişleyici uygulamaların" olduğu belirtilmektedir. Bu romanda da, anlatıcı öğretmenin olayların geçtiği zaman ve mekânda, ilgili bürokratlara gitmesi, köyün kalkınması için istediği yardımların verilmesi ve destek görmesi, zamanın iktidarının iktisat anlayışlarına uygun gözükmektedir.

Elbette edebiyat sanatı kurgudur, ille de dönemin gerçeklerine bire bir uygunluk şart değildir, ancak Şevket Süreyya Aydemir toplumsal gerçekçi bir yazardır ve kurgusunda da, ütopyasında da dengeli, geçerli bir hakikat ağır basmaktadır. Bize kahramanları ağzından bunu hissettirir.

KÖYLÜYÜ KALKINDIRAN PLANLAMA

Örneğin, romanın 205-207 sayfaları arasında, anlatıcı öğretmenin yakın arkadaşı Mühendis Ayhan çok öz ve vurucu biçimde, sağlıklı bir kalkınma ve yüksek bir üretkenlik için, "planlama" kavramının ve uygulamasının ne kadar önemli ve zorunlu olduğunu anlatır. Ve daha önemlisi yakın bir zaman sonra Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulacağını büyük bir ön sezişle bize duyumsatır. İşte bu sanatsal öngörü muhteşemdir.

Bu romandaki anlatıcı öğretmenimiz kendisini bütün insanlığın birikiminin bir mirasçısı olarak görür. Köylü mektebe alıştırılır, bataklık kurutulur, toprak işlenir, uyan-

Elbette edebiyat sanatı kurgudur, ille de dönemin gerçeklerine bire bir uygunluk şart değildir, ancak Şevket Süreyya Aydemir toplumsal gerçekçi bir yazardır ve kurgusunda da, ütopyasında da dengeli, geçerli bir hakikat ağır basmaktadır. Bize kahramanları ağzından bunu hissettirir.

Şevket Süreyya Aydemir

dırılır... Bunları öğretmen örgütler, bürokratların ilgi ve yardımlarıyla, köyün muhtarının, imamının, bekçisinin katılım ve destekleriyle toplam üç sene içinde sonuç alınır. Sonunda, köy; taze sebze-meyve yetiştirilen, traktörlerin çalıştığı, yemyeşil topraklarla bezeli, gelişmiş hayvancılık yapılan bir yer olur ve adı da değişir: Keltepe gider, Keklikpınarı ismi gelir.

Muhteşem bir dönüşümdür bu. Kahramanların ilk halleri değişir, köyün durumu değişir, ilişkiler gelişip dönüşür, üretimsizlik yerini gelişmiş bir yeni üretim ilişkisine bırakır, uyuyan toprak uyandırılır ve canlanır.

İşte Roman sanatında arzulanan bir teknik-yöntem-tarz gerçekleşmiş olur.

Başlardaki karakterler, ilişkiler, çelişkiler, tezler giderek iyi yönde değişir-dönüşür ve sonuçta insanlık, doğa ve toplumsal mutluluk için yeni bir senteze, anlayışa varılmış olur.

Romanda insanların enerjilerini iyi yönde yönlendirmenin gereği üzerinde çok durulur. Aydınlarımızın bu konuda biraz zayıf kaldıkları, ama tek başlarına çok değerli özelliklere sahip oldukları vurgulanır. Böylesine yüksek potansiyele sahip aydınları olan ülkelerin ihtilaller olmadan, kan dökülmeden de kendi topraklarında nice olumlu sonuçlar alabilecekleri belirtilir. Yeter ki, yönlendirme iyi olsun, doğru olsun, toplumun, insanın, ülkenin içindeki potansiyeller, cevherler eksiksiz keşfedilsin ve sosyal mutluluk yönünde geliştirilip değerlendirilsin...

Roman bir bütün olarak didaktik ve ütopik bir anlayışla yazılmıştır.

Bu romandan öğrendiklerimiz çok sayıda yazının konusu olabilir. Gelecek yazılarımızda diğer boyutlarını da ele alabiliriz.

Vurgulanması gereken çok önemli bir boyut da şudur:

Romanda emekli öğretmen kahramanımızın ağzından yeni bir "insan anlayışı" ortaya konulmaktadır. Ancak bu özel bir başlık altında ve makale gerçekliğinde değil, kitabın tümünde ve bütünlüğünde bize duyumsatılmaktadır. O da şudur; İnsan üretim ile, üretkenlik ile bağını koparırsa, "hiçleşir".

Anlatıcı, ailesiyle, çevresiyle, geçmişiyle birlikte kendini boşlukta hissetmekte, dahası ruhsal bir çöküntünün diplerine doğru gittiğini ifade etmektedir. (s.38)

Ne zaman ki, bir köy özelinde yeniden işe, öğretmenliğe, hizmet etmeye başlıyor, işte o zaman, insanın özü olan toplumsallığı, üretkenliği yeniden duyumsamakta ve hayata bağlanmaktadır.

İnsan dışında her şeyin araç olduğu, sadece insanı ve onun yüceltilmesini amaç edinen, ondaki gizilgücü harekete geçirmeyi önceleyen bir anlayışın esas olduğu tüm satırlarda öne çıkarılmaktadır. Elbette toplumsal bir dayanışma ve bütünsellik kapsamında.

UYANAN İNSANA DOĞRU

Günümüzde bu küresel "korona sürecinde" yapılmakta olan temel tartışmalardan biri de, insanın özü nedir, salgın sonrasında yeni bir insan tipi ortaya çıkar mı, insan gerçekten de yeni liberal tezlerin iddia ettikleri gibi, "homo ekonomikus" yani "çıkarcı bir yaratık" mıdır, yoksa, toplumsal bir canlı mıdır, ya da Dostoyevski'nin Yeraltından Notlar romanında öne sürdüğü gibi, yalnızca arzu, hırs ve hiç de rasyonel olmayan bir sürü bireysel tutku ve isteklerinin peşinden mi gitmektedir?

Dostoyevski elbette kapitalizmin "homo ekonomikus" insanına karşı "yeraltı insanını" boşuna ortaya koymamıştır.

Diğer bir nokta, romanda da belirtildiği gibi, sağlıklı bir "kalkınma" için eğitimin tek başına yeterli olamayacağı gerçeğidir.

"Milletin dirliği düzelmedikçe (...) sen istersen Keltepe'de okul değil, üniversite aç, ne çıkar... Sen köyün dirliğine (geçimine) el at oğlum, dirliğine bak..."(s.93)

Niteliğin bir kenara itilip, her şeyin nicel-sayısal büyüklüklerle anlatıldığı günümüz cilalı toplumunda ne müthiş bir ders...

Sağlıklı, demokratik, dayanışmacı ve dengeli bir kalkınmayı konu alan romanların başında gelen Toprak Uyanırsa, eğitimden, toplumsal gelişmeye, sosyal devletten, insanın özüne, bürokrasi eleştirilerinden, evrimsel psikolojiye, aydın insandan, üretkenlik konusuna dek çok katmanlı yapısıyla, hep yeniden okunacak ve tartışmaya açılacaktır.

Benzer konuları işleyen, Duru Göl, Yağmur Duası, Beyaz Zambaklar Ülkesi, Yaban ve Öz Peşinde gibi romanlar ile benzer ve ayrışan yanlarını da yeni bir yazıda ele almak gerekli olmaktadır.

İYİ KÖTÜ ÇİRKİN

■ VASIF TURHAN KAYACIK

Müzikli bir akış gibi
Geçip gidiyor zaman
Atların ayak sesleri duyuluyor
Çalgıların tınılarında
Uçuşuyor tellerde
Müzisyenlerin elleri
Bir davul sesi giriyor araya
İyi, kötü ve çirkin
Sanki dans ediyor zamanda...

İyilerle kötüler, emekle sermaye
Sarmalında mı döner dünya
Nerede kaldı
İktidarı fethetmek için
Kıvranan kahramanlar
İyi, kötü ve çirkin zamanlarda
Akıp giden gençliğimiz...

Taşlardan kıvılcımlar çıkaran
"Kızıl atlıların" nal sesleri uzaklaşıyor
Dingin ruhumuzun derinliklerinde
Yeni bir fırtına bekleniyor...

TEMMUZDA

Eski yazlarda
Böyle yoksulluk olmaz
Kırlardan şehirlere akıp
Bacalarından zehir püsküren
Fabrikalara sürüklenmezdi
Kır yoksulları...

Ney üflercesine huzurlu
Bir derviş kadar sakin
Konuşurdu insanlar
Ansızın akıp gitmezlerdi
Sağanak bir yağmurun
Saçaklardan hızla dökülen
Suları gibi uzaklara...

Uyan derin uykulardan
Uyan, ey insanoğlu
Görmüyor musun
Kurtuluş yok tek başına...

#ERKEKLERYERİNİBİLSİN METAFOR DEĞİLSE NEDİR?

■ SİNAN ALBAYRAK

Söylemdeki 'x'in yerini 'kadın' olarak dolduruveririz. Böylece bize yeni bir anlam üretmek düşemez. **Bizi, mümkün olan tek bir yoruma zorlayan bu 'ölü ifade', onun anlamlı kılınacağı tek düzeyin yine ilk düzey olabileceği çıkmaz bir sokaktır.**

#Erkekleryerinibilsin akımına kendi tweetiyle katılmış oanlar bile eylemlerine büyük bir ciddiyetle uzanmış olamaz. Öyle ki, akımın kendisi de ciddiyetin karşı tarafındaki oyunsu tutumu – akımın twitter'da geniş kitlelere yayılmasını sağlayacak şekilde- bir cezbedici unsur olarak teşvik etmekte.

Gaye Su Akyol'un "Kocam isterse çalışabilir" tweetini alıntılamasıyla başlayan akım[1], İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin de şakaya dahil olmasına kadar varır [2]. Bu süreçte her tweet, okuyanı, hashtag'in ekli olduğu yeni bir tweet atmaya teşvik ederken, kuralları basit bir oyunun çağrısını yapmaktadır: Hegemonyal, erk kurucu tavrın kadın yaşamına tahakküm kuran hükümlerinin, kalıp söylemlerinin içinde geçen 'kadın' kelimesini 'erkek'le; 'kız'ı 'oğlan'la değiştirmek.[3] Oyuna getirilecek eleştirel bakış, iki düzeyde iki farklı soru ortaya atabilir: (1) Oyunun tekniği olan 'değiştirme' hangi anlamsal sonucu doğurma gücüne sahiptir? (2) Bir eylem olarak bu oyun, ilk sorunun cevabıyla bağlantılı olarak, hangi kültürel etkiye gebe olabilir?

Linguistik çalışma, dilin - ele aldığımız örnekteki gibi - kullanımlarında uygulamaya soktuğumuz tekniklerin anlamlı ifadeleri düzenleme ve manipüle etme yoluyla yeni anlamlar üretme süreçlerini ortaya koymakta. Paul Ricoeur, 'Yorum Teorisi' kitabında, Aristoteles'ten Frege'ye, Max Black'tan Levi-Strauss'a kadar geniş bir linguistik çalışmalar alanını tarar ve bu çalışmalara dair, uzlaştırıcı eğilimden kopmamış eleştirel bir bakış sergiler. 20. Yüzyıl linguistiğinin metafor teorisini Ricoeur'ün özgün sunuşu ve kendince formüle edişi şu şekildedir:

"Metafor, metaforik ifadedeki iki terim arasındaki gerilimin ürünüdür" (s.66) (keder mantosu)

Bahsedilen gerilim; 'kelimenin ilk anlamı'nın kullanılamayacağına, kullanılması durumunda ifadenin manasızlaşacağına dair bizi uyaran, belirgin bir absürtlüktür. "Manto kumaştan imal edilmiş bir giysiyse, keder bir manto değildir." (s.67)

Ancak sonrasında Ricoeur, bir düzeltmeye gider:

"Metaforik ifadedeki gerilim diye adlandırdığımız şey, aslında ifadedeki iki terim arasında değil, daha ziyade ifadenin iki zıt yorumu arasında vuku bulan bir şeydir. Metaforu taşıyan bu iki yorum arasındaki çatışmadır"
(Aynı sayfada)

"Canlı bir metaforda kelimeler arasındaki veya, daha kesin biçimde ifade etmek gerekirse, cümlenin tümü düzeyindeki **[çünkü metafor, yorumu gerektirdiğinden sadece cümle düzeyinde anlaşılabilir – Albayrak]** biri lafzî **[kelimenin birincil anlamı, 'literal', düzanlam]** öteki metaforik iki yorum a rasındaki gerilim ... hakiki bir anlam yaratımına yol açar." (Aynı sayfada)

"Dolayısıyla metafor, benzerlikte temellenen basit bir çağrışımdan çok bir muammanın çözümü gibidir, onu var eden, bu semantik uyumsuzluğun çözümüdür" (s.69)

Yani özetleyecek olursak: kelimeler arası gerilim (manto, kederden olamaz) aslında; birincil anlam düzeyindeki yorumla, daha farklı düzeyde bir yorum biçimi (mecazî, şiirsel) arasındaki gerilim dolayısıyla hissedilebilmektedir. Bu gerilim, birincil anlamı askıya alabildiği vakit, topun bize geçtiği bir yorum sürecinde olduğumuzu kanıksarız. Muhtemel yorumları bulmak adına tahmin yürütmemiz gerekmektedir ve bu süreci zorunlu kılan metafor, "anlık bir yaratım, kurumlaşmış dilde hiçbir statüsü olmayan ... semantik bir icattır."

Öyleyse #Erkekleryerinibilsin, dilin metaforik bir kullanımı mıdır? Kısmen. Ricoeur'ün de ifade ettiği haliyle metaforik kullanım, bu kullanıma tabi kelimenin, bir cümlede ortaya konması durumunda bir gerilim yaratır. "Erkek dediğin kırar dizini evinde oturur." cümlesiyle karşılaştığımızda sezdiğimiz şey bu gerilimdir. Tabi twitter'da bu cümlenin hemen yanında hashtag'iyle durması bizi çabucak gerilimsiz bir alana çeker ve bize ortada bir 'espri' olduğunu çıtlatarak onun nasıl yorumlanacağına dair bir şablon sunar. Ancak şimdilik, böyle bir 'kol dürtücü'den, 'göz kırpıcı'dan yoksun olduğumuz bir durum varsayalım. 'Erkek' ve '... dediğin kırar dizini evinde oturur' birleştiğinde gerilimi oluşturan nedir? Bu sorunun sorulma nedeni, 'Erkek'in birincil anlamını bulmanın zorluğundan da öte, '...dediğin kırar dizini evinde oturur'un da herhangi bir cümle düzeyinde ifade olmamasından kaynaklıdır. 'Keder mantosu' örneği, kelime üstü bir ifade olarak (Sıfat Tamlaması oluşundan ötürü)[6] iki ayrı kelimeyi öğesi olarak almıştır. Ancak 'x dediğin kırar dizini evinde oturur.' yalnızca bir kelime değil, bir cümle olmakla beraber, herhangi bir cümle de değildir. O bir kalıptır, klişe söylemdir ve bu nedenle 'Erkek'in bu cümlenin öznesi olarak, herhangi bir cümleye yerleştiğinde oluşturabileceği 'metaforik kullanımın yarattığı gerilim'den farklı bir etki oluşturabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu özgün durumun açıklamasını, yine Ricoeur'de buluruz.

ÖLÜ METAFORDAN ÖZDEYİŞE

Ricoeur, 'ölü metafor'dan bahseder. "Ölü metaforla, 'sandalyenin ayağı' veya 'dağın eteği' gibi ifadeleri" kastetmektedir.

"Canlı metaforlar, cümledeki uyumsuzluğa verilen cevabın yeni bir anlam genişlemesi olduğu icat/buluş metaforlarıdır; bu tür yaratıcı metaforların tekrar edilerek ölü metaforlar haline gelmeye eğilimli olduğu kesinlikle doğruysa da." "Sözlüklerde canlı metaforlara yer yoktur."

'Dağın eteği' dediğimiz zaman, bu ifadenin şiirselliğini görmek -artık-pek mümkün olmaz. Böylesi ifadelerdeki metaforik kullanım, ifadeyi kuran harflere tutumumuza benzer şekilde, üzerinde durmadığımız, kendisine pek aldırış etmediğimiz bir şeye dönüşmüş halde durur. Böylelikle 'etek', dağın belirli bir noktasına doğrudan göndermede bulunabilmekte ve bundan dolayı da 'birincil bir anlam' kazanmış haldedir. 'Birincil anlam'dan kasıt, bu durumda, bir kelimenin göndergesel işlevinin ilk kurulduğu yer olacaktır. 'Dağın eteği' dendiğinde, bahsedilene dair en bariz tahmindir söz konusu. Yani bu

da, bahsedilene dair bir belirsizliğin, gerilimin (muammanın) mümkün olamayacağı anlamına gelir.

Ölü metaforlara dair örneklerimiz, 'isim grupları' olarak belirişleriyle, bu kategorinin neye işaret ettiğini açıkça sergileyebildiler. Peki ya cümle düzeyinde bu 'ölüm' nasıl çözümlenebilir?

"Kadın dediğin kırar dizini evinde oturur" kalıp bir söylem. Onu tanımlama isteğimize en iyi karşılık veren kategori 'özdeyiş' gibi duruyor. 'Özdeyiş' ise, ancak olduğu gibi aktarılan, cümle düzeyinde bir ifadeyi belirttiği takdirde bu örnekle uyumlu. Burada 'özdeyiş' ile kastedilen bir 'paket'tir ve bu paketin içeriği değişime ihtiyaç duymaz. Hatta daha da ileri giderek, değişime özellikle, aktif bir şekilde direnmektedir. Bu nedenle, yaratıcı ifadenin tam karşıtı olarak düşünülebilir.

Sonucu şudur: cümle düzeyine taşınmış 'ölüm' artık tekil şeylere (isimlere karşılık düşen belli objelere) göndermede bulunmanın ötesinde, Ricoeur'cü tabirle, garip bir 'dünya'nın temsilcisidir. Ricoeur'ün kullandığı haliyle 'dünya', bir metnin okunması halinde okura açtığı 'mümkün bir yaşam biçimi'ni belirtir. Metinler için düşünülmüş bu kavram, bizim ortaya koyduğumuz haliyle 'özdeyiş'e uyabilir mi?

TEMBELLİĞİN DAYANAĞI ÖZDEYİŞ

'Özdeyiş'in temsil etmeye dair yetkinliği, bir metnin ulaşabildiği 'karakter' düzeyini kavramaktan yoksun görünür. Yani, herhangi bir romanda görebileceğimiz 'muhtemel bir insan'ın, koşullara has, birey düzeyinde var olma biçimini 'özdeyiş' formu bize sunamaz. Öyleyse, onun temsilciliğini üstlendiği şeyin ancak bir 'tavır' olabileceği savı da, hemen ardından geliyor. Belirli bir tavır etrafında kümelenmiş bir grup söylem yığınının sözcülüğünü üstlenir 'özdeyiş'. Hatipliği iyidir yani, temsil ettiği 'dünya'yı, - yani yüzeyden ancak bir 'tavır' olarak görünebilen 'dünya'yı - bizlere en hızlı anlatan şeydir.

Problem şurada başlar: Bu hızın tembelleştirici yönü, daha önce kurulmamış ve söz dizimini bulma görevinin bize düştüğü ifadelerden bizi caydırırken, 'özdeyiş'li olan ifadenin tercihine yöneltir; çünkü böylesi daha kolaydır. İfadeyi kurmada gösterilen tembellik, aynı zamanda, 'özdeyiş'in temsil ettiği yaşamın ortaya çıkarabileceği, yaşamın her daim yeni kalan (önceden karşılaşılmamış türden) olaylarına tavır almaktan aciz bir eylemsel tembellikle paraleldir.

Ayrıca, bu ifadelerin hissiyatının bir yasanınkine benzediğini de not düşebiliriz: özlülükleri ve ölülükleri, ifadelere bir 'etkili olma' gücü bahşeder (Hume'un inançlara dair kullandığı kıstas 'etkililik', 'doğruluk' ile doğru orantılı işlemez) ve bu nedenle onları olduğu haliyle kullanan biri, arkasına değişmez, sarsılmaz (ölü) bir dayanağı aldığını zannedebilir.

İşte tam da burada, "Erkek dediğin kırar dizini evinde oturur" ifadesinin bir 'metaforik kullanım' olarak tanımlanmasına karşı koyanı belirlememiz mümkün olur. "Kadın dediğin kırar dizini evinde oturur" ifadesinin 'özdeyiş'liliği, 'ölü'lüğü; "Erkek dediğin kırar dizini evinde oturur" ifadesini kuran 'yer değiştirmenin' başlattığı ilk gerilimin kısacık bir sürede son bulmasına ve muammanın, yaratıcı bir ifade kurulumuna mahal vermeyecek biçimde, kendiliğinden çözülmesine neden olur. Söylemdeki 'x'in yerini 'kadın' olarak dolduruveririz. Böylece bize yeni bir anlam üretmek düşemez. Bizi, mümkün olan tek bir yoruma zorlayan bu 'ölü ifade', onun anlamlı kılınacağı tek düzeyin yine ilk düzey olabileceği çıkmaz bir sokaktır.

Ortaya koymuş olduğumuz durumu, Orhan Kemal'in Tersine Dünya'sı üzerinden de görmek mümkün. Erkek rollerini kadınların, kadın rollerini erkeklerin oynadığı[5] bir espridir 'Tersine Dünya'. Romanda beliren 'Bekçi Fethiye', 'Bitirim Leyla'ların hepsini 'Bekçi Süleyman'larla ve 'Bi-

Paul Ricœur

tirim İbo'larla değiştirmemizi bekleyen, bunu yapana kadar kolumuzu uzunca bir süre dürtük tahtası olarak kullanan bir espri. Esprinin her köşeden çıkabilmesi adına da, absürtlüğü garanti edecek biçimde, her karakter, bir cinsiyet rolünün en abartılı tavrını oynamaktadır. 'Bekçi Süleyman'a dönüşü, yani ilk anlama dönüşü gerçekleştirdiğimizde elimizde kalansa, yalnızca en özlü, en klişe söylemleri taşıyan roller ve onları taşıyan bir hikâye olacaktır. Abartılı hikâye, roman boyunca balon gibi şişerken, çoktan sindirdiğimiz, muammasını çözmüş olduğumuz esprinin sürerliği, bu balonu gıcırdatmaktan başka bir işe yarayamaz.

Böylece, makalenin başında sorduğumuz ilk soruyu cevaplamış bulunuyoruz. Peki cevabımızdan yola çıkarak, bu dilsel oyunun eylemsel düzeydeki etkilerine dair neler söyleyebiliriz? [yani soru (2)'ye nasıl bir cevap getirebiliriz?]

DÜŞÜNCENİN EYLEMLİLİĞİ

Bu tarz akımların 'farkındalık yaratıcı eylem' kategorisine sokularak, "...na dikkat çekti" ifadeleriyle haberleştirildiği görülebilir. Gerçekten de, sergilemiş olduğumuz gibi, ifadenin söylem bazlı, linguistik boyutu yaratım bakımından zayıfken; oyunun gücünün yalnızca, hakkında olduğu mevcut (oyunun değiştiremediği) duruma işaret etmeye yettiğini görmekteyiz. Yani "...na dikkat çekti"'yi kabul edebiliriz. Ama onun 'farkındalığı yaratma'daki eksikliği hissedilmeye devam ediyor. Bu eksikliği çözümlemek, ifadenin etkililiğinin başka yerde aranmasını, yani onun daha 'meta' bir düzeyde, içinde konumlandığı eylem alanında ele alınmasını gerektiriyor.

Gerçekten de bu eylemi en iyi açıklayan, onun 'bir şeye dikkat çekici' olduğudur. Oyun aracılığıyla, aslında sadece, orjinal hallerindeki 'özdeyiş'leri hatırlarız. Ancak önemli olan, dikkati bir yerlere sürekli çekilenler olarak bizlerin, dikkat denen bu ham maddeyi kendinde toplamayı becermiş bir oluşuma, "Evet, buyrun, sizi dinliyorum" demesi sonrasında olacaklar değil midir? Dikkati Hume'cu anlamda 'etkili' bir fikir (burada 'etkililik', insanı kendisine inanmak adına harekete geçirme gücü olarak özetlenebilir) çeker, ama Hume, bu fikre olan inancımızı sağlayacak bir nitelik olarak 'canlılık'ı da şart koşar. İlk elden deneyimlediğimizdir canlı olan. Metafor Teorisinde bu canlılık kendini yaratımda ortaya koyuyor. Yani ilk elden deneyimleyemediğimiz durumları, metaforik kullanımın yarattığı anlamlar şebekesine sokup, durumu dilsel bir yaratımda canlandırmak ve bu şekilde 'öteki' olan durumu, bizim dışımızdaki konumundan, içimize taşımak mümkün oluyor. Ancak her dilsel çabanın bu aktarımı mümkün kılmayacağı savı bu makalenin savıdır.

Teknik incelememizin sonucu niteliğinde ortaya konacak olansa şudur: Yorumlar arası, kararlar arasında asılı duranların ait olduğu 'gerilim' alanı - bize trajik mitosun gösterdiği gibi - 'etik'e dair olanın kanının aktığı tek mecradır. Antik trajedi karakterini seçim yapmaktan alıkoyan onun iki zıt ucun, aşırının, doğrunun ortasındaki trajik konumuyken, burada kalmanın sancısı, doğru ve yanlışın ötesinde bir karar almak zorunda bırakır onu. Bu alanda, konumda biraz kalmak gereklidir, öyle ki sürekli tepilen yollar şaşılsın. Aporia'ya[6] düşmeksizin her sıçrayış, kendisinden yola çıkılan zemine dönme zorunluluğu taşır çünkü. Mevcut olanın 'ölü' hali, ayaklarımızdan yakalarken, kendisinden başkasını değerlendirme fırsatı bulmamıza engel olur. Mevcut zemini yıkacak yorumsa, ondan ayakları kesileni kapacak fırtınada mümkün olabilir.

Ricoeur, Paul (2018). *Yorum Teorisi – Söylem ve Artı Anlam.* Çev. Gökhan Yavuz Demir, Pinhan Yayıncılık

---

[1] Gülersöyler, S. (6 Haziran 2020). *'Erkek yerini bilsin' akımı sosyal medyada gündem oldu.* Sözcü Gazetesi https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/erkek-yerini-bilsin-akimi-sosyal-medyada-gundem-oldu-5858986/

[II] "İETT otobüs şoförlerimiz, saat 22.00'den sonra erkek yolcularımızın güvenliği için otobüsten durak beklemeksizin istediği yerde inebilmelerine yardımcı olacaklardır #erkekleryerinibilsin"

[3] Misal; "Kadınlar, elinin hamuruyla yönetim işine karışmasınlar"
"Erkekler elinin çamuruyla yönetim işine karışmasınlar" ifadesine dönüşür.
Bir başka örnek:
Kaftancıoğlu'nun "İlk seçimlerde her bölgede kontenjandan birer erkek adayımız mutlaka olacak. Böylece erkekler siyasetin süsü değil objesi olmaya başlayacak #erkekleryerinibilsin" tweeti; MHP Kadın Kolları'nı tebrik eden MHP Bodrum İlçe Başkanı Asım Başaran'ın kurduğu "[Bayanlarımız,] toplum hayatında ve siyasette kadınların siyasetin süsü olmadığını, asli unsuru olduğunu göstererek bu şehrin kaderini değiştirmek için bu meydanda harekete geçtiler" gibisinden ifadelerin, kadınlardansa bir erkekler toplamına hitap ettiği bir kurgu üreterek mevcut duruma dokunduruyor.

[4] Ricoeur'ün 'cümle' tanımı 'en az bir yüklem içeren ifade' olmasına rağmen, 'Keder Mantosu' örneğini veren Ricoeur'ün aslında, 'cümle düzeyinde işleyen metafor'la kastettiğinin 'kelime üstünde işleyen' bir kullanım olduğu sezilir; şayet önemli olan şey, yalnızca birden fazla öğede ortaya çıkabilecek bir uyumsuzluk ve bunun bizi yoruma sevk edişidir.

[5] Burada, -uzun ve yorucu bir açıklamaya girmeden, kısaca- bahsedilen rolleri basmakalıp halleriyle ifade ettiğimi not düşüyorum.

[II] "aporia: çıkış yolu olmayan, açmaz, çözüm güçlüğü, sorun, problem." "Aristoteles'in analizine göre felsefe, başlangıçtaki bir güçlükten (aporia), çatışan argumanlardan dolayı deneyimlenen bir güçlükten doğup büyüyen bir merak (thauma) duygusuyla başlar" (Francis E. Peters. *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü.* Paradigma Yayıncılık, 2004)

Ayasofya'nın Geleceği

■ COŞKUN FAİK KAVALA

Temel eğitim almış insan, Ayasofya'da namaz kılındı, kilise oldu, cami oldu, müze oldu diye canını sıkmaz. Bunları dert etmez, çünkü ortaçağdan çıkmıştır. **Modern çağda ise insanlar, sanat ve kültür varlıklarının korunmasına önem verir. Sanat tarihçileri, mimarlık tarihçileri, mimarlar, tarihçiler, aydınlar, yazarlar, akademisyenler bunlarla ilgilenir.**

Hayır, bu yazıyı kitap reklamı yapmak için yazmıyorum.

Ayasofya - İsyan ve Devlet'in üçüncü baskısını bilinçli olarak hızlandırıp hazırladık.

Bu gerekliydi...

Çünkü fark ediyorum ki Ayasofya üzerine tartışmalar, tamamen laiklik-muhafazakârlık, İslam-Haçlı Batı, kılıç hakkı gibi artık aşmamız gereken Ortaçağ söylemleriyle sürdürülüyor.

Muhafazakâr kesim şaşkın durumda.

"İbadete açtık, Batı niye öfkeden köpürüyor? Dünya neden aleyhimize dönmedi? Neden hır çıkmıyor?" diye şaşırıyor.

Ortodoks Rusya bile "Türkiye'nin iç işleri" diyerek kestirip attı.

'Reis Ayasofya'yı açınca Türkiye'yi yıkmaya çalışacak dış güçler, Haçlı ittifakı, karanlık odaklar, İlluminati, dünyayı yöneten beş aile' bu olaya sessiz kaldığı için (!) çıldırıyorlar!

Peki neden böyle oldu?

Söyleyeyim, çünkü bir kısım fanatik milliyetçi Yunanlı dışında en temel eğitim almış insan, Ayasofya'da namaz kılındı, kilise oldu, cami oldu,

müze oldu diye canını sıkmaz. Bunları dert etmez, çünkü ortaçağdan çıkmıştır.

Modern çağda ise insanlar, sanat ve kültür varlıklarının korunmasına önem verir. Sanat tarihçileri, mimarlık tarihçileri, mimarlar, tarihçiler, aydınlar, yazarlar, akademisyenler bunlarla ilgilenir.

Ayasofya'nın tarihteki **ilk** kubbeli bazilika olduğunu bilir. Yine mimarlık tarihindeki ilk **pandantif**in İsidoros ve Anthemios adlı mimarlar tarafından Ayasofya'da kullanılmasıyla ilgilenir. Ve bilir ki, bütün Osmanlı-Türk camilerinin kubbeleri, daha sonra 'Türk üçgeni' adını vereceğimiz bu yapı elemanının icadı sayesinde yükselebilmiştir.

İstanbul'un 1261 yılında Haçlıların elinden geri alınması sonrasında yapılan Deisis mozaiğiyle ilgilenir mesela. O Deisis ki Rönesans'tan önceki Rönesans'tır; İtalya'daki Masaccio'dan, Piero della Francesca'dan iki yüz yıl önce *burada*, üç boyutluluk ve derinlik algısı oluşturarak Rönesans resminin temel özelliklerini -hem de bir mozaikte- gösterir.

867 yılının paskalyasında açılan ve yüz yıllık İkona Savaşları'nın sona ermesini temsil eden Teotokos Mozaiği ile ilgilenir.

İmparator Kapısı'nın üzerindeki Pantokrator Mozaiği ile ilgilenir.

Bu sanat şaheserlerinin değerini anlamak, onları korumak için Hıristiyan olmamız gerekmiyor. İslam öncesi kültürle ilgili en ufak bir sanat eserinden söz edilince, bu eserlerin korunması umurunda olmayan bir kitle hemen 'Gâvurlar, İslam düşmanları, hainler' diye saldırıya geçiyor. Mısır, Piramitleri ve Sfenks'i havaya uçurmuyor, Mısır halkı kafir mi? Mısır 1400 yıldır Müslüman, Sfenks'e nasıl tahammül ediyorlar öyleyse? Ayasofya'nın içindeki sanat eserleri bizim, Türkiye'nin, Türk halkının. Yapanların Müslüman olması, Türk olması gerekmiyor. Onları korumamız için İslam eseri olmaları gerekmiyor. Sfenks'i yapan Mısırlı ile şimdiki Mısırlı aynı mı?

MOZAİKLERİ KORUYAN FATİH'TEN DAHA MÜSLÜMAN MISINIZ?

Kaldı ki, İstanbul'u fetheden Fatih, bu hoşgörüyü göstermiş ve mozaikleri korumuş. Siz Fatih'ten daha mı Müslümansınız? Hangi hakla, neye dayanarak Fatih'ten daha dindar olduğunuzu iddia ediyorsunuz, ne yaptınız din için?

Diyelim ki bunlar Hıristiyan, 'gâvur' eserleri ve korunmaları çok mütedeyyin, çok muhafazakâr olan kesim için hiç önem taşımıyor.

O zaman da böyle bir kişinin buradaki İslam eserleriyle, sözgelimi II. Mahmut'un hat levhalarıyla ilgilenmesi lazım.

Aynı zamanda bir müzisyen olan, çok yönlü sanatçımız Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin hat levhalarıyla ilgilenmesi lazım.

Kanuni'nin Macaristan fethinin anısı olarak Budin'den getirdiği, mihrabın iki yanında duran şamdanlara alelade mumlarmış gibi muamele etmez biraz bilinci olan insan.

Hangi dinden olursa olsun, biraz bilinçli insan, Ayasofya'nın tarihiyle ilgilenir. Heraklius'un burada zafer kutladığını, imparatorların taç giymelerini, Katolik ve Ortodoks kiliselerinin 1054'te burada ayrıldığını, Fatih'in İstanbul'un Hıristiyan ahalisine burada can güvenliği teminatı verdiğini, 93 Harbi ve Balkan Savaşları sonrasında mülteci durumuna düşmüş binlerce Türk'ün buraya sığındığını bilir, aklına getirir, Ayasofya'ya alelade bir köy camisi muamelesi yapmaz.

Hangi dinden olursa olsun, biraz bilinçli insan, Ayasofya'nın tarihiyle ilgilenir. Heraklius'un burada zafer kutladığını, imparatorların taç giymelerini, Katolik ve Ortodoks kiliselerinin 1054'te burada ayrıldığını, Fatih'in İstanbul'un Hıristiyan ahalisine burada can güvenliği teminatı verdiğini, 93 Harbi ve Balkan Savaşları sonrasında mülteci durumuna düşmüş binlerce Türk'ün buraya sığındığını bilir, aklına getirir, Ayasofya'ya alelade bir köy camisi muamelesi yapmaz.

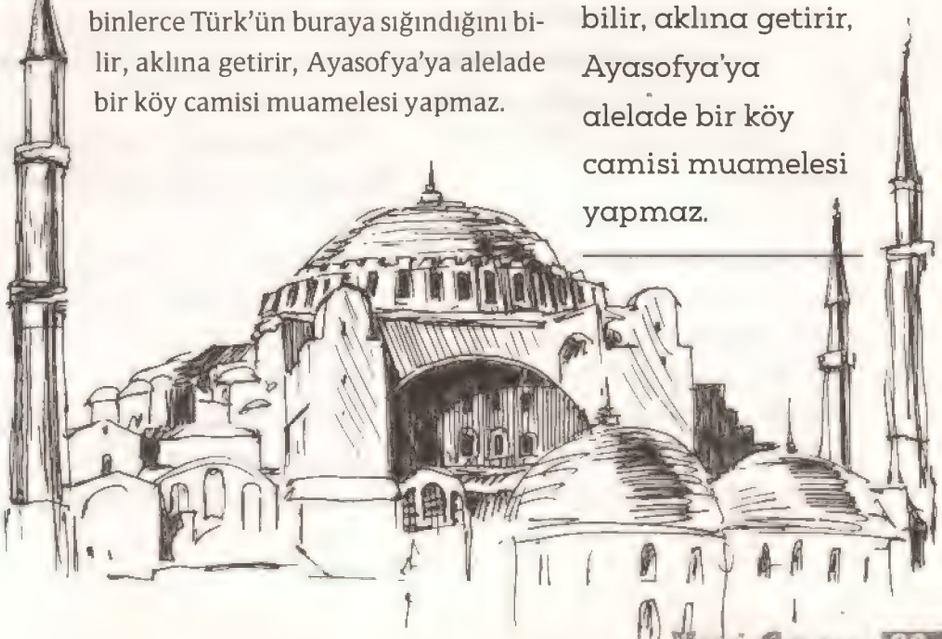

İmparator Kapısı'nın üzerindeki Pantokrator Mozaiği.

İnsanımızın önemli bir kısmı ise bunlarla ilgilenmiyor. Hadi Hıristiyan sanatıyla ilgilenmemek bir derece anlaşılır, ama muhafazakâr, dindar olup Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin adını bile bilmeyen milyonlar var. Ayasofya'da namaz kılma arzusuyla yanıp tutuşup, oradaki II. Mahmut hat levhalarını ya da I. Mahmut Kütüphanesi'ni zerre önemsemeyen milyonlar var.

Bu üzücü bir durum.

Sabah akşam Kadir Mısıroğlu dinleyip, Atatürk'e kâfir diye saydıran büyük bir kitle var mesela, Atatürk olmasaydı Ayasofya'nın kilise olacağından bihaber...

Ya da Atatürk'ün yapıyı neden müze yaptığını anlamamış, bu durumu diplomatik bir gayret olarak gören bir Atatürkçü kesim var.

Türk tarihini 1071'de başlayan, Türklüğü Müslüman olmakla eş sayarak önceki yüzyılların büyük kültürel mirasını bir kalemde silen büyük bir milliyetçi kitle var.

İşte bu kesimlerimizin tamamı için aydın, yazar ve rehber arkadaşlarımız, halk yalakalığından uzaklaşarak gerçekleri, doğruları cesurca yazmalılar.

"Aman iktidarla zıtlaşmayayım."

"Üniversitede kürsümü, rehber odasında makamımı koruyayım."

"Çok güzel oldu hayırlı olsun."

Diye diye hareket ederseniz, bir gün Atatürk resimleri iner, dinden referans alan yasalar Türkiye'yi teokratik bir devlete, bir tür İslam Cumhuriyeti'ne çevirir ve ona da makamınızı, kürsünüzü korumak için "Hayırlı olsun" dersiniz.

Ben böyle yapmıyorum.

Kimseye hakaret etmeden, kimseyle kavga etmeden, yüzlerce yıllık insanlık mirasının siyasi parti şovlarına alet edilmesine, yine yüzlerce yılın bilgisiyle, geniş bir kaynakçayla, dipnotlarla, onlarca belge, yüzlerce atıfla karşı koyuyorum.

DİNCİLİĞE İSYANA KARŞI DOĞAN YAPI

Bilenler biliyor, bilmeyenler de çok ama... Ayasofya, bizatihi "Din odaklı totaliter baskı rejimi" kurulmasına karşı çıkan bir isyan sonucu olarak, "meşru dinin ve devletin tüm yerküreyi sarması/ele geçirmesi" mesajıyla tek ve büyük kubbeli olarak inşa edilmişti.

1500 yıl sonra aynı Ayasofya kullanılarak aynı şey gerçekleştirilmemeli.

Hipodrom'da Jüstinyen'e karşı "Nika!" diye haykırarak tarihe geçen onurlu kitle kadar kendimize saygımız olmalı.

Korkmamalıyız. Başımıza ne gelirse gelsin, dimdik olmalıyız.

Ayasofya - İsyan ve Devlet, yüzyılların sanat ve kültür mirasının tahrip edilmesi ihtimaline karşı herkes için yazılmış, uygarlığı ve insanlığı savunmaya yönelik bir çağrıdır.

Lütfen açın bakın: Bu iktidar döneminde Hasankeyf'in, İshakpaşa Sarayı'nın, Bodrum Kalesi'nin, Tekfur Sarayı'nın başına ne gelmiş? Yandaş firmalara verilen ihalelerle, ihale için ayrılan bedelin bir kısmının müteahhitlerin cebine girmesi, en adi malzemeler kullanılarak restorasyon yapılması sonucu ne olmuş? Sözde çok dindar olan iktidarın gerçekleştirdiği cami restorasyonlarına bakın, çok uzağa değil, Karaköy'deki Süheyl Bey Camii'ne bakın. Trabzon Ayasofya'sı, İznik Ayasofya'sı camiye dönüştürüldükten sonra ne hale gelmiş, görün.

HDP'ye sürekli olarak 'PKK ile arana mesafe koy' deniyor. Olması gereken de bu. Ama bu ülkenin Siyasal İslamcılarının da Işid *zihniyetiyle* aralarına mesafe koymaları gerekiyor. Terör, sadece insanlara yönelik yapılmaz. İnsanlığın ortak değeri olan yüzlerce, binlerce yıllık sanat ve kültür varlıklarını tahrip etmek de **terör**dür. Taliban'ın Bamyan'daki Buddha heykellerine, Işid'in Palmyra'da, Musul Müzesi'nde yaptıkları, 'o da onların kılıç hakkıydı, egemenlik hakkı onların, ne isterlerse yaparlar' denilerek hoş görülemez. Bugün Fransa'da biri çıkıp, 'bu benim egemenlik hakkım, Leonardo da Vinci'nin Mona Lisa tablosunu görmek istemiyorum' dese ve onu tahrip etse, dünya ayağa kalkar.

Bu nedenle, namaz kılınmaması değil sorun; Ayasofya içindeki tarihi eserlere 'İslam hukuku gereğidir, kılıç hakkıdır' diye sakın zarar vermeye kalkmayın! Ve sakın, ucuza kapatılacak birtakım restorasyon oyunlarıyla, halkın vergileriyle dolan devlet ka-

867 yılının paskalyasında açılan ve yüz yıllık İkona Savaşları'nın sona ermesini temsil eden Teotokos Mozaiği.

Kaldı ki, İstanbul'u fetheden Fatih, bu hoşgörüyü göstermiş ve mozaikleri korumuş. Siz Fatih'ten daha mı Müslümansınız? Hangi hakla, neye dayanarak Fatih'ten daha dindar olduğunuzu iddia ediyorsunuz, ne yaptınız din için?

sasından cebinizi doldurmak için Ayasofya'ya torunlarınızın bile sizi utançla anmasına sebep olacak zararlar vermeyin!

Ve Türkiye'nin aydınlık, ilerici, özgürlük ve eşitlik gibi sol değerlerle yetişmiş insanları, en azından 1979'daki İran halkı kadar tarihe ve sanata sahip çıkmalılar. Ne olmuştu 1979'da? Ayetullah Halhali adında bir din adamı, İran İslam Devrimi sonrasında, 'müşriklerin eseridir' diye Persepolis harabelerini dozerlerle yıktırmaya kalkmış, ama önemli bir kısmı devrime de katılmış olan Şiraz halkı Persepolis'in önünde etten duvar örünce bunu başaramamıştı. Dindarlık, kültür-sanat varlıklarını tahrip etmek demek değildi, İran halkı İslam devrimi gerçekleştirmiş olmasına rağmen bunu biliyordu.

Biz ise... Trabzon ve İznik Ayasofya'larındaki tarih katliamına engel olamadık. Tavanı adi bir camla kaplanan canım İshakpaşa Sarayı'na sahip çıkamadık. Hasankeyf tarihten silindi. Bahanemiz de var, çok uzak yerlerdi bunlar. Ama Ayasofya İstanbul'umuzun kalbinde. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Rehberler Odası, ofisleri İstanbul'da olan büyük acentalar, sivil toplum kuruluşları, bu hassasiyeti 'gâvurluk, Bizans artıklığı' olarak görecek milyonlarca insanın tepkisinden korkmadan, Ayasofya'nın kültür ve sanat varlığına sahip çıkmalıdır.

Bu, eşine evlenme teklifini Ayasofya'da yapan bir rehber meslektaşınızdan, gerçek düşüncelerini çok iyi bildiğimiz ama susmak zorunda olduğunu düşünen, Silivri hayaletiyle korkutulmuş yüzlerce dostumuza bir kararlılık mesajıdır:

Korkmayın! Dik durun. Yaşamınız pahasına da olsa Atatürk çizgisinde kalın!

Yaşamınız pahasına da olsa kültür varlıklarımızı koruyun!

Başka Türkiye, başka Ayasofya yok!

TOPLUM SAĞLIĞI MI?
Cilalı Sağlık mı?

■ ÖZLEM YÜCESAN

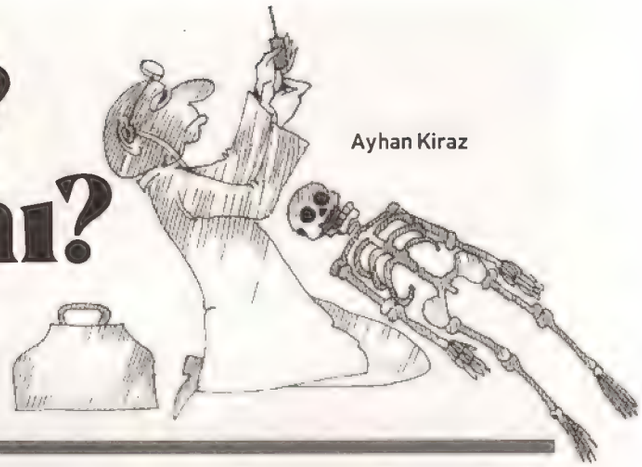
Ayhan Kiraz

M.S. 169'da Germen'e sefere çıkan orduda pek çok doktor da bulunacaktı mesela. Ama askerlerin olası savaş yaralarını tedavi için değil, hayır, yalnızca imparatorların sağlığını takip etmek olacaktı görevleri! **Zira bilim ve felsefe her dönem hâkim sistemin kanatları altında olmak zorundaydı. Tıp biliminde de, sistemi döndürecek kadar halk sağlığı ayarı yapmak yetecekti; "sağlık harcamasının fazlası fazlaydı!"**

Yerleşik yaşama geçeli insanlık doğayla iç içeliğini kaybetti, zamanla da düşmanlık etti ona... Doğadan meydana çıktığını bile unutarak...

Toplayıcılık yaparken iç içeydi doğayla... Toprağı işlemeye ve hayvanları kendi hizmetinde kullanmaya başlaması ilk masum hamleleri oldu! Yüzyıllar sonra bu hamleler yer kabuğunu delik deşik ederek, ormanları yontarak, hayvanlar üzerine 'patent' bile alarak çirkinleşecek, canlı yaşamını eritecekti adeta...

Din temelli bilinemezciliğin hâkim olduğu dönemlerde "Tanrı gazabı", şeytan, kötü ruhlar, hatta içki, kumar ve türlü ahlaksızlıklar ve hatta rasathane kurarak ilahi gücün işine karışan bilim insanları nedeniyle ortaya çıktı bulaşıcı hastalıklar! Rönesans ve Reform döneminin akıl-bilim düsturuyla birlikte, anlaşıldı ki, yaşam koşullarının iyileştirilmesiyle bu gazap(!) yok olacaktı... Ne gariptir ki yüzyıllar sonra, tam da neoliberal politikaların, piyasacı bilinmez(ci)liğinin hüküm sürdüğü yakın dönemdeki Aids salgınının sebebi bu kez eşcinseller olacaktı! Ve yıllar sonra, günümüzün virüsü Korona'ya nikâhsız ve onaylanmayan birliktelikler, yine eşcinseller sebep olacaktı! Hatta maske dağıtan muhalifler virüsü azdırıyor bile olabileceklerdi! ABD'nin papazları da efsaneydi! Ekrana uzattığı parmağına dokunursanız size asla virüs bulaşmayacaktı!

Feodal dönemdeki hükümranlık, toprak mülkiyetinin, keza o toprağın üstünde yaşayan canlı-cansız her şeyin mülkiyeti demekti. Bu mülkün daha genişlemesi amacıyla hâkimiyet savaşları yapan krallar, prensler, soylular daha fazla toprak için kıta kıta dolaştıracaktı lejyonerlerini, askerlerini...

M.S. 169'da Germen'e sefere çıkan orduda pek çok doktor da bulunacaktı mesela. Ama askerlerin olası savaş yaralarını tedavi için değil, hayır, yalnızca imparatorların sağlığını takip etmek olacaktı görevleri! Zira bilim ve felsefe her dönem hâkim sistemin kanatları altında olmak zorundaydı. Tıp biliminde de, sistemi döndürecek kadar halk sağlığı ayarı yapmak yetecekti; "sağlık harcamasının fazlası fazlaydı!"

TARİH İLERLERKEN VEBA ENGELİ

Bu dönemde "halk sağlığı" kavramı zaten olmadığı için henüz açlık, yokluk, hastalık önemli değildi... Toprak genişliği birincil hedefti... Kalan sağlar o topraklara yerleşip tarım yaparken, bir yandan toprağın da yapısını değiştirecek, inlerinde yaşayan vahşi kemirgenleri yer üstüne çıkartacaktı ister istemez... Onların taşıdığı farklı bakteri ve mikroplar açığa çıkacak, yanı sıra çiftlik hayvanlarının çoğalması ve onların taşıdığı hastalıklı organizmaların evrimleşmesiyle insanları da etkileyecekti bu bir arada

yaşam... Bunlar da önemli değildi. Üretim devam edecek ve beylerin deposu dolacaktı... Tarih ilerleyecekti...

Tarihte ilerlerken Roma; veba ile karşılaşacak ve "ordusunun büyük bölümü, köleler ve üretici güçler" bu salgına kurban giderken, üretim de düşecek ve pek çok soylu aile yok olacaktı... İmparatorluk krize girerken eski dinlerden umudu kesenler başka gizemli çareler arayacaktı... Tarih ilerleyecekti...

Anadolu topraklarına da böyle girdi Veba... Osmanlı devleti topraklarını genişletmek için salgın bölgelerini fethederken, salgın da aynı anda Osmanlı askerini fethedecekti; "İstanbul hem İmparatorluğun, hem salgının yayılma merkezi" olacaktı. 1800'lü yıllarda ise diğer salgınların yanında "İnsanlığın yükü sıtma"ya (ki "sıtmanın bataklıkla ilişkisinin M.S. 100'de tespit edilmiş olduğu" notunu da düşelim!) sebep olan bataklıkları kurutmak için Osmanlı bir acayip karar alacaktı! "Mevat" kanununda; bataklığı kurutana arazi bedava felsefesi(!) hâkimdi... Ne var ki parası olan sahasını genişletecek, bataklıkla uğraşmaya da lüzum görmeyecekti! Olan gene; mesela Çukurova'ya çalışmaya gidenlere olacak, sıtma işçilerin arasında yayılacaktı...

Asıl heyecan verici(!) "Mevat" olayı ise "Filistin'deki Yahudi muhacirlere arazi satışıydı; bahanesi ise bataklık kurutmak"! "İngiliz mandasının toprakları iyileştirmesi" gibi bir masumiyet projesi deseler de adına, biliyoruz ki, Orta Doğu'da emperyalizmin bataklığının açılışı olacaktı bu!

KOLERA İLE GELEN "TOPLUM SAĞLIĞI"

1340'larda başlayıp yüzlerce yıl süren Veba, savaşlarla yayılırken ticaret, göç ve gelişime paralel artan ihtiyaçlar ve tüketim, doğaya daha çok müdahale, aynı zamanda artan çöpler, hayvan artıkları ve o çöplerle ve kanalizasyon atıklarıyla aynı yerde yaşamak gibi sebepler bir de Kolera'yı salacaktı her yere...

1800'lerde hızla artan Hindistan nüfusunun tam paralelinde hem yemek-hem temizlik yapılan 'Kutsal Ganj' nehri vardı. Paralelin devamı İngiliz sömürgeciliği olacaktı! Yine 1839'da Afganistan'da, yine İngiliz sömürge faaliyetleri ve yine bu kez İndus nehri ve yine "sosyal koşullar" vardı! Limandan limana hem asker, hem de mal ticareti yapan sömürgenler Kolera'yı da böylece kıtalara salacaktı... "Toplum sağlığı" kavramı tam da salgınla girecekti yapılacaklar listesine!

18. yüzyılın sonlarında Avrupa'da nüfus çoğalacak, teknik buluşlar arttıkça tarım makineleşecek, kara ve deniz yollarının gelişmesiyle uzak ülkelerden hammadde getirmek ve üretilenleri pazara çıkarmak kolaylaşacaktı. Kapitalist pazarı ilk açan sömürge kralı İngiltere için, kentlere ucuz işgücü olarak kanalize edilen işçilerin yatması, yemesi, ihtiyaçları gibi şeyler değil, sermayenin hızla birikmesi önemli olacaktı bu kez de! Ta ki yine bir salgına kadar...

Kolera'nın birinci pandemisinden çok şey öğrenen İngiltere muhteşem bir kanalizasyon sistemi yapacak, böylece atık sular bir yerde birikmeyecek ve "Kibritçi Kız" gibi yoksul halkın çıplak ayaklarından bulaşıp hasta olmasını engelleyecek, böylece üretici güçlerini salgına kurban etmeden sermayeyi biriktirmeye devam edecekti... İş kazası salgınları ise önemli değildi; ne de olsa kokmazdı- ne de olsa bulaşmazdı!

Her tür hastalık öncelikle yoklukta, yoksunlukta, çaresizlikte çıkacak, çoğalacak; ilacı bulunsa da bitmeyecek... Zira o ilaç da yoksunluğa takılacak... Toprak için savaşılacak, altın için, petrol için, maden için, hâkimiyet için savaşılacak ve geriye kalan hep yoksunluk, doğa talanı, insan sömürüsü olacaktı...

1800'lü yıllarda ise diğer salgınların yanında "İnsanlığın yükü sıtma"ya sebep olan bataklıkları kurutmak için Osmanlı bir acayip karar alacaktı! "Mevat" kanununda; bataklığı kurutana arazi bedava felsefesi(!) hâkimdi... Ne var ki parası olan sahasını genişletecek, bataklıkla uğraşmaya da lüzum görmeyecekti!

Ayhan Kiraz

Biliyoruz ki; "Dünyanın yarısı temel sağlık hizmetlerine ulaşamıyor... Üç milyar insanın evinde elini yıkamak için lavabosu yok. İki milyar insan temiz sudan bile mahrum..." Bu durumda her türlü hastalığın tedavisi bulunsa bile, bir azınlık elinde tutulan ilaç sektörü ve pazara dökülen sağlık da elbette dünyanın öbür yarısı için olacaktı!

"MODERN KÖLELİK" VE HORTLAYAN VEBA

Sınıflar var oldukça, maddi koşullar ve toplumsal yaşam kalitesinin eşitsiz gelişimi değişmeyecek; "açların boyun büktüğü memleket"lerde salgınlar hep olacaktı. Kolera'ya da, Veba'ya da ve hatta köleliğe bile geçmiş bitmiş bir tarih diyemeyişimiz bu sebeptendi... İşçi sınıfı günümüzde "modern köle" olarak hastalanacaktı!

Mesela "Mumbai bölgesindeki tekstil fabrikaları, elmas kesim atölyeleri, oralarda çalışan göçmenler, hiçbir altyapının olmadığı gecekondular"... Sonuç; 1994'te Hindistan'da Veba hortlayacaktı! Yine o yıllarda, tüm ilkelliğiyle çalıştırılan asbest fabrikaları da bir salgın gibi akciğer hastalığı yayıyordu... Yıllarca Avrupa işçisini sağlığından etmiş, öldürmüş, yine onların mücadelesiyle zararları ortaya çıkarılmış bu fabrikalar Avrupa'da yasaklanacaktı. Ne var ki sermaye düzeni hem düşünceli olup(!), hem kârsız yaşayamazdı... Şalteri Avrupa'da indirse de, böyle az gelişmiş ülkelerde kaldıracaktı! Oralardan topladığı artı-değerin kırıntılarını da kendi halkına vererek alnını aklayacaktı. Kendi ulusuna karşı insancıl duyarlılığı her dem söylenen Kanada, ürettiği asbestin yüzde doksan yedisini ihraç edecekti mesela! Bunun yüzde altmış yedisi fakir Asya ülkelerine... Göz yaşartan bir duyarlılık!

Türkiye de binlerce ton asbest ithal ediyor her sene... Kimselere kaptırmadığımız asbestli gemi sökümü projelerimiz bile olacaktı! Avrupa'nın çöpünü üste para verip alacaktık! Orada yasak olan, bizde yolgeçen yapılan Termik Santraller'de üretilen enerjiyi onlara, dumanını da üstümüze salacaktık!

Biliyoruz ki; "Dünyanın yarısı temel sağlık hizmetlerine ulaşamıyor... Üç milyar insanın evinde elini yıkamak için lavabosu yok. İki milyar insan temiz sudan bile mahrum..." Bu durumda her türlü hastalığın tedavisi bulunsa bile, bir azınlık elinde tutulan ilaç sektörü ve pazara dökülen sağlık da elbette dünyanın öbür yarısı için olacaktı!

Şu sıralarda bile yanı başımızdaki, geçmişte adına türkü yaktığımız Yemen'de bir milyonu aşkın kişi koleraya yakalanacak, hem salgından, hem açlıktan çocuklar ölecekti! Sanki gazeteye değil de tarih ansiklopedisine bakıyorduk böyle haberlerde... Çölleşmiş beyinleriyle din bezirgânlığı yayan Suudi Tarikatı, 'modern' beyinleriyle 'kölecilik' yapan Avrupa ülkeleri ve her dem katil ABD'nin silahları, füzeleri, canlı bombaları yayacaktı Kolera'yı Yemen ellerine... Başka deyişle "dünyanın öbür yarısına"!

ÇİÇEK BULAŞTIRAN SÖMÜRGECİ BATTANİYESİ

Her dem katil adayı 'Yeni Dünya' tam da salgınla keşfedilecekti. Bilim insanının dediği gibi; "Tarih mikroorganizmalar taşıyan kâşifler, hacılar ve gezginler..." örnekleriyle doluydu! Çiçek hastalığı mikrobunun bulaştırıldığı battaniyeler yerel halka 'hediye' edilerek, onları 'insancıl' metotlarla yok etmek pratik bir yol olacaktı! Tam da aynı sıralarda Avrupa kıtasında "ekvador sfilizi" salgını başlayacaktı. Amerika'nın yerli halkını hastalandırmayan fakat mutasyon geçirerek keşifçi Avrupalıyı vuran bir virüstü bu!

Kapitalizmin ışığını ilk yakan ülkeler, feodalizmi yıkmış devrimci ruhuyla siyasi-sos-

yal, yanı sıra "gözlem, bilgi ve deneye önem verdiği bilimsel" ilerlemelerle, sermaye biriktirmeye verecekti kendini! Bu sermayeye bir halel(!) gelmemesi koşuluyla; bireylerin yaşamını sekteye uğratmadan, sistemi de çekip çevirecek minvalde "kamucu" düzenlemeler yapmak zorundaydı. Zira beden ve ruhu sağlam işçi sınıfı üretecekti bu sermayeyi...

Çok geçmeden tarih ilerleyecek, burjuvazi devrimci şapkayı proletere vermek zorunda kalacaktı! Fiyat düşürmemek için fazla ürünü çöpe atan kapitalist akla, "aydınlık" fazla gelecek, "kamuculuk" tarih olacaktı... "Üretimde işe yaramayan (artı-değer yaratamayan) nüfus eriyecek", sağlık hakkı mafyalaşarak "sağlık pazarı" kurulacaktı!

"Üretimde işe yaramayan nüfus" yaşlılardı mesela! Bugünlerde "yaşlı hastalara yatak yok" demesiyle gündem olan, salgın belli olduktan sonra bile "yaz için dondurma üretmeye devam eden" işçilerin olduğu İtalya... "Sigarayı bırakma kampanyalarını desteklemekle hata ettik! İnsanların yaşam süreleri böylelikle çok uzadı. Emeklilik, sağlık masrafları derken devletlerin sırtına taşınması zor bir yük bindi" diyebilen bir Çek diplomat...

"Yoğun bakımda sıkışıklık yaşanması durumunda, doktorların 80 yaş üstü yaşlıları bu ünitelere sokmayacağı, 60-70 yaş grubundaki talihsizlerin de birden fazla hastalığı olması durumunda yoğun bakımdan içeri alınmayacağı" gibi cümlelerin kurulduğu İsveç sağlık kurumlarının iç yazışması...

"Avrupa ülkeleri pek çok yardım yapıyor halka" mı demiştiniz? Üstteki cümlelerin yanında bu cümle komik durmuyor mu? Hâlbuki hesap(!) basit; "Ölsün mü zarar mı edelim?" İlk düşünce bu oldu. "Biraz tedbir alırız. Ölen ölür, ölen sayısı bize zarar vermez, sonra da biter!" Geçmişindeki "ilaç ve radyasyon etki deneylerinden bildiğimiz ABD, Norveç ve İsveç"in, keza tüm kapitalist ülkelerin "ırkçı, insanlık dışı" ve sermaye odaklı politikası "kâr-zarar" sözcüğünün geçtiği cümlelerden ibaret olacaktı...

Başlardaki "kamuculuk"ta "sosyalizm" korkusu da yok değildi. Reel sosyalizmin kazanımları, kapitalizmde sömürülen işçiye güçlü bir alternatif olacaktı zira. İngiltere'nin ünlü "Ulusal Sağlık Sistemi'nin fikir babası bir liberaldi ve bu düşünsel temeli sosyalist sağlık politikasından almış ve 1942'de raporuna yazmıştı." Bu sistemi pratiğe geçiren ise dönemin İşçi Partisi hükümeti olacaktı. Herkese ihtiyacı kadar sağlık mantığı, sermayeye kâr artı kâr mantığını soldurmazdı şimdilik!

80 sonrasında ise tam da başa dönülecekti. ABD, Parası olmayan ölsün(!) sistemini çoktan oturturken; Demir Leydi ve mirasçıları neo-liberal vurgularla ve net konuşacaklardı! Mesela "Ulusal Sağlık Sistemi'ni kâr amaçlı kuruluşlara satacağını" açıkça söyleyen muhafazakâr parti ardı ardına seçimleri kazanacaktı! Devir vitrin devriydi! Devir, olmayanı pazara sunmaktı! Devir o pazarı cilalamaktı! O cilayı, mesela Covid-19 kazıyacak, alttan "sürü bağışıklığı" çıkabilecekti!

Ülkemizde ise Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulan "Hıfzısıhha Okulu ve Enstitüsü"nün çalışmalarıyla salgınlarla mücadele edilecek, çocukluk çağı aşıları üretilecek, sağlık alanındaki maddi-manevi kazanımlar son derece artacaktı ve bunlar hep dünya genelindeki eğilimle paraleldi. Kurucu Refik Saydam, Hıfzısıhha Okulu'nun açılışında, bağışladığı para ve diğer katkılar için "Rockfeller Vakfı"na hürmetlerini sunuyordu... Bu ayrıntı da "sosyalizm" korkusunu hatırlattı bana... Aman! Öğreneceksen kapitalist kamuculuğu öğren, bizden öğren, daha ileri gitme! gibi... Yoksa petrol karteli Rockfeller'a ne gerekti Hıfzısıhha!

PARAN KADAR SAĞLIK DÜZENİ VE KÜBA

Nitekim Türkiye 80'lerde "plan değil pilav" ekonomisine geçecek, yeni pilavcılarla hastaneler "şirket gibi yönetilecek", (hasta garantili) özel hastaneler yaygınlaşacak, ölen ölür hezeyanı hortlayacaktı. Bilimsel bilgi fazla gelecek, mesela biyolojik evrim yasası bile müfredattan kaldırılacak,

2011'de Hıfzısıhha bile kapatılacaktı... Böylece domatesin tohumundan, aşı ve enjektöre kadar dışa bağımlı olan ülkemizde ve diğer her yerde şu an endişeyle beklenen Korona aşısı bulunduğunda, onun kimlere nasıl ulaşacağı tam da kartellerin dudağı arasında olacaktı! Bilimi dışlayan bağımlı egemenlerin dudağı arasında ise Korona'nın evrim geçirmesi üzerine dualar olacaktı!

Bu salgında çalışmak zorunda olan işçilerin "duası" ise farklıydı! Zonguldak'ta kaçak(!) maden ocağında çalışan işçinin; "Aşağıda ölüm var, yukarıda açlık. Aşağıdaki ölüm olasılık, yukarıdaki açlık kesin!" cümlesi, salgında şu hale dönüşecekti; "Çalışmak için dışarı çıkıp hasta olursam iyileşme şansım var. Evde kalırsam açlık kesin!"

Bunca kapitalizm hikâyesinden sonra ABD'nin burnu dibinde küçük bir adada, açlığı ve eşitsizliği sıfırlayarak, Sosyalist Küba'yı kuran Castro; "Biz diğer ülkelere asker değil, sağlık ordusu göndereceğiz." diyordu seneler önce. İşte bu Korona salgınında da Kübalı doktorlar virüsle savaşmaya seferber olacaklardı. Dünya Sağlık Örgütü Genel Direktörü bile 2014'te kayıtsız kalamamıştı: "Küba Sağlık Sistemi, araştırma, geliştirme ve yeniliklerle iç içe olan dünyadaki tek ülke ve örnek alınması gerekir."

Bunlar gibi pek çok ayrıntıyı öğrendiğimiz "Tarihsel Bir Perspektiften Sağlık Sosyolojisi" tam da "konuların toplumcu tıp bakış açısıyla işlendiği" bir ders kitabı. Bu kitabı tanıtmak için çıktığım yolda Korona'ya rastlayınca, birkaç kaynağı daha karıştırdım ve yazı bu hale geldi.

"Toplumun sağlıklı bir yaşam sürdürmesi ancak toplumsal ve dolayısıyla da siyasi düzenlemelerle mümkündür." diyen yazarların, ele aldığı konular şöyle:

Ayşe Yıldız: "Sağlık Sosyolojisi" bölümünde; "Sosyolojinin tarihçesi ve alanı, sağlık sosyolojisi, otizm ve intiharın toplumsallığı" konularını işliyor.

Mineş Kılıç: "Epidemiyoloji" bölümünde; "Toplumcu tıp, teoriler, sağlığın toplumsal temelleri, modern tıp öncesi ve sonrası" başlıkları altında çok daha geniş konuların açılımını yapıyor.

Seçkin Kara: "Sağlık Sistemleri: Farklı Modeller, Dünyadaki ve Türkiye'deki Uygulamalar" bölümünde; dünya ülkelerinin geçmişten bugüne farklı sağlık sistemlerinin analizi, sosyalizasyon-kamu-özel girişimleri, GDO ve gıda kartelleri, iş kazaları gibi konuları irdeliyor.

Mine Ersevinç; "Tarihçe" bölümünde Hipokrat'tan başlayan Tıp geleneğini "İslam Tıbbı, Rönesans, Osmanlı ve Cumhuriyet" başlıklarıyla anlatıyor.

Aslında hepimiz için bir ders (kitabı)olan kitap, kitapların hepsi, bilginin her dem üretildiği ve yazıldığı dünyada, onu almamızı bekleyecekler.

Ve bizler yaşamı ilgilendiren her konuda kendimizce uzmanlaşacaktık ki; yönetenlerin cilaladığı vitrinlere ağzımız açık bakmayacaktık!

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Seçkin Kara, Mine Ersevinç, Ayşe Yıldız, Mineş Kılıç, "Tarihsel bir Perspektiften Sağlık Sosyolojisi" Nobel Tıp Kitapları; 2018

Toplumsal Tarih dergisi Sayı 296; Ağustos 2018

Tolga Ersoy, "Türkiye Tıp Tarihi İçin Materyalist Notlar" ve "İatokrasi Tıp ve Kültür" Sorun Yayınları, 1998

PUSULA

■ MUSTAFA GÖKSOY

Bir bebek saflığında
Bağlıyım değerlerime

Hayatını hesaba kuran
Köreltir zekâsını
Anlamaz insana karşılıksız yönelimi
Acıtır içtenliği

Yüreği yüce devler
Su başlarını tutmuş
Oyundan haksızca atılan çocuğun
Düşkırıklığı içimdeki

Bir bebek saflığında
Gene de bağlıyım değerlerime

YENİ İNSAN

İnsani değilse insan ilişkileri
Kıskançlıktan hasetten sömürüden uzak
Yaratıcılığa yönelik ortakçı değilse eğer
Nasıl da yorucu olur büyük ızdırap içinde
Neden çıldırır büyük sanatçılar
Hatta niçin intihar eder büyük düşünürler
Ya da büyük yalnızlıkta durarak insan kalmak
Şimdi daha iyi anlıyorum bütün bunları

Yürüyorum ormana
Güzelim ağaçlarda su olarak

TEFRİKA: PARODİ DENEMESİ YA DA HAT SANATINA ALTERNATİF BİR SON ÖRNEĞİ

BENİ ÇÜRÜK ÇUKURLARDA - 3

■ **UBEYDULLAH GÜNEL**

Zafer sabah uçkurunu kaybetmiş tilki ölüsü düşleriyle uyandı, kalktığı gibi giyindi, nihayet dükkâna vara vara vardı, çayını demledi, okul yolundaki çocuk aksırmasıyla hemhal poğaçasını ısırdı, ısırdıkça ısırdı.

Sabriye kalkar kalkmaz burnundaki mandalı çıkardı, çıkardı çıkarmasına ama pişman oldu hemen geri taktı. Kızına da kokusuna da lanet etti. Banyoya girip göz yakmayan bebe şampuanı düşleriyle köpürttü de köpürttü sabunu ve nasıl olduysa oldu bir güzel yıkandı, çitilendi, durulandı, kurulandı.

Derken salona girer girmez aynı kokunun eve hükmettiğini anlayınca banyoya tekrar girdi, girdi ve çıkmaz oldu. Banyonun bir köşesinden diğer köşesine çıplak ayaklarla kaydıkça kaydı, en sonunda kıçının üstüne düşüverdi, yetmedi kalktı tekrar kaymaya başladı. Birden sağ ayağı fazla açılıp da kafasını duvara vurunca pekmezi banyo fayanslarına akıverdi.

Zafer akşam eve geldiğinde kış uykusundan yeni uyanmış ayı edasıyla böğürdü de böğürdü, Sabriye'yi hiçbir yerde bulamadı. En son banyoya girince yerde öylecene yattığını görüp de kucakladığı gibi içeri götürdü ama ne ses vardı ne de nefes. "Ah ulan," dedi, "hep bu kızın yüzünden oldu!" İçeri girdiği gibi saçına yapıştı ama kokudan ve ayağına yapışan vıcık vıcık kirden iğrendi de kendisini dışarı attı. Derken bahçede gece mece dinlemeden, "Senin yüzünden lanet kız, senin yüzünden!" diye diye ağıt yaktı. Onu duyan Nurdiyar ağladıkça ağladı, terledikçe terledi, kokuttukça kokuttu.

Sonra ağıt sesleri her yanı inletti, inletince herkes fısır fısır Sabriye'nin kızı Nurdiyar'ın üzüntüsüyle öldüğü-

nü, kızının inceler incesi bir hastalığa yakalandığını, Sabriye öldükten sonra daha da azdığını, terleyince kulaklarından mübarek kirler çıkardığını, Fatma'nın bunların hepsine teker teker tanık olduğunu ballandıra ballandıra anlattı.

Cenaze günü geldiğinde Zafer eve illa ki taziyeye gelen olur diye düşünerek evi dip köşe temizledi. Bir kişi iki kişi derken ziyarete gelenler birdenbire çoğaldı, ev tıka basa doldu. Gelen Nurdiyar'ı sordu, giden Nurdiyar'ı sordu. Nurdiyar helvadır yemektir ekmektir koşturmaktan güneşin altında terleyince kokuverdi, kokuverdikçe kulaklarından kirler patır patır oraya buraya saçılıverdi. Saçılıverince ev daha da dolup taşmaya, her taraf kum gibi insan kaynamaya başladı.

Eşikte üst üste binen pabuçların, habire oynayıp duran kolların, eğilip doğrulan bedenlerin, velfecri okuyan bakışların, habire tekrarlanan soruların haddi hesabı yoktu ve sonu gelmeyen bu cangıl Zafer'in de Nurdiyar'ın da canına tak ettirmişti. Ziyarete gelenler üzgün suratlarıyla rahmet dileyip vaktiyle şahit oldukları mucizeleri anlattıktan sonra Nurdiyar'ın peşinden gidip kulaklarına bakıyor, baktıkça da hayretler içerisinde fısır fısır konuşmaya, laf avurtlayıp durmaya başlıyorlardı.

Ziyaretçiler böyle lafı bıyığından tutup bakkalda markette alışveriş merkezinde gezdirmeye başladı mı ortalıkta boşa fıngırdayan zinciri kopmuş düşsel bir kostak hışırtısı yankılanıyordu sanki. Bu sırada her kafadan bir ses çıkıyordu hâliyle, cümleler hunharca birbirine giriyor, bazıları anasının karnından çıkmadan ölüyor, bazıları on yedi mermi yemiş gibi sarsılıyor, bazıları da o harala gürelede sağ kalsa bile topallıyor, hastalanıyordu.

Ayakta kalabilenlerden bazıları salonda şöyle bir turladıktan sonra o hengâmenin baloncukları arasında yok olup gidiyordu zaten, yakınlarda olan birkaç kişi tarafından duyulsa bile iplenmiyordu.

Sonra Zafer'i bulan yanına koşturuyor, biri kırk dağın tepesinden kırk çeşit otu kaynatıp kurbağa bacağı rendeledikten sonra Nurdiyar'a içirmesi gerektiğini söylüyor, bir diğeri Nurdiyar'ı aksakallı dedesine gösterirse her sorunun çözüleceğinin garantisini veriyordu.

Derken nasıl olduysa oldu aksakallı beyaz cübbeli yeşil sarıklı dede bembeyaz ışıklar arasından yanındaki müritleriyle birlikte çıkageldi. "Tırıldamayın!" diye bağırdı müritlerinden biri. Herkes sustu bağırınca, hatta nasıl olduysa oldu evdeki herkesin bir anda bedenleri yok oldu, yok oldu da yalnızca ışıl ışıl parlayan nur gibi gözleri aksakallı ilim saçan dedeye yapışıverdi.

Işıl ışıl gözlerden biri çıkıp, "Hocam zikirlerimi aksatmadan çekiyorum, bi bakar mısınız, tabiiyetim kabul olmuş mudur?" diye sordu.

"Bi bakalım," dedi aksakallı dede. Ardından gözlerini yumup başını öne eğdi, böylece birkaç dakika durdu. Derken, "ıhh" diye irkildi ve "evet yavrum tabiiyetin kabul olmuş ama bundan sonra namazlarını da kılıp bana rapor vermelisin," diye buyurdu.

Buyurur buyurmaz da müritlerinden biri tabiiyeti kabul olan adamı elinin tersiyle yere seriverdi. "Hoca konuşacak ulan!" dedi bir kere daha.

"Benim kanaatim odur ki, kızcağızımızın içinde cinler şeytanlar acayip hayvanlar cirit atıyor," dedi, duyulduğu anda cümle mahlûkatı derinden etkileyen telleri parıltılı, muhteşem bir sesle. "Nasıl ne zaman olmuşsa olmuş, bu cinler şeytanlar adamakıllı yerleşmişler kızımızın içine ve orada birbirinden güzel alışveriş merkezlerinin olduğu, göz kamaştıran gökdelenlerin inşa edildiği bir metropol kurmuşlar. Kurmuşlar kurmuşlar hatta bununla kalmamış bu azgın mendeburlar, her biri bir düzine çocuk yapmışlar. Heh, işte bu salonu dolduran kulak kirleri var ya, işte bu şeytanların ve bilhassa kıçını tutamayan çoluk çocuğun sabi sübyanın boklarıdır."

Hoca bunları der demez ahali irkildi, kendinden geçti, vecde kapıldı. Birkaçı diğer müritlerin arasından sıyrılıp aksakallı dedenin elini ayağını öpmeye, feyizlenmeye, bereketlenmeye niyetlendiyse de müritleri çatara patara yaka paça bahçeye fırlattı münasebetsizleri.

İdris nasıl olduysa oldu bunları duyar duymaz atıldı aksakallının önüne. "Sen bana baksana," dedi, "nereden uyduruyorsun bu saçmalıkları!"

"Şarapçı bu!" dedi aksakallı dede.

Aksakallı dedenin nur yüzünün yüzü suyu hürmetine bütün ziyaretçiler İdris'in yüzüne teker teker tükürmeye, ıslıklamaya, yuhalamaya başladılar. İdris elini kaldırdığı gibi aksakallı dedenin suratına bir tokat aşk edecekti ki eli havada asılı kalıverdi. Kalır kalmaz da ahalinin ağlama sesleri, sen çok yaşa dedem sesleri yankılanmaya başladı. İdris elini tutan adamın karnına dirseğiyle gömçürdü ama elbette bunu kimseler görmedi.

Aksakallı dedeye kalkan elin taş olduğu günlerce konuşuldu durdu her yerde.

(SÜRECEK)

YAZ OKULU 2

Elden Ele Oyunu

■ EVİN OKÇUOĞLU

Çeşitli oyuncak ve yapbozlardan oluşan bu hediyeleri kargaşa olmadan nasıl dağıtacağımızı düşünüyorum. Gözümün önüne kamyonlardan atılan yiyecekleri kapmaya çalışan kalabalıklar geliyor. **Dağıtılan yardım malzemelerinin dökülüp saçılarak ziyan oluşu, insanların paylaşmak yerine kapışıp el koymaları... Böyle bir itiş kakışı önlemenin bir yolu olmalı. O sırada Meral Hanımın parlak fikrini uygulamaya karar veriyoruz. Elden ele oyunu!**

Saha dediğimde herkesin gözü önünde farklı bir görüntü canlanır. Yemyeşil bir çim futbol sahası, yapay çim sahası, belki de kelimenin daha farklı kullanılışları gelir akla... Çalışma alanı, iş sahası, saha çalışması gibi... Benim anlatacağım konuda her iki anlam da var. Yaz Okulu bir saha çalışmasıdır. Konumuzun geçtiği yer de bir saha; tozlu topraklı mahalle arası bir top sahası. Yaz sıcağında serinleyecek gölgesi olmayan bir sahadayız.

Çevre konulu resim yarışmamızı bugün sonuçlandırıyoruz. Bu projemizi yarışma sonuçlarını açıklayarak bir sergi ile sonlandırmayı uygun gördük. Öğrencilerimize hediyeler vereceğimiz etkinliğimizi mahallenin top sahasında düzenledik. Başlarında dernekten arkadaşların olduğu öğrenci grupları toprak sahaya geliyor. İkişerli sıralar halinde yerlerini almalarını bekliyoruz. Tahta panolara resimleri asma görevini bitiren arkadaşlar top sahası kenarındaki küçük bir odacıkta genel merkezden gelen Meriç Hanım ile söyleşiyorlar. Güneşin altında bekleşen yönetim kurulundan arkadaşlar da var. Sunay Hanım geniş kenarlı şapkasıyla korunmaya çalışıyor. Şık ve modern görüntüsü varoştaki bu tozlu toprak saha ile bir tezat oluşturuyor.

Hepimiz ilk kez bu pilot bölgede öğrencilere ve ulaşabildiğimiz velilere bilgi iletip genel kültürlerine katkıda bulunmak için çalışıyoruz. Acemi yıllarımızdayız ama çok hevesliyiz.

Alana gelen öğrenciler tamamlanınca çevre komisyonu başkanımız bir konuşma ile etkinliği başlatıyor. Ağaçların önemini anlatırken: "Şu koca top sahasında güneşin altındayız. Kenarda birkaç ağaç olsa gölgele-

rinde ne güzel serinlerdik. Hele meyvesi olan ağaçlar olsa bir güzel toplar yerdik. Peki, sayıları çok fazla olsa o zaman ne diyoruz?" Çocuklar "Ormaaan!" diye bağırıyor.

Temiz hava ve temiz su kaynaklarına olan gereksinmemizi belirtirken: "Bazı şeylerin değerini bilmeliyiz; derin bir nefes alın bakalım. Ohh! Gördünüz mü, temiz bir hava soluyoruz. Denizden gelen yiyeceğimiz nedir?" "Balıık" "Eğer denizleri kirletirsek balıklar da orada yaşayamaz."

Sokaklarımızı ve okulumuzu evlerimiz gibi temiz tutmamızın önemini vurguluyor: "Açıkta bırakılan çöplere konan sinekler hastalık yayabilir. Temizlik o nedenle önemli." Çöplerin geri dönüştürülmesine de kısaca değiniyor: "Plastik cam teneke ve kâğıt türlerini ayrı ayrı biriktirmekle onları toplayıp yeniden kullanıma sokmak mümkün olacak. Böylece kaynaklarımızı korumuş olacağız," diyor.

Bu sırada bizler öğrencilerin sessizliğini sağlayarak dinlemeleri için çırpınıyoruz. Saha kenarındaki yabancılar burada ne olduğunu soruyor. Öğrencilerimiz de heyecanla "çevreciler geldi, çevreciler geldi," diye bizleri gösteriyor. Meriç Hanımın yüzünde belirgin bir tebessüm var. Genel merkezden konuk olarak geldiği için şube üyeleri olarak onun her şeyin kusursuz bir şekilde yürüdüğünü görmesini istiyoruz.

Resim yarışmasında başarılı olan öğrencilere ödül olarak kitaplar verdikten sonra sıra tüm öğrencilere dağıtılacak hediyelere geliyor. Çeşitli oyuncak ve yapbozlardan oluşan bu hediyeleri kargaşa olmadan nasıl dağıtacağımızı düşünüyorum. Gözümün önüne kamyonlardan atılan yiyecekleri kapmaya çalışan kalabalıklar geliyor. Dağıtılan yardım malzemelerinin dökülüp saçılarak ziyan oluşu, insanların paylaşmak yerine kapışıp el koymaları... Böyle bir itiş kakışı önlemenin bir yolu olmalı. O sırada Meral Hanımın parlak fikrini uygulamaya karar veriyoruz. Elden ele oyunu!

Öğrencilerin önce tek sıra ve yan yana şekilde dizilmelerini sağlıyoruz. Başlarına ise elinde oyuncak torbasını tutan birer arkadaşımız geçiyor. Aynı anda sıra başından itibaren sağdan aldığını soldakilere verme şeklinde en son öğrenciye kadar oyuncak ulaşıyor. Çocukların yandaki öğrenciden gelen oyuncağa alıcı gözle bakmaya çalışıp, gözünü ondan alamazken diğer arkadaşına uzatması ve tam o sırada bir yenisinin kendisine uzatılmasını izlemek gerçekten çok hoş oluyor. 'Al ver, al ver' şeklinde başarılı bir uygulama ile bütün öğrencilere oyuncakları ulaştırabileceğimize sevinirken birden bir anlık bir duraksama oluyor. Kısa bir gecikme anı yaşıyoruz. Elden ele al ver kesintiye uğrayınca öğrenciler elinde torba olan öğretmene doğru atılıyorlar. O andan sonra artık tekrar eski düzende dağıtım yapamıyoruz. Torbadakilerin bir kısmı yerlere saçılıyor; bir kısmı kopup dökülüyor; bir kısım oyuncak da çocuklara ulaşmasına rağmen kargaşada işe yaramaz hale geliyor.

Meral Hanımın bu durum için tasarlanmış bir planı bulunmuyor. Öğrencilerin yatıştırılması ile etkinlik sonlanıyor. Birkaç grup fotoğrafı çekiliyor ve dağılıyorlar.

Saha kenarındaki odaya Meriç Hanımın yanına gidiyorum. "Kusura bakmayın daha bu bölgede yeni çalışmaya başladık. Öğrencileri istediğimiz düzeye getiremedik," diyorum.

"Ne demek, ne demek efendim, bu yaşta ÇEVRECİ kelimesini bilmeleri bile bir şeydir. Ben çok memnunum, emeklerinize sağlık," diyor.

Şaşırıyorum. O olgun ve bilge duruşlu hanımefendinin mutlu tebessümü bana daha kanaatkâr olmayı öğretiyor. Ufacık bir değişimden geleceğe dönük koskoca bir direnişin doğabileceğini o zaman kavrayamasam da yıllar sonra o şehirde "parktaki ağaçları kesmeyin" diye başlayan bir direnişe tanık oluyoruz.

Daha sonraki dönemlerde Meriç Hanımı göremesem de uygulamakta olduğu projesini duyuyorum. Söylevin teatral bir sunumunu Anadolu'da il il dolaşarak sergiliyorlar. Yıllar geçiyor... Yolda karşılaşıyoruz. Hep dimdik yürüyor. Hep yüzünde aynı tebessüm. Yakınlarda katılacağı bir etkinlikten söz ediyor. Meral Hanımın kulaklarını çınlatıyoruz. Çocuklar için 'oyun ile eğitim' çalışmalarını ve pratikteki ışık saçan diğer yöntemlerini yıllardır nasıl geliştirdiğinden bahsediyoruz. "Siz neler yapıyorsunuz" diye soruyor bana. "Yazıyorum" diyorum.

Sempe

Hüküm Gecesi'nde ÇÖZÜLEN İNKILÂPÇI

■ B. SADIK ALBAYRAK

Genellikle burjuva devrimlerinde iktidarı elde eden devrimcilerin egemen sınıfın etkisiyle devrimci niteliklerini yitirmesi ve bozulması genel bir durumdur. Robespierre gibi "bozulmayanlar"ı trajik bir son bekliyor.

20. yüzyılın başındaki savaşlar, yıkılış ve kuruluş çağında ortak çizgiler taşıyan bir inkılâpçı tipi romanımızda da kendine yer buldu. Bu tipin en iyi örneklerinden biri Yakup Kadri'nin **Hüküm Gecesi** (1927) romanındaki Ahmet Kerim'dir. Ona benzeyen iki roman kahramanı daha anabiliriz; Mithat Cemal'in **Üç İstanbul**'unun[1] (1938) Adnan'ı ve Nahid Sırrı Örik'in **Sultan Hamid Düşerken**[2] (1947) romanının Şefik'i. Cumhuriyet öncesinin bu inkılâpçı tipi yenilgiye uğrar. Ahmet Kerim iktidardaki İttihat ve Terakki'ye muhalefet ettiği için baskı görür, hapse atılır, korkulu bir "hüküm gecesi"nden sonra Sinop'a sürgüne gönderilir. Adnan ile Şefik'i ise iktidara ortak olmaları bozar. Şefik, paşa kızı Nimet'in kocası ve mebus olmak uğruna devrimci ideallerine ihanet eder; Adnan da, İttihat Terakki iktidarıyla servete, konağa kavuşur ama eski ideallerini, insani umut ve heyecanlarını yitirmiştir. Romancılarımızın ışık tuttukları bu durum, burjuva devrimlerinin ve devrimcilerinin evrensel yazgısıdır dense yeridir.

Yakup Kadri'nin **Ankara**'sındaki (1934) Neşet Sabit, **Panorama**'sındaki (1950) Halil Ramiz de yenilgiye uğrayan devrimci tipleridir. Türk devriminin birinci perdesinin, 1908 Devrimi'nin tiplerinden bir farkları ise restorasyon döneminin yenik inkılâpçıları olmalarıdır. Yakup Kadri, Ankara ütopyasında inkılâbı ileriye taşımayı, Neşet Sabit'i muzaffer ve mutlu kılmayı hayal etmişti gerçi... Ama 30 yıl sonra kitabına yazdığı "Bir Not"ta bunun da yıkılan bir hayal olduğunu itiraf etmişti.

TÜRK DEVRİMİNİN İLK KUŞAĞI

İlk romanlarından **Kiralık Konak**'la[3] (1921), bir "devirler ve nesiller" romancısı olduğunu ortaya koyan Yakup Kadri, **Hüküm Gecesi**'ndeki Ahmet Kerim ile de Türk Devrimi'nin ilk devrinin, ilk inkılâpçı neslinin bir örneğini vermişti. Bunlar, 1908 Devrimi'ni yapanlar, yenilgiye uğrayan inkılâpçılar oldular. Cumhuriyetin zaferine ortak olanlar ise, "umarsız jakobenler" durumuna düştüler; Yakup Kadri inkılâbın bu ikinci neslini de yazdı.

Geçerken, bu nesil meselesi üzerine Neşet Sabit'in ütopik Ankara'daki, 1940'ların başındaki "yeni nesille" ilgili şu yorumunu da not etmekte yarar var:

"Heyhat, bu yeni nesilde bizim neslimizin derinliği yok. Çünkü o, artık derini aramıyor. Aldığı istikamet ve her gün biraz daha artan hız buna manidir. Biz, birtakım şakulî insanlardık. Halbuki, bunlar ufkîdirler. Kuşlar gibi ufkîdirler."[4]

Evet, inkılâpçı bu kuşak, diklemesine, derinlikli bir kuşaktı. Kendi içlerinde sürekli derinleşmek istiyorlardı ve toplumda da derinliğine yerleşmek, kök salmak istiyorlardı. **Yaban**'daki (1932) Ahmet Celâl'in çırpınışları bu nedenle değil miydi? Bu kuşağın ilk örneklerinden Ahmet Kerim'le, **Bir Sürgün**'deki (1937) Doktor Hikmet de öyle değiller miydi?

Hüküm Gecesi'nde bu kuşağın temel özelliği şöyle çizilir:

"Yüksek, asil ve ateşli ideallere susamış bir neslin susuzluğu onun nabızlarında vuruyordu. Bu nesil her doğan güne 'Bana fikrim için ne getirdin?' diye sormaktadır. Bir zamanlar bu gençlik için 'hürriyet' tatlı bir rüya idi. Fakat bu tatlı rüyadan 31 Mart sabahının kanlı ve çamurlu gürültüsüyle uyandığı günden beri bir sarhoş mahmurluğu içinde kıvranıp durmaktadır."[5]

Yakup Kadri **Hüküm Gecesi**'nde bu neslin romanını yazıyor. Kendi neslinin romanı demek de mümkün; Yakup Kadri, eleştirel kişiliğiyle İttihat Terakki'ye mesafeli duran, burjuva devriminin eksiklerini kısa sürede kavrayan biri olduğu için, kahramanının yanlışına düşmüyor, Cumhuriyeti kuran inkılâpçılardan biri olabiliyor.

Burjuva devrimcisi, dünya nimetlerini sonuna kadar istiyor; **Üç İstanbul**'un Adnan'ı, **Sultan Hamit Düşerken**'in Şefik'i gibi, bunları elde edince devrimciliğini ve aynı anlama gelmek üzere, insanlığını yitiriyor. Genellikle burjuva devrimlerinde iktidarı elde eden devrimcilerin egemen sınıfın etkisiyle devrimci niteliklerini yitirmesi ve bozulması genel bir durumdur. Robespierre gibi "bozulmayanlar"ı trajik bir son bekliyor.

GÜDÜK DEVRİM, ÇABUK RESTORASYON

Ahmet Kerim'in hayat çizgisi iktidarla kesişmiyor, bu nedenle de başkalaşımı başka bir yoldan ilerliyor. En yakın arkadaşı Ahmet Samim'in öldürülmesi üstüne, bütün değerlerinin altüst olduğu bir sarsıntı geçiriyor; siyasi cinayetlerle gelen bir baskı döneminin, aristokrat ve burjuva sınıfının politik kadrolarında yarattığı çürümeyi gözlemliyor. Eşitsiz gelişmenin hüküm sürdüğü tarihi ve toplumsal koşullarda, güdük bir burjuva ihtilalinin, kısa sürede restorasyona uğraması, onu hayata geçiren kuşağı da kişiliksizleştirmiştir. **Hüküm Gecesi**, Ahmet Kerim'in, onun şahsında Yakup Kadri'nin bu dönüşe duyduğu tepkinin romanıdır. Tepkisinin güçlülüğüyle döneminden sarsıcı sahneler sunar bize.

Yakup Kadri, **Hüküm Gecesi** romanının başlarında bir konağı şöyle anlatıyor:

"Nişantaşı'nda, sessiz bir konak bahçesinin yarı açık kapısı önünde idiler. Hasip Bey alışık bir tavırla bu kapıyı itti. Üç defa ses veren bir küçük çanın altından bahçeye girdiler. Güz mevsiminin ilk kuru yaprak yığınları ile yıllardan beri terkedilmiş bir yer hali alan bu bahçede Abdülhamid devrinin dillere destan olan ihtişamını hatırlatır hiçbir şey yoktu. Hafif bir iki devrim soluğu bu eski sadrıazam konağının bahçesini hemen birkaç yıl içinde İstanbul'un en bakımsız tekke ve türbe bostanlarına çevirmişti."[6]

Yakup Kadri'nin Ankara'sındaki Neşet Sabit, Panorama'sındaki Halil Ramiz de yenilgiye uğrayan devrimci tipleridir. Türk devriminin birinci perdesinin, 1908 Devrimi'nin tiplerinden bir farkları ise restorasyon döneminin yenik inkılâpçıları olmalarıdır. Yakup Kadri, Ankara ütopyasında inkılâbı ileriye taşımayı, Neşet Sabit'i muzaffer ve mutlu kılmayı hayal etmişti gerçi... Ama 30 yıl sonra kitabına yazdığı "Bir Not"ta bunun da yıkılan bir hayal olduğunu itiraf etmişti.

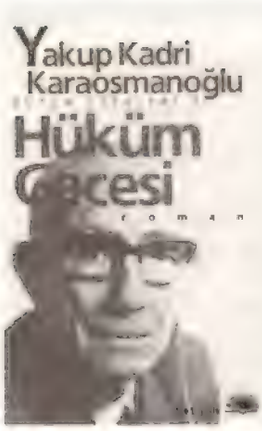

Yakup Kadri, sanki, **Sultan Hamit Düşerken**'in kaldığı yerden devam ediyor. Konakları kuşatan kalabalıkların ve radikalliği budanmış burjuva ihtilalinin "hafif devrim soluğu" zengin köşkünü bu hale çevirmiştir. **Hüküm Gecesi**, tam da bu sorunu eksen alıyor; burjuva devrimcilerinin tutarsızlıkları, çıkarcılıkları, döneklikleri, "kanun kanun diye kanunu tepeleyen" politikaları **Hüküm Gecesi**'nin tipleri aracılığıyla sahneye çıkardığı gerçeklerdir.

Burada, aynı dönemin tiplerini canlandıran bu iki romanın karşılaştırmalı okuması ortak çizgilerin çıkarılmasında yararlı olabilir. **Hüküm Gecesi** 1926-1927 yıllarında, **Sultan Hamid Düşerken**'den 20 yıl önce yazılmış. Aradaki yıllara rağmen, iki romanı birbirinin devamı kılacak ölçüde yaklaştıran etken, gerçekçi nitelikleri ve ele aldıkları tarihsel toplumsal dönemdir. Bundan daha önemlisi, toplumsal sürecin tipik kişiliklerini romanlaştırabilmiş olmalarıdır. **Hüküm Gecesi**'nin Ahmet Kerim'i ile **Sultan Hamid Düşerken**'in Şefik'i arasında ortaklıklar bulmamız bu nedenledir. Yaşam serüvenleri birbirinden çok farklı gelişse de, bu iki tipi de harekete geçiren temel motivasyon eski toplumun çürümüş ilişkilerinden kurtulma ve yeni bir toplum kurma özlemidir. Şefik, İttihat Terakki saflarında, eylem içinde bunu ararken, Ahmet Kerim, 10 Temmuz devriminin hayal kırıklıklarının yarattığı bir insandır; İttihat Terakki'den kaçarken Hürriyet ve İtilaf'a yakalanır.

İkisi de burjuva devrimcisinin iktidar ve zenginlik özlemiyle doludur. 1908'in muzaffer devrimcisi Şefik'in İstanbul'a bakarken duyduğu zenginlik hasretini Yakup Kadri'nin Ahmet Kerim'i de duyar; bir gazetede etkili bir yazar olarak, daha entelektüel zevklerle incelmiş biçimde: Yazar olarak etkinliğiyle bir "mücahit" konumunda bulunan ve bunun mutluluğuyla sarhoş;

"Ahmet Kerim, gerçi, hayatta bundan başka daha birçok mutluluk kaynakları bulunduğunu bilecek kadar duygulu, genç ve sanatkârdır. Güzel döşenmiş bir odadan, iyi giyinmiş bir kadına, iyi giyinmiş bir kadından mermer bir heykele ve bundan meselâ Mozart'ın bir müzik cümlesine kadar insanlığın estetik görünüşleri ile bir hayatın nasıl bir peri masalı haline gireceğini pekiyi tasarlardı. Çoğu zaman bu duygu onda, yalnız bir düşünce olarak kalmıyor, bütün güzel şeylere karşı bir onulmaz hasretin yarası kanıyordu. İşte o zaman, herkes gibi Ahmet Kerim'de de derinden derine yakıcı bir kudret ve zenginlik ihtirası tutuşmaya başlardı. Zira ne yazık ki, bu dünyada bir dilim ekmek gibi bir sanat ve şiir parçasının da ancak para ile alındığını bilirdi."[7]

Hüküm Gecesi'nin bu parçasında okuduklarımızı, ondan yaklaşık on yıl sonra yazılan **Bir Sürgün**'de Doktor Hikmet'in karşılaştığı Paris gerçekliğinde daha geniş kapsamlı olarak görmüştük. Yüzyılın başlarında bunun bilincinde bir roman kahramanı ve romancı Yakup Kadri var; bugünden bakınca ne kadar ilerde duruyorlar...

KORKUYLA POLİTİKADAN KAÇIŞ

Yakup Kadri'nin, yüzyılın başındaki iç savaşın çatışmaları içinde kendini kurmaya çalışan Ahmet Kerim'i, belki de sabahına doğru idama götürüleceği gecede yaşamının bütün çatışmalarını anlamsız bulur; çöküşü başlamıştır:

"İnsan için bunları bilmek, bunların seyrine dalmak, bunlarla yetinmek, bunlarla gülüp, bunlarla sevinmek varken ve bu Tanrı ihsanı nimetlerden herkesin kendi payını alması kabilken, nedendi, adına politika kavgaları denen bu haset sıtmaları, bu ateşli ihtiraslar? Nedendi bu kardeşi kardeşe, dostu dosta, kocayı karıya düşman eden çekişmeler ve geçimsizlikler? Serin kaynaklardan akan tatlı sular, deniz ve orman kokularıyla dolu taze havalar, güneşin sıcaklığı, ayın ışığı, çiçeklerin kokusu, ağaçların gölgesi herkesin ortak malı, ortak nimeti değil miydi? Şu halde ortada bölüşülmeyen şey neydi? Ahmet Kerim, birdenbire yepyeni bir ger-

çekle yüzyüze gelmiş gibi şaşırıyor, bu sualler'e ne cevap vereceğini bilemiyordu."[8]

Darbeyle karşılaşınca sarsılan bilinci, Ahmet Kerim'de, ne kadar gerçekçi çizmiş Yakup Kadri. Baştan aşağı, toplumsal kavganın bilincinden bir kaçış vardır bu sorularda. Kavga, "tanrının nimetleri" için değil, insanın ürettiklerinin paylaşımı için verilmektedir. Buna benzer bir durumu Halide Edip'in **Sinekli Bakkal**'ında[9] (1936) da görürüz.

Bekirağa Koğuşu'nda[10] tutuklu Ahmet Kerim gibi, **Sinekli Bakkal**'ın paşazade ihtilalcisi Hilmi de, ilk karşılaştığı darbede, neredeyse aynı cümlelerle teslimiyetçiliğin övgüsünü yapar. O bunları düşünürken, Rabia'nın babası Kız Tevfik, onu ele vermemek için işkenceye direnmektedir. Karşılaştırmak için Hilmi'nin yaşadığı çöküntüyü Halide Edip'in kaleminden okumakta yarar var:

"Odasına çıktığı vakit kafasında birbirini kovalayan düşünceler, ölçülerini, kimliklerini kaybetmiş, birbirine çarpan bir sürü divanelere benzetmişti.

(...) İçinde her zamandan çok şiddete, zora zulme, acı veren her şeye karşı bir başkaldırma, bir öfke duyuyordu. Şimdi bile bu çirkin şeyler (buraya dikkat-b.s.a.) -bir zulüm anıtı yıkmak için dahi kullanılsa- gene zararlı, gene tiksinilecek şeylerdi. Dünya ona çirkin bir boğuşma meydanı gibi geldi. Padişaha, hükümete başkaldıranlar, ihtilal yapmak isteyenler, hepsi hepsi aynı çirkin hamurdan yoğrulmuş insanlar ve kuruluşlardı. Yalnız fert masum, yalnız fert zavallı ve bazan da iyi idi."[11]

Egemen sınıftan ihtilalcinin başarısızlık ve baskı karşısındaki tipik düşünceleridir bunlar. Yakup Kadri ile Halide Edip, istenmeyen gerçeklikten hayali bir ideolojiyle kurtulmak isteyen inkılâpçının, kaçışının tipik birer resmini çizerler.

Yakup Kadri, Ahmet Kerim'in "hüküm gecesi"ndeki sorularının izinde giden, "ağaçların gölgesi, ayın ışığıyla" huzur arayan hayatının zavallılığını da çizerek resmi tamamlar. Ahmet Kerim son anda idamdan kurtulur ve Sinop'a sürgün edilir.

"Ahmet Kerim, ölüme o kadar yaklaştı ki, onunla yüz yüze, göğüs göğüse geldi, onun kurutucu ve dondurucu soluğunu varlığının her tarafında duydu. Bu soluk, bir asırdan daha uzun bir gece içinde onda gençlik, tazelik adına ne varsa hepsini yakıp kül etti. O kadar ki, şimdiki Ahmet Kerim, gerçekten, dünkü Ahmet Kerim'in kemik kalıntılarından yapılmış derme çatma bir Ahmet Kerim gibidir. Madde olarak o kadar değişmiş, o kadar pörsümüştür. Ya manen? Ah, onu sormayınız. Ruhu tamamiyle sönmüştür. Hani, o ebedi olan ruhu yok mu? İşte İttihat ve Terakki terörü onu boğmuş ve mahkûm etmişti. Ahmet Kerim, kendi kendisini avutmak için 'Hani bir parça aydınlık ve bir lokma ekmekle yetinecektim? Hâlbuki bir zindanda bile değilim. Bir yabancı toprakta bile yaşamıyorum. Kendi yurdumun bir noktasından öbür noktasına geldim. İşte önümde Karadeniz'in dalgaları çalkalanıyor; işte arkamdan Anadolu'nun yanık başak kokuları geliyor. Her akşamüstü bir kayanın böğrüne yaslanıp, bir cüz'ünü teşkil ettiğim bu munis dünyanın namzi gibi soluk alıyorum'"[12]

Ahmet Kerim inkılâpçılığı bırakınca bambaşka bir insan haline geliyor. Bütün mantıklı açıklamalar onu avutmaya yetmiyor. Ahmet Kerim, değiştirme ve kendini bir mücadele içinde kurma çabasını bırakır bırakmaz yok olup gidiyor. İnsanlığını yitiriyor. Şöyle düşünülebilir; Ahmet Kerim, sürgünde hiç olmazsa **Yaban**'daki Ahmet Celâl'in eleştirel tepkisiyle sergilediği türden, çevresiyle bir hesaplaşmaya girişebilirdi, bu onu canlı tutmaya yeterdi. Ama olmuyor, olamazdı; çünkü Ahmet Celâl'i gönüllü sürgününde ayakta tutan tarihsel bir olay var; uzaktan top seslerini duyduğu savaş ve başlamış olan Milli Mücadele. Ahmet Kerim ise ne bütünlüklü programı olan bir inkılâpçı, ne de onu ayakta tutacak örgütü ve yol arkadaşları var. Yapayalnızdır.

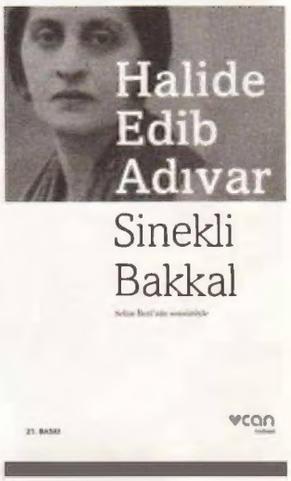

Yakup Kadri ile Halide Edip, istenmeyen gerçeklikten hayali bir ideolojiyle kurtulmak isteyen inkılâpçının kaçışının tipik birer resmini çizerler. Yakup Kadri, Ahmet Kerim'in "hüküm gecesi"ndeki sorularının izinde giden, "ağaçların gölgesi, ayın ışığıyla" huzur arayan hayatının zavallılığını da çizerek resmi tamamlar.

Cemal Paşa ve 1916 Kudüs'teki Parlamento üyeleri

Yakup Kadri, eleştirel kişiliğiyle İttihat Terakki'ye mesafeli duran, burjuva devriminin eksiklerini kısa sürede kavrayan biri olduğu için, kahramanının yanlışına düşmüyor, Cumhuriyeti kuran inkılâpçılardan biri olabiliyor.

İNSANLIKTAN ÇIKIŞ

Yakup Kadri, sürgünde onun giderek insanlıktan çıktığını yazıyor.

"Ahmet Kerim, her gün bir parça daha süflileşiyor; günlerce traş olmuyor, saçlarını kestirmek ise hiç aklından geçmiyordu ve sokağa çıkarken denilebilir ki, ancak giyiniyordu. Rus mahallesinde bir evde tuttuğu bir odada bazen günlerce yatakta kaldığı oluyor ve bu tembellik devresinin ortasında ani bir hareket ihtiyacı ile dışarıya fırlıyor, çarşıda kalabalığa karışıyor, kahvede tanıdıklarıyla çene çalıyor, bazen de durmadan tavla oynuyordu.

Ahmet Kerim, gittikçe ne kadar kabalaştığının, ne kadar basitleştiğinin farkında bile değildi."[13]

Ahmet Kerim, kendisini canlı cenazeliğe mahkûm eden bir "hüküm gecesinden" insanlığını kaybetmiş, kendiliğindenliğin akışına terk edilmiş bir varlık olarak çıkıyor. Artık hissetmiyor. Bu edilginlikle, sonu acı da olsa, Ahmet Kerim, gelişmek için çaba gösteren, gerçekliği değiştirme mücadelesi veren insanın burjuva çelişkileriyle yüklü bir örneğini oluşturuyor.

Yakup Kadri şu soruyla kitabını bitiriyor: "Kendi ruhunun birçok başdöndürücü uçuşlarına şahit olmuş ve kendi beyninin bir billur top gibi türlü pırıltılarla parıldadığını seyretmiş bir insan için bu sürünüşten ve sönüşten daha acıklı bir akibet düşünülebilir mi?"[14]

Bu harika soruyu, asıl, devrim soluğuyla yüklü yirminci yüzyılın ilk çeyreğini, görkemli 60'ları, trajik ve umutlu 70'leri yaşamış ve sermaye sınıfının ve silahlı adamlarının kanlı "hüküm gecelerinde" dize getirilerek, imam hatip düzeninde asalakların kitlesel alkışçısı olmuş bir toplum için sormak gerekmez mi?

---

[1] Mithat Cemal Kuntay, **Üç İstanbul**, İstanbul, Sander, 1983.

[2] Nahid Sırrı Örik, **Sultan Hamid Düşerken**, 3. baskı, İstanbul, 1994.

[3] Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Kiralık Konak**, İstanbul, İletişim, 1986.

[4] Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Ankara**, İstanbul, İletişim, 2001, s. 219.

[5] Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Hüküm Gecesi**, İstanbul, 1987, s. 157.

[6] A.e., s. 26.

[7] A.e., s. 34.

[8] A.e., s. 249.

[9] Halide Edip Adıvar, **Sinekli Bakkal**, 28. baskı, İstanbul, 1970.

[10] Bekirağa Koğuşu, bugünkü İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin bulunduğu binadaydı. 2. Meşrutiyet döneminin siyasi tutukluları burada hapsedilirlerdi. Ahmet Kerim'in korkulu bir "hüküm gecesinde" siyasi bilincini ve devrimci kişiliğini yitirdiği bu yerin, günümüzde Siyasal Bilgiler Fakültesi olması tarihin bir ironisi olsa gerek.

[11] A.e., s.137.

[12] A.e., s.308-309.

[13] A.e., s.310.

[14] A.e., s.311.

Kitabist Manifesto

Ubeydullah Günel

Kendisi de bir sektör paydaşı olan Günel, sektörün geçirdiği bu dönüşüme oldukça nüktedan ve içten öykülerle hem bir eleştiri getiriyor hem de sektörün perde arkasında yaşananları, girift ilişki ağını deşifre ederek okurun önüne sunuyor. Hepsi birbirinden keyifli bu öykülerde, kitap sevgisinin, bibliyomani ve ticaretin hem kesiştiği hem de ayrıştığı alanları okuyacaksınız.

KANON

/kanonkitap /kanonkitap /kanonkitap

HEİDE DEYİŞLERİ

■ HAYRETTİN ÖKÇESİZ

Yasadaki bir virgülün gücü başka hiçbir yerde yoktur.

***

Derim ki ben de
Bir kalpte
İki kez
Sevilemezsin
Herakleitos

***

Hiç say
Hiçe sayma

***

Cambazın ipi
Niye kopmaz

Kopar
Herkes gidince

Sessizlikte
Kendi içinde

***

Soyundum
Üryan
Giyindim üryan seni

Bu kış günü
Baharı beklerken
Özlemine sarındım

Gelecek misin
Çiçeklerle
Saçlarında

***

Gönül olmasaydı
Göz görür müydü
Güneş olmasaydı
Göz olur muydu

***

Söz kendi kendine büyür
Sen büyük söz etme

***

Yaşamdan kazançlı mı çıkmak istiyorsun, yaşamak mı?

***

Şiir de tanrı gibi bir şey
Yoklar
Tapınakları var yalnız

***

Aşk aşksız yazılır
Şarap ayık içilir
Kadın kadınsız sevilir
Hakikat tanrısız aranır
Ateş söner sensiz

***

İnsan ölümünü niye düşünür
Törenini gelenini gelmeyenini
Yerini taşını gölgesini bir ağacın
Yaşamı niye düşünür ölümüne
Niye bırakır gözlerini insan geride

***

Yanlışlarımız doğru yönü gösteren tabelalarımızdır.
Yanlış yoksa doğru da yoktur.

***

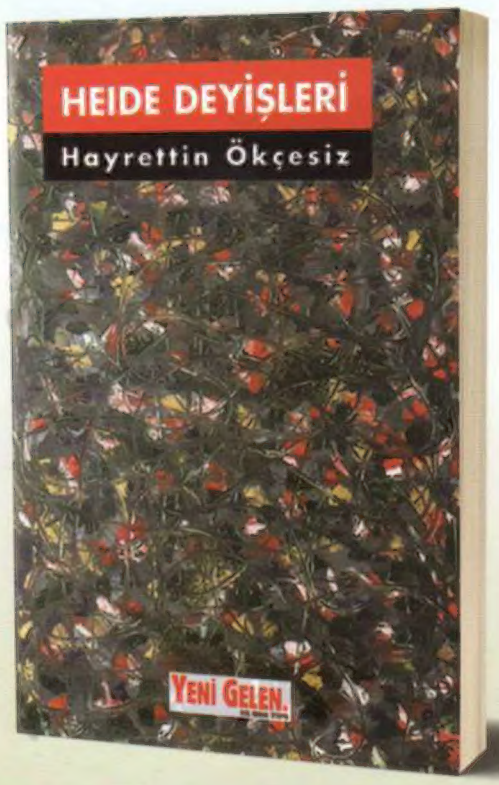

Bir toplumun gücü en güçsüzüne verdiği güç kadardır.

***

Yazarken
Düşünürüm
Parmaklarını
Sabırla dizerler
Satırlarını
Mektuplarında
Ağlarlar da seninle
Sessiz

***

Tükenmez kalem gibisin
Tükenirsin

Hohlarlar hohlarlar
Tükenmişsin

Bastırırlar çiziktirirler
Tükenmişsin

Bakarlar ucuna
tükenmişsin

Bilirler aslında
Tükenmez olmadığını

Kaldırır atarlar
Bir kenara

***

Potemkin'de bozuk karavana
Şanzelize'de yakıt zammı
Koca bir bendi taşırıverdi
Sarı yelekliler ve bahriyeliler
Düştüler öfkelerinin peşine
Adalet öfkelidir yoldaşlar
Böyle nice düşleri insanlığın
Uyanıverir bir hiçten birden
Tanrıça themis iner sokaklara
Bir sel gelir devrile devrile
Devire devire gelir devrim